Inteligența spirituală

FRANCESC TORRALBA

Inteligența spirituală nu contribuie doar la împlinirea unei persoane, ci și la dezvoltarea culturilor și a popoarelor. Orice ființă umană, din orice comunitate, dispune de o inteligență spirituală care nu se subscrie unei anumite dogme religioase. Mai mult, toate ființele umane au înscrise în codul genetic dorința de a realiza ceva în viață și nevoi spirituale precum fericirea, starea personală de bine și aprecierea frumuseții și a culturii. În contextul crizei spirituale care ne afectează în prezent, dezvoltarea inteligenței spirituale deschide noi și nebănuite orizonturi în însăși devenirea noastră ca ființe umane.

B I B L I O T E R A P I A

Această carte încearcă să explice puterea inteligenţei spirituale, modul în care poate fi cultivată şi beneficiile pe care le aduce pentru dezvoltarea vieţii umane. Explorează, de asemenea, în profunzime, consecinţele dramatice, individuale şi colective, ale neglijării acestei valenţe specifice omului.

În plus, valoarea practică a cărţii rezidă în faptul că publicul cititor este invitat să-şi construiască strategii pentru a educa şi stimula inteligenţa spirituală în noile generaţii, pentru că o educaţie completă trebuie s-o includă în mod obligatoriu.

B I B L I O T E R A P I A

„Când încercăm să înfruntăm cu sinceritate şi curaj relaţia noastră cu aspectele materiale, vom reuşi să înţelegem mai bine dimensiunea noastră umană."

DINERO Y CONCIENCIA
¿A quién sirve mi dinero?

„O carte extrem de utilă, care ne învaţă să comunicăm eficient şi empatic."

EVA BACH şi ANNA FORÉS, autoarele cărţii
La asertividad. Para gente extraordinaria

 BIBLIOTERAPIA

începi să afli

ISBN 978-606-588-403-8

CURTEA VECHE

INTELIGENȚA SPIRITUALĂ

CURTEA VECHE PUBLISHING
București, 2012

FRANCESC TORRALBA ROSELLÓ s-a născut la Barcelona (15 mai 1967). A studiat filozofia la Universitatea din Barcelona şi teologia la Facultatea de Teologie din Catalonia, iar ulterior şi-a continuat studiile la Universitatea din Copenhaga, unde a învăţat daneza pentru a-şi putea scrie teza de doctorat în filozofie despre Søren Kierkegaard. Teza de doctorat în teologie, pe tema gândirii antropologice a teologului catolic Urs Von Balthasar, a fost susţinută 1997. Pe parcursul traiectoriei sale profesionale a fost distins cu numeroase premii, a publicat peste 70 de cărţi de filozofie pe diverse teme şi este prezent în mass-media din Catalonia.

În prezent este profesor la Universitatea Ramon Lull din Barcelona şi ţine cursuri şi seminarii la multe alte universităţi din Spania şi America de Sud.

Predă Istoria filozofiei contemporane şi Antropologie filozofică şi-şi alternează activitatea la catedră cu meseria de scriitor. Ţine cursuri în întreaga ţară şi participă la congrese naţionale şi europene.

Gândirea sa, cu vădite origini creştine, este orientată spre antropologia filozofică şi etică. Este specializat în filozofia lui Søren Kierkegaard, a cărui operă a tradus-o din daneză în catalană şi este foarte familiarizat cu gândirea lui Friedrich Nietzsche.

INTELIGENȚA SPIRITUALĂ

FRANCESC TORRALBA

Traducere din limba spaniolă de
ELENA-ANCA COMAN

Curtea veche

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

TORRALBA, FRANCESC

Inteligenţa spirituală /
Francesc Torralba ; trad. Elena-Anca Coman. - Bucureşti : Curtea Veche Publishing, 2012

Bibliogr.
ISBN 978-606-588-403-8
I. Coman, Elena-Anca (trad.)
159.961

Editor: Grigore Arsene
Redactor: Simona Ceauşu
Corector: Gina Copel
Tehnoredactor: Dragoş Dumitrescu

CURTEA VECHE PUBLISHING
str. Aurel Vlaicu nr. 35, Bucureşti, 020091
tel.: 021 260 22 87, 0744 55 47 63
fax: 021 223 16 88
distribuţie: 021 222 25 36
e-mail: redactie@curteaveche.ro
internet: www.curteaveche.ro

Design interior & Coperta: Griffon and Swans
www.griffon.ro

FRANCESC TORRALBA
Inteligencia espiritual

ISBN 978-606-588-403-8

„Trăim într-un deşert spiritual."

Francesc Torralba

PROLOG

ÎN ULTIMII 25 DE ANI s-a scris mult despre teoria inteligenţelor multiple. De când Howard Gardner a identificat opt forme de inteligenţă la fiinţa umană, s-au dezvoltat concepţii foarte diferite care, pe de o parte, confirmă şi dezvoltă teoria lui Gardner, iar, pe de altă parte, au fost deschise noi căi de investigaţie, aflate încă în fază incipientă, care dau amploare şi completează în mod semnificativ intuiţiile sale.

De câţiva ani, cercetători competenţi din diferite universităţi ale lumii susţin teza conform căreia tabloul inteligenţelor nu este complet dacă nu se include în el şi *inteligenţa spirituală*, denumită şi *existenţială* sau *transcendentă*. Însuşi Gardner nu a negat o asemenea ipoteză. Mai degrabă a lăsat deschisă posibilitatea de a identifica o nouă formă de inteligenţă. După părerea lui, cercetători aparţinând unor ideologii foarte diferite şi unor domenii disciplinare foarte îndepărtate au dezvoltat, după cum vom vedea de-a lungul acestei lucrări, o asemenea ipoteză.

Ideea conform căreia în fiinţa umană ar exista o inteligenţă spirituală care acţionează într-o intimă conexiune

cu celelalte forme de inteligență a fost evidențiată în contextul anglo-saxon și în cel american, dar nu s-a dezvoltat încă în sfera limbii hispanice. În această carte ne propunem să disecăm inteligența spirituală, luând în considerare contribuțiile menționate, dar abordate dintr-un punct de vedere nou. Ne însușim câteva proprietăți care au fost deja expuse în aceste lucrări, dar introducem alte funcții ale așa-numitei inteligențe spirituale care, după părerea noastră, nu au fost încă prezentate.

Suntem conștienți de faptul că sintagma *inteligență spirituală* poate stârni, în sfera noastră culturală, anumite nedumeriri și neînțelegeri, din multe motive.

Dăinuie încă, în imaginarul colectiv, o viziune materialistă despre ființa umană, care neagă orice fel de proprietate sau simț spiritual în ea. Concepută ca o ființă crasă și pur materială, teza conform căreia ființa umană ar poseda o inteligență spirituală poate părea contradictorie. Totuși, filozofi, psihologi, psihiatri, neurologi, antropologi și teologi proveniți din școli foarte diferite și având proveniențe ideologice foarte variate descoperă în ființa umană o serie de operațiuni, o sferă de necesități și de puteri care cu greu se pot explica pornind de la tabloul inteligențelor multiple oferit, în timpul lui, de Howard Gardner.

Avem impresia că astfel de capacități se pot explica în mod corect doar dacă se recunoaște în ființa umană o formă de inteligență precum cea spirituală. După părerea acestui colectiv polifonic de autori, o astfel de inteligență reprezintă o particularitate exclusivă și unică a speciei umane în cadrul ansamblului ființelor vii, ceea ce ar explica o serie de comportamente diferite din punct de vedere calitativ spre deosebire de cele ale unei alte ființe vii.

Nu abordăm, în această carte, complicata chestiune a dualismului sau a monismului antropologic. După cum se ştie, dualismul se poate defini ca acea înţelegere a fiinţei umane conform căreia aceasta este compusă din două substanţe sau structuri (trup şi suflet) unite în mod întâmplător, în timp ce din punctul de vedere al monismului, fiinţa umană este concepută ca o singură structură, spirituală sau materială, dar nu ca ansamblul celor două.

Nu face parte din obiectivele noastre discuţia despre teza materialistă şi nici apărarea tezei dualiste. Aşa cum am subliniat în alte lucrări, precum în *Antropología del cuidar* (1998), concepem fiinţa umană ca pe o unitate multidimensională, exterioară şi interioară, dotată atât pe dinăuntru, cât şi pe dinafară, ca pe o unică realitate multilaterală, capabilă de acţiuni foarte diferite datorită diverselor tipuri de inteligenţă care există în ea.

Presupunând că fiinţa umană ar fi numai materie în mişcare, există în ea o serie complexă de puteri care nu se regăsesc la alte fiinţe vertebrate şi care, pe baza unor motive temeinice, permit dezvoltarea ipotezei unei forme de inteligenţă care ar putea fi denumită *spirituală*. Cei mai mari fizicieni şi biologi ai timpului nostru identifică în fiinţa umană un sens spiritual, o formă de cunoaştere şi nişte grade de experienţă care nu pot fi explicate, în ultimă instanţă, cu ajutorul tezei inteligenţelor multiple.

Adjectivul *spiritual* poate evoca ideea de dualitate, dar pe noi nu ne interesează acest aspect. În unele lucrări se foloseşte sintagma *inteligenţă transcendentă*, dar adjectivul *transcendent* are prea multe conotaţii religioase. Chiar dacă autotranscendenţa, după cum vom vedea, este o proprietate a fiinţei umane, adăposteşte o multitudine

de semnificații care depășesc domeniul antropologic. Termenul *existențial* are unele conotații filozofice, evocă o afinitate clară cu filozofia existenței, al cărei centru de gravitate este existența umană.

Inteligența spirituală pregătește ființa umană pentru analiza evaluativă a propriei existențe și a idealurilor și orizonturilor de sens ale acesteia, dar deschide și alte posibilități pe care nu le conține termenul *existențial*.

Prin urmare, suntem adepți ai păstrării denumirii de *inteligență spirituală*, deoarece pornim de la teza conform căreia în ființa umană, dincolo de viața ei exterioară, există o viață interioară, care este o consecință directă a cultivării inteligenței intrapersonale și a celei spirituale.

În această carte încercăm să abordăm bazele filozofice ale inteligenței spirituale. Nu intră în sarcina noastră cercetarea bazelor biologice ale acesteia, deoarece nu dispunem de instrumentele adecvate pentru a verifica în mod empiric această inteligență spirituală. În această privință, adunăm valoroasele contribuții ale oamenilor de știință, care consideră legitimă referința la o astfel de inteligență.

Ne limităm, prin urmare, la prezentarea proprietăților *inteligenței spirituale* și a caracterului ei particular în cadrul ansamblului inteligențelor multiple. Nu ne propunem să abordăm celelalte forme de inteligență într-un mod exhaustiv. În ultimii ani s-au publicat eseuri și monografii despre diversele forme de inteligență, în special despre cea emoțională, pe care cititorul cultivat știe să o prețuiască.

Din diferite puncte de vedere și din diferite centre academice cu un prestigiu intelectual recunoscut, se susține teza

conform căreia ființa umană posedă o inteligență spirituală, dar caracterizarea acestei inteligențe, dezvoltarea și educarea ei constituie o temă liberă și demnă de a fi cercetată. În această lucrare ne dorim să facem cunoscută o primă prezentare formală a puterilor inteligenței spirituale, cultivarea acesteia și beneficiile ei în ceea ce privește dezvoltarea vieții umane. De asemenea, ne propunem să cercetăm consecințele dramatice ale atrofiei inteligenței spirituale, atât în plan individual, cât și colectiv.

Această carte cuprinde opt părți. În prima parte se abordează conceptul de inteligență și rolul pe care aceasta îl joacă în evoluția ființei umane în lume și în lupta pentru supraviețuire. În partea a II-a se prezintă, ca o sinteză, harta inteligențelor multiple urmărind gândirea lui Howard Gardner. Cititorii care sunt deja familiarizați cu teoria lui nu vor găsi la el nimic nou.

Ulterior, în partea a III-a, se prezintă inteligența spirituală și relația ei cu celelalte forme de inteligență. În partea a IV-a sunt expuse, în mod exhaustiv, puterile inteligenței spirituale, dezvoltând, în mod semnificativ, câteva cercetări despre aceasta, care au fost publicate până acum. În partea a V-a sunt prezentate diferitele moduri de a dezvolta și de a consolida o astfel de inteligență. În partea a VI-a sunt analizate beneficiile inteligenței spirituale, un ansamblu de bunuri intangibile care provin din exersarea corectă a acestei inteligențe. În partea a VII-a sunt prezentate, în opoziție, neplăcerile pe care le provoacă în viața personală și socială atrofia inteligenței spirituale. În ultima parte, inteligența spirituală este legată de căutarea fericirii, de conștiința ecologică și de pacificarea lumii.

Dincolo de diferitele conotaţii pe care le suscită sintagma *inteligenţă spirituală*, îl încurajăm pe cititor să depăşească prejudecăţile şi ideile preconcepute, în cazul în care le-ar avea, să pătrundă în esenţa ei şi să cerceteze caracteristicile acesteia.

Este cinstit, intelectual vorbind, să îi prezentăm cititorului pe aşa-zişii intelectuali de la care pornim în această cercetare.

Pornim de la teza conform căreia fiinţa umană dispune de o capacitate spirituală, care are anumite necesităţi de ordin spiritual pe care nu le poate dezvolta, nici satisface în alt mod decât cultivându-şi şi dezvoltându-şi inteligenţa spirituală. Aceste necesităţi sunt comune tuturor fiinţelor umane. Este esenţial să le identificăm şi să le exprimăm, precum şi să găsim în mod inteligent forme de a răspunde acestor nevoi, deoarece în joc este însăşi fericirea şi întreaga bunăstare. Pornim de la presupunerea că uitarea acestei dimensiuni duce la o gravă secătuire.

Ne dorim să expunem, în primul rând, o altă supoziţie care se află la baza acestei cărţi. După părerea noastră, orice fiinţă umană, indiferent de credinţa religioasă sau adeziunea confesională, dispune de o inteligenţă spirituală. Inteligenţa spirituală este o capacitate care permite dezvoltări şi experienţe multiple. Nu este o proprietate exclusivă care aparţine celor care, în mod legitim, se simt membrii unei comunităţi religioase. Dincolo de adeziunea confesională, orice fiinţă umană are un sens şi nişte nevoi de ordin spiritual, iar acestea se pot desfăşura atât în cadrul obişnuit al tradiţiilor religioase, cât şi în afara lor.

Dincolo de viziunea materialistă şi pragmatică asupra ființei umane, restabilim o înțelegere holistică a acesteia care, respectând diferitele opțiuni religioase şi laice, să ne permită să identificăm o serie de capacități şi de posibilități spirituale în toate persoanele.

În cazurile de anemie spirituală ca acela în care ne aflăm, dezvoltarea unei asemenea forme de inteligență deschide noi orizonturi în multe sensuri. De aceea, este esențial să ne gândim la strategii potrivite pentru a educa o asemenea formă de inteligență şi pentru a o stimula la noile generații. O educație integrală trebuie să o înglobeze, pentru că este în joc nu numai întreaga dezvoltare a persoanei, ci şi a culturilor şi a popoarelor.

Terminăm acest prolog cu o idee a lui Wassily Kandinsky din *Despre spiritual în artă* (1912) care adoptă, în mod clar, un ton profetic: „Spiritul nostru, care după o lungă etapă materialistă se află încă la începutul deşteptării sale, posedă germeni de disperare, este lipsit de credință, nu are nici scop şi nici sens. Dar încă nu s-a terminat definitiv coşmarul tendințelor materialiste care au făcut din viață un joc ruşinos şi absurd în lumea asta. Spiritul care începe să se trezească se află încă sub influența acestui coşmar. Apare doar o lumină slabă ca un punct mic într-un mare cerc negru. Este doar un presentiment la care spiritul nu riscă să se uite, căci se întreabă dacă nu cumva lumina este doar un vis, iar cercul negru realitatea."

Morgovejo, august 2009

I

Ce este inteligenţa?

ÎN SENS PUR ETIMOLOGIC, cuvântul *inteligenţă* denotă capacitatea de a discerne, de a separa, de a alege între diferite alternative şi de a putea lua decizia cea mai potrivită. O persoană inteligentă este, de fapt, o persoană care ştie să separe esenţialul de neesenţial, ceea ce este valoros de ceea ce este lipsit de valoare, ceea ce îi este necesar pentru a desfăşura o anumită activitate de ceea ce este irelevant pentru această activitate. Inteligenţa, în sens pur etimologic, se referă la această capacitate de a discerne.

Cuvântul latin *intelligentia* provine din *intelligere*, termen compus din *intus* (între) şi *legere*, care înseamnă a alege sau a citi. A fi inteligent înseamnă, prin urmare, a şti să alegi cea mai bună alternativă dintre mai multe, dar şi a şti să citeşti în interiorul lucrurilor. Acest lucru este posibil dacă, înainte de a alege, ai capacitatea de a delibera, de a cântări argumentele pro şi contra ale unei asemenea decizii şi de a anticipa posibilele consecinţe care decurg din asta.

Inteligenţa permite să păstrezi cu ajutorul memoriei experienţele din trecut şi să anticipezi, cu ajutorul imaginaţiei,

scenariile ipotetice din viitor. Această calitate, după ce este exersată din plin, salvează fiinţa umană de multe eşecuri din viaţa sa şi îi deschide porţile spre dobândirea succesului personal, afectiv şi profesional.

Condiţia umană este sărmană. Fiinţa umană este animalul cel mai neajutorat: se naşte gol, desculţ şi lipsit de apărare, dar îi sunt date două posibilităţi, după cum spunea Aristotel: mâinile şi mintea, prin care le depăşeşte pe toate celelalte animale şi cu care realizează, într-o oarecare măsură, orice lucru. Inteligenţa este mijlocul care oferă deschiderea spre ansamblu şi puterea de a cuceri adevărul. Ea îl face pe om capabil de a transcende, de a depăşi orice limită.

Inteligenţa se poate defini şi ca *puterea de a învăţa* sau de *a înţelege*, ca aptitudinea de a cunoaşte, de a înţelege ceva. Potrivit definiţiei oferite, de obicei, în manualele de psihologie: inteligenţa este capacitatea şi abilitatea de a răspunde, în cea mai potrivită formă posibilă, exigenţelor pe care le prezintă lumea. Îţi permite să reflectezi, să-ţi faci griji, să cercetezi, să controlezi şi să interpretezi realitatea.

Există un răspuns fundamental, cu caracter instinctiv; dar, dincolo de el, fiinţa umană, datorită inteligenţei sale, este capabilă de a-şi stăpâni acest răspuns şi de a se gândi, mai înainte, la cel pe care trebuie să-l dea, fiind în funcţie de context. Inteligenţa permite elaborarea de răspunsuri complexe în situaţii fundamentale ale vieţii, răspunsuri gândite şi meditate care depăşesc logica mecanică a impulsului.

De asemenea, prin inteligenţă se mai poate înţelege şi acea capacitate care permite să ne adaptăm destul de repede posibilităţilor disponibile şi să ne confruntăm cu situaţii noi pe care nu le-am prevăzut dinainte.

Ne oferă abilitatea necesară pentru a rezolva probleme şi a crea produse care sunt importante într-un context cultural sau într-o anumită comunitate. Capacitatea de a rezolva probleme permite abordarea unei situaţii în care se urmăreşte un obiectiv, precum şi stabilirea drumului potrivit care conduce la acesta.

În viaţa unei persoane există multe probleme de rezolvat: născocirea unui final de poveste sau anticiparea unei mişcări de şah, sau de ce nu, peticirea unei saltele uzate. O persoană produce ceva în mod inteligent atunci când creează ceva ce nu există în mediul înconjurător şi care este necesar.

Inteligenţa se poate caracteriza şi ca un ansamblu de aptitudini pe care oamenii le folosesc cu succes pentru a-şi realiza obiectivele alese în mod raţional, oricare ar fi aceste obiective şi oricare ar fi mediul înconjurător în care acestea s-ar afla.

Inteligenţa face posibilă planificarea şi codificarea informaţiei, precum şi stimularea atenţiei. *A planifica* presupune, între altele, a face planuri şi a concepe strategii, precum şi a selecta planurile folositoare şi a le pune în aplicare. Printre conotaţiile planificării este inclusă şi luarea de decizii, care poate fi concepută ca aptitudinea de a conduce comportamentul, utilizând informaţia captată, învăţată, elaborată şi produsă chiar de el. Datorită inteligenţei ştim la ce să ne aşteptăm şi putem să ne adaptăm comportamentul în funcţie de ceea ce ne înconjoară.

Autoguvernarea mentală este o putere, este produsul direct al inteligenţei. Scopul acesteia este furnizarea mijloacelor de a ne guverna pe noi înşine, în aşa fel încât gândurile şi acţiunile noastre să fie organizate, coerente şi adecvate

atât nevoilor noastre interne, cât şi nevoilor mediului înconjurător.

Inteligenţa este acea putere care permite cunoaşterea realităţii în diverse grade şi niveluri de profunzime. Încă de la primul contact sensibil în ceea ce priveşte înţelegerea celei mai intime structuri a realităţii se deschide un spaţiu mare care implică un exerciţiu progresiv. O persoană inteligentă are puterea de a-şi conduce viaţa şi capacitatea de a evita ca alţii să-i dirijeze viaţa, în alte scopuri. Ştie să se adapteze circumstanţelor, descoperă elementele valoroase care există în ea şi are capacitatea de a ocoli elementele negative. Prin urmare, inteligenţa îndeplineşte o funcţie de adaptare: face posibile traiul şi *supravieţuirea.*

Inteligenţa animalelor face acelaşi lucru, în felul ei, dar cea umană o face într-o formă extravagantă. Se adaptează mediului, adaptând mediul la nevoile sale. Se pare că nu se delectează cu liniştea, pune mereu inima mai presus de orizont, deoarece îşi creează încontinuu noi ţeluri care îi provoacă neîncetate dezechilibre.

O fiinţă vie îşi dirijează viaţa în mod inteligent atunci când pune în practică o conduită caracterizată prin următoarele trăsături: să aibă raţiune, să nu se abată de la încercările anterioare sau să repete fiecare nouă încercare; să reacţioneze la situaţiile noi care nu sunt tipice nici pentru specie, nici pentru individ.

Inteligenţa este, la urma urmelor, o însuşire atât de greu de înţeles, pătrunzătoare, colosală şi ingenioasă, încât un tratat ştiinţific convenţional nu reuşeşte să facă lumină în complexitatea acestei chestiuni. Ceea ce numim *inteligenţă* este, înainte de toate, capacitatea pe care o are aceasta de a se crea singură.

II
Harta tipurilor de inteligență

INTELIGENȚA A FOST CONSIDERATĂ, în mod tradițional, singura însușire inerentă fiecărei ființe umane care s-ar putea dezvolta în diferite grade de perfecțiune. Totuși, după publicarea în 1983 a teoriei lui Howard Gardner, psiholog american, s-a pornit de la teza conform căreia există diferite forme de inteligență la ființa umană și s-a dezvoltat teoria inteligențelor multiple. De atunci, noțiunea de inteligență s-a extins în mod semnificativ și a fost adoptată teza conform căreia ființa umană nu este în mod univoc inteligentă, ci dimpotrivă, după cum spunea Aristotel despre ființă, inteligența se exprimă în mai multe moduri.

Identificarea diferitelor forme de inteligență nu conduce la o viziune fragmentară a minții umane, deoarece fiecare dintre ele dezvoltă o funcție particulară și este integrată în ansamblu. Sunt forme interdependente și niciuna dintre ele nu este independentă.

Pentru a trăi o viață ordonată și echilibrată, ființa umană are nevoie de toate aceste forme, chiar dacă în diferite etape. Ar fi imposibil să trăim, de exemplu, doar cu inteligența

logico-matematică, deoarece în multe situaţii din viaţa practică este necesară puterea inteligenţei interpersonale, care ne ajută să intrăm în legătură cu semenii noştri, în mod corect.

Inteligenţele acţionează mereu laolaltă şi orice rol, oricât de puţin complex ar fi el, implică participarea mai multora dintre ele. Nu suntem fiinţe unidimensionale, ci multilaterale, iar ansamblul de inteligenţe care dăinuie în fiecare dintre noi ne permite să reacţionăm în situaţii foarte diferite.

După părerea lui Howard Gardner, inteligenţa este o însuşire care foloseşte la rezolvarea problemelor prin intermediul unor potenţialităţi neuronale, care pot fi sau nu stimulate, depinzând de mai mulţi factori, cum ar fi mediul cultural şi familial. Însuşi Mozart, de exemplu, nu ar fi ajuns să fie ce a fost fără ambianţa muzicală din Salzburg.

Cu toţii avem un anumit nivel de inteligenţă şi posedăm vreuna dintre variantele sale într-o mai mare sau mai mică măsură. Fiecare dintre noi are o combinaţie care evoluează şi se amplifică pe măsură ce se activează sau nu capacitatea de a procesa informaţie. Se consideră că 30% din inteligenţa noastră este moştenită, restul este educaţie, cultură, mediu economic şi chiar alimentaţie. Ceea ce este cu adevărat înnăscut este felul de a dezvolta o inteligenţă mai mult decât alta.

Fiecare tip de inteligenţă are particularităţile sale şi oferă nişte posibilităţi unice şi diferite. Nu toate fiinţele umane ne tragem din aceeaşi bază biologico-genetică şi nici nu atingem cu toţii aceleaşi culmi în dezvoltarea diferitelor

tipuri de inteligență. Atât în planul inteligenței, cât și în acela al limbajului, ființa umană este multidimensională, ceea ce exprimă bogăția ei inerentă și complexitatea ei în cadrul ființelor vii.

Se pot dezvolta unele forme de inteligență, iar altele se pot menține într-o stare potențială. De exemplu, se poate întâmpla ca un profesor universitar să înțeleagă ecuații complicate (inteligență logico-matematică) și, în plus, să fie în relații bune cu studenții lui (inteligență socială) și să știe să-și controleze emoțiile (inteligență emoțională), dar, în schimb, să fie prea puțin abil pentru a practica un tip de sport, dans sau exerciții fizice (pentru care este nevoie de inteligență corporală).

Inteligența este ca un diamant neprelucrat. Ca să strălucească trebuie să fie șlefuit cu meticulozitate. Întreaga dezvoltare a inteligenței intră în sarcina practicii educative. Orice acțiune, oricât de simplă ar fi ea, are nevoie nu doar de un tip de inteligență, ci de mai multe, pentru a o executa. O acțiune aparent simplă — spune Gardner — cum ar fi a cânta la vioară depășește simpla subordonare a inteligenței muzicale. De exemplu, pentru a ajunge un violonist de succes este nevoie și de dexteritate cinetico-trupească și de inteligență interpersonală pentru a interacționa cu publicul.

O persoană în deplinătatea facultăților sale mentale poate să nu fie dotată în mod special cu nicio inteligență și, totuși, datorită faptului că este înzestrată cu o combinație aparte sau cu un amestec de abilități, poate fi capabilă de a îndeplini o funcție unică.

1. Inteligenţă lingvistică

Inteligenţa lingvistică este acea formă de inteligenţă care ne dă puterea de a folosi cuvintele şi de a învăţa diferite limbaje sau limbi străine. Este capacitatea de a gândi în cuvinte şi de a utiliza limbajul pentru a înţelege, a exprima şi a evalua conţinuturi semantice complexe. Îşi face simţită prezenţa în special la scriitori, la poeţi şi la cei mai buni redactori.

Fiinţa umană a fost definită de Aristotel ca *zoón logikón*, adică animalul care are *logos*. *Logos* înseamnă atât cuvânt, cât şi gândire. Inteligenţa lingvistică înzestrează fiinţa umană cu limbaj, fie verbal, fie nonverbal. Cuvântul interiorizat se transformă în gândire şi orice gândire umană se exercită prin cuvinte.

Competenţele specifice inteligenţei lingvistice sunt a vorbi, a şti să asculţi, a citi şi a scrie. În procesul de educare, este esenţială stimularea acestor competenţe pentru a dobândi o dezvoltare completă a personalităţii.

Cultivarea oricărei forme de inteligenţă necesită efort, tenacitate şi perseverenţă în timp. Doar în acest mod se poate stimula şi dezvolta deplin natura genetică. Acelaşi lucru se întâmplă şi cu dezvoltarea inteligenţei lingvistice. Când se începe învăţarea unei limbi străine, traducerea unui mic text cu rol de exerciţiu sau pronunţarea unor fraze în acea limbă necesită un efort mare; totuşi, există persoane foarte bine dotate pentru astfel de activităţi care dobândesc foarte uşor abilităţi lingvistice.

Pentru aceste persoane, după un timp relativ îndelungat, astfel de exerciţii sunt la fel de uşoare ca un joc. Pornind

de la această aptitudine înnăscută, cunoașterea și folosirea acelei limbi se transformă într-o deprindere dobândită. Fără aptitudinea necesară, acest lucru nu ar fi fost posibil, dar nici fără efortul depus, cu toate că intensitatea acestuia se va modifica în funcție de magnitudinea aptitudinii corespunzătoare.

Învățarea unei limbi străine este un proces deosebit de complex în care acționează cele mai diferite puteri. Este necesar să înțelegem și să deosebim între ele structurile fonetice necunoscute, exercițiu al auzului (și parțial al văzului). Este necesară emiterea acestor structuri fonetice cu propriile instrumente ale vorbirii, ceea ce necesită adaptarea anumitor organe ale corpului la niște mișcări cu care poate că nu suntem obișnuiți. În plus, este necesară înțelegerea sensului acestor structuri și a relațiilor obiective pe care le păstrează între ele, iar sunetele trebuie să rămână în memorie împreună cu respectivele lor sensuri. În final, trebuie să se ajungă la a gândi în noua limbă, adică, la formularea treptată a ideilor, nu în conformitate cu propriul mod de gândire, ci cu acela al celeilalte limbi.

2. Inteligență muzicală

Inteligența muzicală pune la dispoziție capacitatea de a recunoaște modele tonale, cu o profundă sensibilitate în ceea ce privește ritmurile și sunetele.[1] Este caracteristică persoanelor care se dedică muzicii, precum interpreții și compozitorii. Această inteligență este cea pe care au cultivat-o și au dezvoltat-o marii muzicieni, compozitori și

---

[1] Cf. M. L. FERRERÓS, *Inteligencia musical: estimula el desarrollo de tu hijo por medio de la música*, Timum, 2008.

interpreți ai istoriei. De asemenea, și persoanele bolnave de autism pot cânta minunat la un instrument chiar dacă le lipsesc alte tipuri de inteligență.

De-a lungul istoriei culturii, putem identifica personaje extraordinare în domeniul compoziției și al interpretării muzicale care, încă din copilărie, au demonstrat o măiestrie ieșită din comun. Marile genii ale muzicii sunt exemple paradigmatice ale cultivării inteligenței muzicale până la niveluri maxime de calitate. Dezvoltarea unei astfel de inteligențe nu a fost mereu însoțită de dezvoltarea altor tipuri de inteligență, precum cea socială sau emoțională. Unele dintre marile genii muzicale au fost, din punct de vedere social, niște ființe foarte problematice; solitare, taciturne și instabile din punct de vedere emoțional.

3. Inteligență logico-matematică

Inteligența logico-matematică ne înzestrează cu abilitatea de a rezolva probleme cu ajutorul procedeelor inductive și deductive, aplicând raționamentul, numerele și șabloanele abstracte. Folosirea acestui tip de inteligență este deosebit de intensă mai ales în viața oamenilor de știință. Întrunește calitățile necesare pentru a face calcule, precum și capacitate științifică. Această inteligență asigură principala bază pentru testele de coeficient intelectual.

Mult timp, aceasta a fost considerată singura inteligență în lumea occidentală, inteligența numerelor. Cu toate acestea, după elaborarea teoriei inteligențelor multiple a lui Gardner, această schemă unidimensională a fost depășită și se admite ideea conform căreia o persoană poate fi foarte pricepută în domeniul matematicii, logicii și al

rezolvării problemelor de aritmetică, dar acest lucru nu înseamnă că, în același timp, poate să fie și în relații bune cu concetățenii săi sau poate să-și controleze propriul corp.

Fără a disprețui bogăția inerentă a limbajului matematic și frumusețea lui interioară, dominarea inteligenței logico-matematice nu mai este considerată culmea inteligenței umane, ci o manifestare oarecare a acesteia. Tendința de a poziționa știința matematică la nivelul cel mai înalt în arborele științelor este o moștenire a gândirii moderne inițiată de René Descartes. Gânditorii moderni au considerat matematica regina științelor și au transformat-o în modelul și șablonul de urmat pentru toate celelalte științe.

4. Inteligență corporală și chinestezică

Inteligența corporală sau chinestezică ne face apți pentru a ne folosi propriul corp cu scopul de a rezolva probleme sau de a realiza activități.[1] Ea reprezintă dominarea propriului corp și capacitatea de a orienta mișcările și toată energia care se desprinde din ele în conformitate cu anumite scopuri dinainte alese. O persoană care cultivă inteligența corporală își controlează mișcările trupului, folosindu-și corpul într-un mod diferit și competent. Această inteligență se formează cu ajutorul exercițiului fizic, al sportului, al dansului, al artelor scenice și al oricărui tip de activitate locomotoare.

---

[1] Cf. M. KOCH, *La inteligencia corporal: todo lo que debes saber para mantenerte joven*, Editorial Sirio, 2006; M. CASTAÑER (Coord.), *La inteligencia corporal en la escuela. Análisis y propuestas*, Graó, Vic, 2007.

Timp de secole, această formă de inteligenţă a fost subestimată şi cu greu luată în considerare în mediul culturii oficiale. Rareori se recunoştea la un atlet sau la un balerin prezenţa acestui tip de inteligenţă, excepţie făcând culturile greacă şi latină, unde a fost stimulată în multe feluri, în mod special prin intermediul Jocurilor Olimpice. Consecinţa uitării şi pierderii acestei inteligenţe reprezintă atrofierea corpului, incapacitatea de a-l dirija şi de a-l domina, ceea ce, în societatea tehnologică se dovedeşte şi mai grav. Această uitare are consecinţe grave în ceea ce priveşte dezvoltarea persoanei.

Persoanele foarte antrenate în ceea ce priveşte inteligenţa corporală sunt capabile de a-şi domina foarte bine corpul. Acesta este cazul balerinilor, acrobaţilor, actorilor sau atleţilor. Când privim mişcările unui săritor cu prăjina, dexteritatea lui, graţia şi precizia activităţii sale, observăm cât de mult poate fiinţa umană să-şi dezvolte inteligenţa corporală. O persoană care cultivă această modalitate de inteligenţă ştie bine care sunt limitele şi nevoile corpului său, se cunoaşte foarte bine, iar asta îi permite să obţină cel mai bun randament şi să trăiască în conformitate cu obiceiurile fizice sănătoase.

În mod tradiţional, această inteligenţă a fost subestimată şi s-a considerat că educaţia trebuie să se centreze, exclusiv, pe cunoaştere, pe intelectual, pe stimularea memoriei, a imaginaţiei şi a intelectului. Totuşi, în ultima vreme s-a recunoscut valoarea acestui tip de inteligenţă. De asemenea, s-a scos în evidenţă faptul că stimularea fizică este cheia pentru o bună asumare a cunoştinţelor şi pentru controlarea emoţiilor.

5. Inteligenţă spaţială şi vizuală

Inteligenţa vizuală şi spaţială ne face capabili de a recunoaşte şi de a crea imagini vizuale, de a distinge cu ajutorul văzului trăsături specifice obiectelor, de a crea imagini mentale, de a cugeta asupra spaţiului şi dimensiunilor sale, de a manevra şi reproduce imagini externe şi interne.

Nu trebuie să confundăm simţul vederii cu inteligenţa vizuală şi nici corpul cu inteligenţa corporală, căci aceea include aspecte referitoare la spaţiu şi la percepţia dimensiunilor.

Această inteligenţă este cultivată în special de artişti, designeri, arhitecţi, ingineri, mecanici şi diverşi profesionişti capabili de a imagina spaţii în format tridimensional şi de a anticipa, înainte de construirea edificiilor, probleme şi situaţii ce trebuiesc soluţionate. Persoanele educate cu inteligenţă vizuală sunt pricepute la pictură, la construirea de modele tridimensionale şi la decorarea spaţiilor. Ştiu să măsoare, să calculeze, să facă legătură între volume şi spaţii înainte de a le măsura în mod concret.

Inteligenţa vizuală şi spaţială ne arată că ochiul nu se ocupă numai cu observarea pasivă a unei lumi preexistente, ci este un instrument privilegiat care se ocupă cu stabilirea unui prim contact cu toate aspectele experienţei noastre, de la modul în care se mişcă animalele până la nuanţele pe care le are lumina la apusul soarelui.[1]

---

[1] Cf. D.D. HOFFMAN, *Inteligencia visual. Cómo creamos lo que vemos*, Paidós, Barcelona, 2000.

În prezent, utilizarea tehnologiei informaţiei, cum ar fi video-ul, televiziunea şi calculatorul, precum şi tehnologiile cu o importantă componentă vizuală, favorizează învăţarea acestui tip de inteligenţă, căci în astfel de medii conţinutul se exprimă mai ales prin intermediul formelor, imaginilor, culorilor şi figurilor.

6. Inteligenţă intrapersonală

Inteligenţa intrapersonală ne face capabili de a ne forma o imagine adevărată şi exactă despre noi înşine, de a distinge ceea ce suntem de ceea ce reprezentăm în planul relaţiilor sociale. De asemenea, ne permite să înţelegem nevoile mai profunde şi dorinţele fundamentale care ies la suprafaţă din fiinţa noastră.

Această inteligenţă ne permite cunoaşterea aspectelor interne ale propriei noastre identităţi. Ne înzestrează pentru a avea acces la propria viaţă emoţională, la propria gamă de sentimente. De asemenea, ne dă posibilitatea de a face deosebiri între diferitele emoţii pe care le simţim, de a le denumi şi de a le organiza.

Inteligenţa intrapersonală ne asigură capacitatea de a ne forma un model adevărat despre noi înşine, de a ne asculta emoţiile şi de a şti să le folosim pentru a ne descurca în viaţă. Este atributul celor care-şi cunosc personalitatea. După cum spune Howard Gardner, „o persoană cu inteligenţă intrapersonală posedă un model trainic şi eficace despre sine". Acest lucru nu este garantat de nicio altă formă de inteligenţă. Aşa cum inteligenţa interpersonală permite să-i înţelegi pe ceilalţi şi să lucrezi alături de ei, cea intrapersonală îţi permite să te înţelegi pe tine însuţi şi

să muncești cu tine însuți. Cultivarea acestei inteligențe este esențială pentru a ne lămuri ce profesie trebuie să exercităm și ce funcție socială să desfășurăm.

Totuși, trebuie să semnalăm că, în dezvoltarea noastră ca persoane, cei din jur au un rol determinant. Nu suntem ființe izolate și nici atomi care plutesc în atmosferă. Suntem ființe care interacționează încă de la naștere. De fapt, suntem rezultatul unei interacțiuni. Când ne cercetăm pe noi înșine, când ne cultivăm inteligența intrapersonală, descoperim în noi înșine sedimentele altor persoane care, prin multiple întâlniri, și-au pus amprenta asupra noastră, ne-au afectat naturalețea. Inteligența intrapersonală permite delimitarea a ceea ce există din alții în noi înșine și identificarea propriului nostru caracter singular.

De la Socrate până în zilele noastre, pedagogi și filozofi aparținând unor școli foarte diferite au scos în evidență semnificația prioritară a acestei inteligențe. Da, după cum spun înțelepții culturii occidentale, cunoașterea de sine este cheia succesului în viața afectivă și profesională, condiția întregii fericiri viitoare, cultivarea inteligenței intrapersonale trebuie să ocupe un loc de onoare în practica educativă.

7. Inteligență interpersonală

Inteligența interpersonală, denumită și socială, ne oferă capacitatea de a-i cunoaște și de a-i înțelege pe ceilalți. O persoană care cultivă această inteligență are o abilitate specială în ceea ce privește relațiile sociale, de a stabili legături și alianțe empatice cu semenii săi, ceea ce este

folositor în special pentru crearea de proiecte în echipă şi asigurarea coeziunii grupurilor la locul de muncă.[1]

Stimularea acestui tip de inteligenţă nu este legată de dezvoltarea inteligenţei logico-matematice sau muzicale. Are nevoie de nişte procese speciale de învăţare. De exemplu, există persoane care au o adevărată abilitate de a rezolva probleme de matematică foarte complicate şi altele care au un auz excepţional pentru muzică, dar cărora le lipsesc abilităţile necesare pentru a se putea descurca în mod corespunzător în viaţa socială. O formă de inteligenţă nu garantează şi o alta.

Persoanele care cultivă în profunzime inteligenţa interpersonală ajung să stăpânească arta empatiei, ştiu să se transpună în pielea celorlalţi, sesizează suferinţele şi bucuriile acestora, comunică intens cu stările lor de spirit.

Această abilitate este esenţială atunci când trebuie să gestionăm informaţia şi să comunicăm veşti greu de suportat. Acest tip de inteligenţă este extrem de util profesioniştilor care interacţionează cu persoane în situaţii critice, cum sunt medicii şi asistentele medicale, căci, de multe ori, aceştia trebuie să comunice veşti grave şi au nevoie de abilitate şi de competenţă pentru a face acest lucru într-un mod cât mai potrivit. A găsi modul de a comunica un adevăr greu de suportat necesită o deosebită stăpânire a inteligenţei interpersonale.

---

[1] Cf. M. SILBERMAN, *Inteligencia interpersonal: una nueva manera de relacionarse con los demás*, Paidós Ibérica, Barcelona, 2001; M. SILBERMAN, F. HANSBURG, *Seis estrategias para el éxito: la práctica de la inteligencia interpersonal*, Paidós Ibérica, Barcelona, 2005.

Inteligenţa interpersonală ne înzestrează cu capacitatea de a înţelege diferenţele şi caracterul singular al celorlalţi; mai precis, de a înţelege schimbările referitoare la stări de spirit, temperamente, motivaţii şi intenţii.

În fazele cele mai avansate, această formă de inteligenţă ne permite să desluşim intenţiile şi dorinţele celor din jur, chiar dacă acestea sunt ascunse. Această capacitate se dezvoltă într-un mod deosebit de sofisticat în cazul liderilor religioşi, al oamenilor politici, dar şi al profesioniştilor care oferă ajutor oamenilor, precum şi în cazul cadrelor didactice. Este vorba de ceea ce se numeşte, în mod obişnuit, darul de a şti să-ţi apropii oamenii.

8. Inteligenţă naturistă

Inteligenţa naturistă oferă fiinţei umane capacitatea de a observa cu atenţie natura înconjurătoare şi de a studia procesele care au loc în ea. O persoană care dezvoltă o asemenea formă de inteligenţă are o abilitate specială pentru a identifica elementele naturii, pentru a le clasifica şi a le deosebi. Această inteligenţă pregăteşte fiinţa umană pentru buna observare a fenomenelor şi pentru sugerarea de ipoteze lămuritoare cu privire la ceea ce are loc în natură.

Este tipul de inteligenţă care se dezvoltă mai ales la profesioniştii care lucrează în mediul înconjurător, precum biologii, geologii, aventurierii şi exploratorii. Această inteligenţă oferă fiinţei umane abilitatea de a acţiona dezinvolt în natură şi de a-i descoperi tainele. Această formă de inteligenţă a fost cultivată în special de filozofii şi

oamenii de ştiinţă romantici care au dus la capăt procese de identificare de specii vii, mânaţi de pasiunea lor pentru natură, pe care au conceput-o ca pe un organism viu, ca pe manifestarea divinităţii însăşi.

III

Ce este inteligența spirituală?

1. Curmând nedreptăți

ÎN ULTIMUL DECENIU AL SECOLULUI XX s-a pătruns mai adânc în caracteristicile și particularitățile inteligenței emoționale. Niciun om de știință serios nu pune la îndoială, în prezent, existența unei asemenea inteligențe și nici nevoia de a o dezvolta și a o cultiva în procesele educative. În ultimii cinci ani, s-au dezvoltat multe aplicații ale acesteia, atât în plan personal, cât și în mediul educativ și la locul de muncă.

S-a scos în evidență, într-un mod clar și deosebit, faptul că pentru ca o ființă umană să se dezvolte corect în mediul social, politic, educativ sau la locul de muncă este necesară cultivarea inteligenței emoționale și că acest lucru este necesar pentru a evita multe eșecuri și pentru a obține succes atât pe plan personal, cât și social.

Apariția inteligenței emoționale, elaborată de Daniel Goleman, în ultimul deceniu al secolului trecut, a venit să consolideze științific ceea ce era deja o convingere prezentă în toată tradiția filozofică din Occident, de la René

Descartes până la Xabier Zubiri, altfel spus, că fiinţa umană nu se poate defini doar ca o fiinţă gânditoare, ca o *res cogitans*, ci, în mod necesar, şi ca o fiinţă care simte, dotată cu inimă. Gândirea şi emoţia reprezintă două dimensiuni ale realităţii umane şi sunt legate reciproc.

Dezbaterea iniţiată la începutul secolului XXI are drept scop identificarea altei forme de inteligenţă, cea *spirituală*, *existenţială* sau *transcendentă* care, în cazul în care ar exista, ar lărgi în mod semnificativ harta inteligenţelor multiple a lui Howard Gardner.

De la începutul acestei dezbateri, s-au publicat şi s-au răspândit opere şi monografii de diferite tipuri în cele mai însemnate universităţi ale lumii. Din prisma mai multor discipline (psihologie, filozofie, neurologie, pedagogie) şi din perspective intelectuale diferite, se abordează o astfel de chestiune, deşi nu se ajunge la aceleaşi concluzii.

Nu ne-am propus să vă prezentăm această enormă producţie bibliografică, căci aceasta, în cazul în care ar fi posibil de abordat, ar depăşi, cu mult, limitele prezentei lucrări. O simplă prezentare panoramică a acestei bibliografii ne informează despre intensitatea şi complexitatea acestei dezbateri, de faptul că este vorba despre o chestiune vie din punct de vedere intelectual, prezentă în sferele educaţiei superioare. Probabil că asistăm la naşterea unei noi forme de înţelegere a fiinţei umane, la apariţia neprevăzută a unei noi paradigme.

Howard Gardner a numit inteligenţa spirituală inteligenţă existenţială sau transcendentă şi a definit-o drept „capacitatea de a se situa pe sine în raport cu cosmosul, precum şi capacitatea de a se situa pe sine în raport cu trăsăturile

existenţiale ale condiţiei umane, ca de exemplu semnificaţia vieţii, semnificaţia morţii şi scopul final al lumii fizice şi psihologice în experienţe profunde precum dragostea pentru o altă persoană sau adâncirea într-o operă de artă".

Psihiatrul Robert Cloninger face referire la un model de personalitate care include o dimensiune pe care el o denumeşte spiritualitate şi autotranscendenţă. Aşa cum vom vedea ulterior, după părerea creatorului logoterapiei existenţiale, Victor Frankl, autotranscendenţa este o capacitate unică întâlnită la fiinţa umană, care o ajută să depăşească bariere şi să pătrundă mai profund în domenii necunoscute, să se autodepăşească mereu, să caute ceea ce se ascunde dincolo de limitele cunoaşterii ei.

În cadrul panoramei bibliografice internaţionale, merită să acordăm o atenţie specială contribuţiilor profesorilor Zohar şi Marshall (1997). După părerea acestor doi oameni de ştiinţă, inteligenţa spirituală întregeşte inteligenţa emoţională şi pe cea logico-raţională şi oferă capacitatea de a înfrunta şi de a transcende suferinţa şi durerea şi de a crea valori; oferă abilităţi de a găsi semnificaţia şi sensul acţiunilor noastre.[1]

Mai precis, termenul *inteligenţă spirituală* a fost creat de aceşti doi cercetători. Dahar Zohar este profesoară la Universitatea Oxford şi Ian Marshall este psihiatru la Universitatea din Londra. Amândoi au descoperit că, atunci când persoanele realizează o practică spirituală sau vorbesc despre sensul global al vieţilor lor, undele electromagnetice

---

[1] Cf. D. ZOHAR, I. MARSHALL, *Inteligencia «espiritual»*, Plaza & Janés, Madrid, 2001.

din creierul lor prezintă oscilaţii de până la patruzeci de megaherţi prin neuroni. Aceste oscilaţii străbat tot creierul, dar prezintă o oscilaţie mai mare şi stabilă în lobul temporal. După părerea lui Zohar, inteligenţa spirituală activează undele cerebrale, permiţând ca fiecare zonă specializată a creierului să tindă spre un întreg funcţional.

Potrivit investigaţiilor sale, persoanele care cultivă această formă de inteligenţă, ultima care a fost cercetată până în prezent, sunt mai deschise spre diversitate, au o vădită tendinţă de a se întreba *de ce* şi *pentru ce* există lucrurile, caută răspunsuri fundamentale şi, în plus, sunt capabile de a înfrunta greutăţile vieţii, dând dovadă de curaj. Din perspectiva sa, persoanele inteligente din punct de vedere spiritual sunt în căutarea unei concepţii asupra lumii, tind să-şi evalueze acţiunile şi întregul lor traiect, precum şi opţiunile lor de viaţă.

Inteligenţa spirituală permite, deci, accesul la semnificaţiile profunde, punerea în discuţie a scopurilor existenţei şi a celor mai importante motivaţii ale acesteia. Inteligenţa eului profund este cea care se înfruntă cu problemele grave ale existenţei şi, cu ajutorul ei, caută răspunsuri credibile şi raţionale.

Robert Emmons (2000) defineşte inteligenţa spirituală drept acea capacitate care include transcendenţa omului, semnificaţia lucrurilor sfinte şi comportamentele pline de virtuţi. O relaţionează în mod direct cu experienţa religioasă şi etică. O concepe şi ca folosirea adecvată a informaţiei spirituale cu scopul de a ne uşura viaţa de toate zilele, de a rezolva problemele zilnice şi de a obţine realizarea ţelurilor noastre.

După părerea lui, această inteligenţă spirituală ne dă puterea de a transcende lumea fizică şi cotidiană şi de a avea o percepţie mai elevată despre noi înşine, precum şi despre lumea înconjurătoare. De asemenea, ne oferă capacitatea de a intra în stări de conştiinţă iluminate, de a da activităţii şi întâmplărilor un sens sfânt. Ne oferă capacitatea de a folosi resurse spirituale care să ne permită rezolvarea problemelor vieţii şi capacitatea de a ne comporta într-un mod virtuos şi de a ne asuma responsabilităţile vieţii.

Alţi autori, încercând să aducă discuţia la un nivel mai accesibil, au abordat problema virtuţilor acestui tip de inteligenţă în mediul afacerilor. Unul dintre aceştia este Tony Buzan (2001) cu lucrarea sa, *The Power of Spiritual Intelligence*. În această lucrare, autorul ne asigură că, dezvoltând o astfel de inteligenţă, putem să intrăm mai profund în legătură cu cei care ne înconjoară, să dezvoltăm o atitudine solidară şi să intensificăm randamentul.

Dincolo de reuşite şi erori, această lucrare prezintă o idee interesantă: inteligenţa spirituală nu numai că oferă capacitatea de a trăi experienţe la intensitate maximă, precum trăirea religioasă, estetică şi etică, ci ne este folositoare şi pentru viaţa practică, permiţându-ne să ne descurcăm cu problemele de zi cu zi, afective şi de serviciu.

Kathleen Noble (2000/2001) concepe inteligenţa spirituală ca pe o putere înnăscută a fiinţei umane, dar aşa cum se întâmplă cu tot ceea ce este înnăscut, necesită o dezvoltare şi o exercitare pentru a putea înflori şi a se dezvolta în totalitate. Sensibilitatea spirituală sau spiritualitatea este, în mod esenţial, o transformare a persoanei şi acest lucru necesită o muncă asupra propriei persoane, o muncă

asupra propriului eu. Dă naștere unei calități de a fi, care este punctul de plecare al cunoașterii spirituale.

Este nevoie de o dublă mișcare pentru a atinge acest țel: un proces de interiorizare și, simultan, o mișcare de autodepășire a *ego*-ului care se deschide spre ceilalți. Ca și alți autori, Kathleen Noble subliniază capacitatea pe care o are inteligența spirituală de a transcende *ego*-ul și de a-și deschide sufletul spre alții, spre natură și spre tot ceea ce există. În acest sens, inteligența spirituală ne face mai deschiși și permeabili, capabili de a crea o conexiune cu interiorul celorlalți. Contrar a ceea ce s-ar putea crede, stimulează inteligența interpersonală și creează un fel de relații sociale profunde și pătrunzătoare.

Frances Vaughan (2002) o definește drept viața interioară a minții și a spiritului și relația ei cu ființa umană în lume. Inteligența spirituală implică, după părerea acestui cercetător, capacitatea de a înțelege în profunzime problemele existențiale prin intermediul unor diferite niveluri de conștiință. Este, după părerea lui, mai mult decât o abilitate a minții, căci pune în legătură personalul cu transpersonalul și eul cu spiritul. O persoană inteligentă din punct de vedere spiritual are o capacitate enormă de a intra în legătură cu tot ceea ce există, căci este în stare să intuiască elementele care se contopesc, ceea ce se ascunde în noi toți, ceea ce rămâne dincolo de individualități.

David B. King (2007) a cercetat conceptul de inteligență spirituală în cadrul Trent University din Peterborough (Ontario, Canada). Consideră că aceasta ne face capabili pentru patru activități. Ne face apți pentru a înțelege gândirea existențială și critică, pentru a contempla în mod

critic specificul existenței, realitatea, universul, spațiul, timpul. În acest sens, inteligența spirituală o transcende pe cea logico-matematică, deoarece aceasta nu se afundă în problemele existențiale și nici nu are capacitate critică. Această inteligență este proprie filozofilor, căci gândirea lor este în mod fundamental existențială și critică.

În plus, inteligența spirituală oferă capacitatea pentru producerea unui sens personal. După cum vom vedea ulterior, întrebarea referitoare la sensul existenței și căutarea acestuia aparțin, în întregime, inteligenței spirituale. Această formă de inteligență ne face apți pentru a identifica dimensiunile transcendente ale realității, ale celorlalți oameni, ale lumii fizice și, în cele din urmă, pentru o expansiune a stării de conștiință. Ne face apți pentru a intra și a ieși din stări de conștiință precum conștiința cosmică, contemplarea profundă, practicarea rugăciunii și exercițiul meditației.

Singh G. (2008) o concepe ca pe o abilitate înnăscută de a gândi și de a înțelege fenomenul spiritual și de a orienta existența cotidiană pornind de la o înțelepciune aleasă în mod liber de noi înșine. După părerea acestui autor, inteligența spirituală reprezintă condiția fundamentală pentru a dezvolta experiența religioasă și a interpreta mesajele simbolice ale tradițiilor religioase.

Ființa umană are capacitatea de a elabora instrumente și ecuații, de a dezvolta tehnici și tehnologii sofisticate, dar și de a interpreta sensul unui simbol, al unei parabole, al unui rit și al unui mesaj religios. Inteligența spirituală ne face apți pentru a duce până la capăt această fațetă a vieții.

Dacă este cultivată în mod corect, ea face din ființa umană un *homo religiosus*.

Cu toate acestea, inteligenţa spirituală nu trebuie să se confunde şi nici să se identifice, fără niciun motiv, cu conştiinţa religioasă. Prima este condiţia care o face posibilă pe cea de-a doua. Doar datorită faptului că fiinţa umană posedă această formă de inteligenţă poate să trăiască experienţa religioasă, dar inteligenţa spirituală este o dovadă antropologică, nu o chestiune de credinţă.

Credinţa religioasă este o manifestare, o dezvoltare a inteligenţei spirituale ce constă în aderarea la un tip de adevăruri care nu se pot demonstra în mod raţional, care sunt obiect de credinţă. Această aderare dă sens vieţii omeneşti şi permite înţelegerea importantelor momente ale existenţei: evenimente precum naşterea, moartea, dragostea şi suferinţa.

Credinţa este o chestiune de voinţă, dar şi de inteligenţă. După cum arată José Ortega y Gasset, în *Idei şi credinţe*, orice fiinţă umană, prin simplul fapt de a fi o fiinţă umană, trăieşte anumite credinţe bine determinate, religioase sau nu. Disponibilitatea de a crede se datorează acestei forme de inteligenţă care există în ea.

Pornind de la acest scurt şi panoramic itinerar bibliografic, ne dăm seama că inteligenţa spirituală, dincolo de diferitele şi bogatele caracterizări care au fost schiţate, este specific omenească, ne oferă capacitatea de a avea aspiraţii profunde şi intime, de a ne dori o viziune asupra vieţii şi a realităţii care să înglobeze, să unească, să transceadă şi să dea sens existenţei.

2. Inteligență spirituală și viață spirituală

Unul dintre cuvintele cele mai încărcate de semnificații de-a lungul istoriei este cuvântul *spirit* și adjectivul *spiritual. Spiritus* înseamnă același lucru ca și termenul grecesc corespunzător cuvântului *pneuma*, al cărui sens original este *suflare*. Faptul că s-a dat un astfel de nume spiritului s-a datorat concepției materialiste a filozofilor antici greci, care nu puteau să înțeleagă prin spirit altceva decât un fel de materie, ușoară și volatilă. Folosind această denumire au nimerit-o pe deplin în ceea ce privește esența spiritului: lipsa lui de fixare, inconstanța lui, mobilitatea lui.

Suntem conștienți de dificultatea pe care o implică termenul *spiritual*. Știm că este vorba de un termen folosit în mod abuziv de-a lungul timpului. În mod tradițional, cuvântul *spirit* a fost opusul cuvântului *corp* și s-a dezvoltat o viziune dualistă a ființei umane, în care ambele substanțe se prezintă într-un mod antitetic și sub formă de conflict. În plus, viața spirituală era considerată o formă de a fugi de lume, de a se îndepărta de tot ce era pământean, trupesc, de lumea senzațiilor și a impresiilor, în timp ce viața materială era asociată cu tot ceea ce era animalic, fizic și lumesc.

Când afirmăm că ființa umană este capabilă de o viață spirituală ca urmare a inteligenței sale spirituale, ne referim la faptul că posedă capacitatea necesară pentru un tip de experiențe, de întrebări, de mișcări și de operațiuni care sunt posibile numai la ea și care nu numai că nu o îndepărtează de realitate, de lume, de materialitate și de natură, ci, din contră, îi permite să trăiască cu mai multă

intensitate, cu mai multă pătrundere, afundându-se până la ultimele niveluri.

Viaţa spirituală nu este o viaţă paralelă cu cea trupească; cele două sunt unite în mod intim. Cine o cultivă trăieşte mai intens fiecare senzaţie, fiecare atingere, fiecare experienţă, fiecare relaţie interpersonală. De fapt, cine se antrenează în viaţa fizică îşi predispune fiinţa şi pentru viaţa spirituală. După cum vom vedea mai târziu, cultivarea inteligenţei spirituale nu cere, în mod necesar, retragerea din „lumescul zgomotos", viaţă de ascet şi uitarea trupului. Cultivarea inteligenţei spirituale trece prin practicarea dialogului, a exerciţiului fizic şi a delectării muzicale, între alte posibilităţi.

Urmând gândirea lui Viktor Frankl, concepem spiritualul ca ceea ce este liber în fiinţa umană, ca ceea ce scapă biologicului, deşi este unit în mod intrinsec de somatic. Spunând că o persoană este o fiinţă spirituală, nu negăm dimensiunea ei carnală şi senzuală, cu atât mai puţin nu o dispreţuim. Ceea ce indicăm este faptul că fiinţa ei nu se limitează doar la aceste aspecte, ci transcende dimensiunea ei fizică şi că, făcând asta, o trăieşte într-un mod diferit, din punct de vedere al calităţii, în comparaţie cu o fiinţă căreia îi lipseşte inteligenţa spirituală.

Modul în care fiinţa umană îşi trăieşte condiţia sexuată are nişte particularităţi diferite, deoarece poate, ca urmare a spiritualităţii sale, să se distanţeze de instinctele primare şi să experimenteze cu mai multă intensitate interacţiunea sexuală. Nu este capabilă doar să o pună între paranteze, ci şi să-şi depăşească *ego*-ul şi să se deschidă spre nevoile celorlalţi, căutând, mai presus de propria plăcere, binele

celuilalt. De aceea, pe lângă faptul de a-și satisface nevoile sexuale, este capabilă să iubească, să se dăruiască, să pună între paranteze propriile dorințe și să pună pe primul loc binele celeilalte persoane. Inteligența spirituală oferă capacitatea de a iubi dincolo de instinctul de posesiune.

Viața spirituală eliberează ființa umană de rânduiala necesităților și tocmai acest lucru o transformă în persoană. Urmând gândirea lui Max Scheler, numim *persoană* acea ființă care se poate comporta în mod liber, în orice împrejurare; acea ființă capabilă să se opună oricărei situații: nu numai unei situații externe, ci și interne. Această capacitate are nevoie, după cum vom vedea, de educație, de cultivarea inteligenței spirituale.

„Spiritualul — afirmă Viktor Frankl — nu se dizolvă niciodată într-o situație: mereu este capabil să se distanțeze de situație fără să se dizolve în ea; să păstreze distanța, să ia atitudine față de situație. Spiritualul posedă libertate pornind de la acea distanță și doar din perspectiva libertății sale spirituale, ființa umană se poate hotărî într-un sens sau altul: în favoarea sau contra unei dispoziții, a unei baze caracterologice sau a unei predispoziții instinctive; într-un cuvânt, doar din perspectiva libertății sale spirituale omul poate să-și afirme sau să-și nege instinctul."[1]

Inteligența spirituală este proprie și caracteristică condiției umane având, în plus, un caracter universal. Orice ființă umană, dincolo de caracteristicile sale externe sau interne, posedă acest tip de inteligență, în ciuda faptului că aceasta se poate identifica în grade foarte diferite de dezvoltare. Orice persoană are în interiorul ei capacitatea de

[1] V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 1990, pp. 174-175.

a-şi dori integrarea fiinţei sale într-o realitate mai amplă decât a ei şi, în acelaşi timp, dispune de capacitatea de a găsi o cale pentru o astfel de integrare.

Caracteristica dimensiunii spirituale este ieşirea din noi înşine, pătrunderea în structura lucrurilor. Este ceea ce permite persoanei să se desprindă de ea însăşi şi să se abandoneze. Viaţa spirituală nu înseamnă închistare, cu atât mai puţin autism. Înseamnă exact contrariul: fluiditate, dăruire şi deschidere.

O persoană sensibilă din punct de vedere spiritual nu se mulţumeşte cu o cunoaştere superficială a lucrurilor, a lumii, a ceea ce o înconjoară; nu îi este de ajuns o viziune panoramică; doreşte să ajungă în profunzimi şi mergând pe acest drum descoperă o serie de elemente şi proprietăţi, de niveluri ale realităţii care, la prima vedere, au trecut pe lângă ea fără să le observe. Viaţa spirituală înseamnă profunzime, mişcare spre necunoscut, interes pentru ceea ce este ascuns, pentru ceea ce este invizibil ochilor.

Această putere de iradiere este inerentă dimensiunii spirituale, dar poate produce şi preocuparea pentru tine însuţi. Cel care se închide în mod ermetic în el însuşi opreşte iradierea. Cel care procedează în felul acesta acţionează împotriva spiritualului şi se neagă pe sine.

Edith Stein, gânditoare de origine evreiască, spune: „Cine perturbă fiinţa spirituală o anulează, fără ca în acest fel să o poată suprima în întregime (...). Firea naturală a spiritului, păstrarea fluidităţii este ceva ce nu costă nimic: spiritul îşi întrebuinţează pentru asta toată forţa fără să o epuizeze. Mai mult, chiar iese în câştig, din moment ce a pătrunde din punct de vedere spiritual într-un alt lucru

înseamnă în același timp că îl primești în tine însuți. Să primești în tine ceva diferit și să crești spiritual datorită acelui lucru, să poți experimenta o dezvoltare a ființei tale, toate aceste posibilități aparțin esenței spiritului."[1]

Când o ființă umană își neagă forța spirituală și printr-o oarecare metodă încearcă să o înăbușe fără să o poată, cu toate acestea, elimina, se transformă într-o ființă întunecată și fragilă și, în același timp, închisă în sine însăși, în care nu mai încape nimic altceva.

Inteligența spirituală ne stimulează să ne punem semne de întrebare legate de existență și să trăim experiențe care transcend limitele obișnuite ale simțurilor, care intră în legătură cu cel mai de jos fond al realității și care ne apropie de descoperirea adevăratului potențial care există în fiecare dintre noi. Este un fel de dinamism care ne împinge să căutăm deplinătatea, dezvoltarea perfectă a ființei noastre, profunzimea și sensul a ceea ce facem, a ceea ce suferim și trăim. Se exprimă printr-o profundă aspirație spre o viziune globală a vieții și a realității care să cuprindă, să transceadă și să dea sens existenței.

Această inteligență ocupă, în cadrul discuției despre natura umană, un loc central și dominant. Ea este cea care dă întregii ființe caracterul personalității și al individualității autentice, cea care face ca toate straturile să fie pătrunse de acest caracter.

Nu negăm, în niciun fel, viața instinctivă a ființei umane. A nega acest aspect ar fi o naivitate. În orice ființă umană

---

[1] E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 682.

există instinctul tanatic şi cel erotic, instinctul morţii şi cel generator de viaţă. Nu negăm lumea exterioară, nici pe cea interioară; nu suntem solipsişti nici în ceea ce priveşte lumea exterioară, nici în ceea ce priveşte lumea interioară.

Ceea ce subliniem este faptul că inteligenţa spirituală nu ne opune lumii — nici celei exterioare, nici celei interioare —, ci ne face să luăm poziţie faţă de ea, să adoptăm un *comportament*, iar acest comportament este liber. Fiinţa umană nu este sclavul instinctelor sale. Adoptă o poziţie, în fiecare clipă, în ceea ce priveşte existenţa sa atât faţă de mediul natural şi social, mediul înconjurător extern, cât şi faţă de lumea internă, psihofizică. Năzuieşte să se înţeleagă pe sine şi restul lumii, să trăiască o viaţă plină atât timp cât aceasta există în ea.

În societăţile noastre se cere cultivarea acestei dimensiuni, căci sunt dominate de viteză, de funcţionalism şi de economism. Simţul nu este ceva ce se găseşte în ele. Se dovedesc incapabile de a găsi o viziune globală a existenţei umane şi consecinţa finală a acestui fapt este frustrarea şi golul lăuntric. Pentru a face faţă unei asemenea situaţii, este necesară cultivarea inteligenţei spirituale, căutarea unor răspunsuri raţionale pornind de la cercetarea personală şi de la dialog, de la lectură şi de la meditarea asupra marilor texte spirituale ale umanităţii.

Viaţa spirituală nu este patrimoniul persoanelor religioase. Orice fiinţă umană, prin simplul fapt că este fiinţă umană, este capabilă de viaţă spirituală, de a o cultiva înăuntrul şi în afara contextului religiilor. Ca urmare a inteligenţei sale spirituale, fiinţa umană simte nevoia de a da un sens existenţei sale şi lumii în care trăieşte,

experimentează existența ca pe una plină de probleme și trebuie să se gândească la ceea ce poate face cu ea.

Viața spirituală este produsul inteligenței spirituale. Dacă în ființa umană nu ar fi existat această formă de inteligență, niciodată nu s-ar fi pus problema deschiderii spre mister, a sensului de apartenență la Întreg, a căutării unui sens pentru existență. Spiritualul este o emergență umană, aspectul cel mai nobil care există în ființa umană, funcția ei cea mai elevată, o transformă într-o ființă diferită față de o brută.

Viața spirituală nu se poate identifica cu cunoașterea propriului eu, a trăsăturilor sale psihologice, a limitelor și posibilităților naturale. Ea este deschidere, mișcare, dinamism spre infinit. Acest dinamism încă nu dovedește existența Absolutului, dar indică o sete de plenitudine, o mișcare spre ceea ce nu există, spre ceea ce nu se posedă. Viața spirituală este potențială în ființa umană; are nevoie de niște condiții, de niște contexte și de o educație pentru a se forma în mod creativ, pentru a atinge expresia ei maximă.

Aceasta se revarsă în ființa umană, nu poate fi localizată într-o anumită dimensiune sau fațetă a ființei sale. Persoana inteligentă din punct de vedere spiritual își trăiește toate relațiile, senzațiile, cunoștințele și experiențele din perspectivă spirituală. Cuprinde totalitatea vieții umane.

După cum spunea Søren Kierkegaard și, cu multe secole înaintea lui, Augustin din Hippona, suntem ființe finite deschise spre infinit, ființe efemere deschise spre eternitate, ființe relative deschise spre Absolut. Această deschidere este consecința inteligenței spirituale, a celei mai

elevate forme de inteligență care a fost creată de-a lungul evoluției.

Spiritualitatea este inerentă persoanei așa cum este și materialitatea ei, sociabilitatea sau firea sa emoțională. Nicio ființă umană nu poate trăi fără această dimensiune, mai ales dacă ceea ce o motivează sunt niște motivații și convingeri puternice. Spiritualitatea parține celui mai profund substrat al ființei umane. Se exprimă în multe feluri, include multe domenii posibile de realizare. După părerea teologului elvețian Hans Urs von Balthasar, spiritualitatea este atitudinea de bază, practică sau existențială, specifică ființei umane, este o formă actuală și obișnuită a vieții sale pornind de la viziunea și decizia ei ultimă și obiectivă.

3. Necesități spirituale

În fiecare persoană există un ansamblu de necesități care nu sunt de ordin trupesc, nici psihologic, nici social. Sunt de ordin spiritual. Adesea, acest ansamblu de necesități se încadrează în sfera celor psihologice, dar nu pot fi reduse la planul minții sau la cel emoțional. Năvălesc în străfundurile ființei umane și au nevoie de efortul inteligenței spirituale pentru a putea răspunde la ele în mod satisfăcător.

Aceste necesități afectează ființa umană în totalitatea ei, deoarece în ea totul se află în strânsă conexiune, iar ceea ce afectează una dintre dimensiuni are consecințe și asupra celorlalte. Schema tridimensională (trupesc, psihic și social) nu răspunde în mod adecvat complexității de necesități și de posibilități care se identifică în ea, de aici nevoia de a ne referi la o a patra dimensiune: cea spirituală.

Aceste necesități au fost puse în tabele și analizate în cele mai sofisticate ambianțe sanitare din lume. De asemenea, au fost studiate și de diverse colective. S-a pus în discuție și modul în care să se dea răspuns acestora în cadrul unei societăți laice și multiple, unde soluția confesională include un segment din populație, dar nu pe toată. S-a considerat că exercițiul întregii îngrijiri nu afectează doar dimensiunea corporală, socială și psihologică a persoanei, ci că trebuie să o cuprindă și pe cea spirituală. Pe lângă necesitățile de ordin religios, proprii și caracteristice oricărui credincios și care necesită o atenție specifică pornind de la limbajul simbolic și ritual al fiecărei sfere religioase, există și cele de ordin spiritual, care sunt comune și colaterale oricărei ființe umane.

În situațiile-limită ale existenței umane, precum boala incurabilă, eșecul, durerea, deteriorarea sau apropierea morții, aceste necesități se exprimă într-un mod foarte emfatic și au nevoie de un răspuns satisfăcător. Apar cu o mare intensitate și au nevoie de o cuvenită atenție profesională. Vulnerabilitatea fizică și emoțională catalizează necesitățile de ordin spiritual; de aceea, nu este de mirare că acestea sunt mai vizibile în mediile sanitare decât în altele.

După cum am dezvoltat această idee și în alte lucrări, urmând intuițiile lui Simone Weil, gânditoare de origine franceză, necesitățile de ordin spiritual sunt următoarele: necesitatea de sens, cea de împăcare cu tine însuți și cu propria viață, cea de recunoaștere a propriei identități ca persoană, cea de ordine, de adevăr, cea de libertate, de

[1] Cf. F. TORRALBA, «Necesidades espirituales del ser humano. Cuestiones preliminares», en *Labor Hospitalaria* 271 (2004), pp. 7-16.

înrădăcinare, cea de a ne ruga, cea simbolico-ritualică şi cea de singurătate şi tăcere.[1] Nu pretindem să o identificăm pe fiecare dintre ele şi să arătăm multiplele ei manifestări, dar se manifestă cu vehemenţă la persoanele bolnave şi solicită efortul inteligenţei spirituale pentru a găsi răspunsul satisfăcător.

Cu toate că în ultimii ani s-au făcut mari progrese, există încă reticenţe şi dificultăţi în a recunoaşte dimensiunea spirituală a unei persoane. Materialismul teoretic şi practic este cel mai mare obstacol în calea recunoaşterii ei, căci acesta reduce fiinţa umană la simplu trup.

Această ideologie nu este deloc o nouă filozofie. De-a lungul istoriei s-a descoperit o persistenţă a materialismului care se dovedeşte a fi îndârjită. Această persistenţă a parcurs toate poziţiile: pe cea evoluţionistă a lui Darwin, pe cea instinctuală a lui Freud, pe cea pozitivistă a lui Comte şi pe cea relaţională a lui Marx.

Materia este o componentă a realităţii, dar ea nu este de ajuns, nici măcar în domeniul ştiinţei. Împreună cu aluatul trebuie să simţim şi energia. De aceea, materialismul este închisoarea gândirii, negarea acesteia. Aristotel a remarcat deja că nu trupul este cel care conţine sufletul, ci, invers, sufletul este cel care conţine trupul, îi dă viaţă şi îl dirijează. Nu există filozofie dacă nu există spiritualitate; nu există cultură fără spiritualitate.

Materialismul sau concepţia materialistă despre realitate, de-a lungul secolului XX, a fost nevoit să se schimbe radical în ceea ce priveşte principiile şi paradigmele sale. Fizica actuală ne învaţă că fizicul posedă o structură atomică, iar aceasta, la rândul ei, posedă o structură ce cu greu

ar putea fi descrisă ca materială. Fizica nucleară explică faptul că nucleul este compus din protoni şi neutroni, descoperiţi de foarte mult timp, şi că neutronii sunt compuşi din ceva şi mai mic ce poartă denumirea de *quarcuri*.

Nu putem să uităm faptul că materialismul a adus după sine formarea unei şcoli sau a unei mişcări, din punct de vedere ştiinţific, de o importanţă fundamentală în ceea ce priveşte înţelegerea realităţii, a lumii care ne înconjoară. Totuşi, ceea ce spunem şi dorim să confirmăm este faptul că însăşi această mişcare se află într-un continuu progres sau evoluţie, iar materialismul fundamental lasă în afara sferei sale un domeniu extins al realităţii.

Fizica cuantică zdruncină doctrina materialistă, deoarece arată că materia posedă mai puţină substanţă decât ne-am putea noi imagina. Noua fizică şi-a deschis drum trecând peste dogmele fundamentale ale doctrinei materialiste. Există încă un progres şi mai mare în ceea ce priveşte această nouă concepţie a fizicii ce năruie imaginea şi concepţia pe care a oferit-o Newton despre materie. Acest progres este teoria haosului care în ultimul timp a atras foarte mult atenţia. În fond şi la urma urmei este doar o parte din schimbarea atât de radicală care s-a produs în acest sens asupra formei de a gândi a oamenilor de ştiinţă în tot ceea ce are legătură cu sistemele dinamice.

4. O spiritualitate laică?

În mod tradiţional, s-a considerat că orice fel de spiritualitate este legată de viaţa religioasă; totuşi, în ultimul deceniu, formularea *spiritualitate laică* a căpătat o anumită relevanţă în unele ţări europene. Este o expresie pe care

o revendică mulţi gânditori contemporani, care recunosc valoarea spiritualului în viaţa umană, separat de tradiţiile religioase.

Această revendicare a spiritualului şi a necesităţilor spirituale este, fără îndoială, simptomul unei profunde schimbări de mentalitate în lumea occidentală. Nu este uşor să interpretăm această transformare, dar după cum indică unii filozofi, înseamnă crearea unei noi paradigme, a unei noi sensibilităţi care-şi deschide drum după eşecul propunerilor şi modelelor de eliberare a societăţii materialiste şi de consum.

În Franţa, de exemplu, problema spiritualităţii laice a preocupat numeroşi gânditori precum Bernard Besret, Luc Ferry, René Barbier şi, mai recent, André Comte-Sponville.

Bernard Besret, în cartea sa *Du bon usage de la vie* (1996), propune tuturor, credincioşi şi necredincioşi, o artă de a trăi pornind de la elementele fundamentale ale condiţiei umane: sănătatea şi boala, cuvântul şi tăcerea, moartea şi suferinţa. Pentru el, spiritualitatea trebuie să fie eliberată de orice lanţ dogmatic şi să constituie un patrimoniu comun care să permită fiecăruia dintre noi să se orienteze spre ceea ce este esenţial. Această căutare spirituală, adaptată lumii contemporane, este foarte prezentă în opera lui Raimon Panikkar, deşi el o formulează dintr-un punct de vedere propriu legat de creştinism şi de budism.

Luc Ferry constată statornicia chestiunilor de ordin spiritual în societăţile noastre laicizate. După părerea lui, spiritualitatea nu trebuie să fie înţeleasă ca o transcendenţă verticală, care leagă fiinţa umană de Absolut, ci ca o transcendenţă orizontală, care o leagă de ea însăşi, de ceilalţi şi

de ansamblul naturii înconjurătoare. După părerea lui, spiritualitatea laică se trăieşte în această lume pământeană, fără a face nicio referire la lumea transcendentă de dincolo. El consideră spiritualitatea laică o formă imanentă de noi legături, o legătură profundă cu tot ceea ce există. Această teză se apropie foarte mult de cea a lui André Comte-Sponville atunci când acesta apără necesitatea de a recupera o spiritualitate fără Dumnezeu, fără credinţe, fără biserici şi fără dogme.

Pentru René Barbier, spiritualitatea este o dimensiune sfântă a fiinţei umane care se află dincolo de instituţiile şi definiţiile raţionale. Din punctul lui de vedere, spiritualitatea este un instrument critic al raţionalităţii ştiinţifice şi al credinţei religioase. Pornind de la această afirmaţie se poate elabora o critică tăioasă despre dezvoltarea ştiinţifică şi tehnică şi evitarea exceselor sale, dar acest punct de vedere ne poate salva, în egală măsură, de dogmatismul unor manifestări religioase.

Unii filozofi, precum Gabriel Madinier, restabilesc spiritualitatea laică şi o consideră un antidot pentru mecanismele de programare socială. Într-o societate ca a noastră, care a fost denumită societatea spectacolului, a divertismentului şi a consumului masiv, care ne solicită în mod constant să ieşim afară din noi înşine şi să ne risipim în nenumărate activităţi, spiritualitatea este o inversare a distracţiei, constă în a învăţa să te închizi în tine însuţi şi, în consecinţă, permite o mai bună cunoaştere a propriei persoane, cunoaştere indispensabilă pentru dezvoltarea armonioasă a acesteia. După părerea acestui lucid filozof, a educa inteligenţa spirituală a tinerilor şi a adolescenţilor înseamnă a-i dota cu un instrument folositor şi eficient

pentru a se confrunta cu mecanismele de programare socială.

Dincolo de diferitele lecturi şi controverse pe care le trezeşte ideea unei spiritualităţi laice, trebuie să recunoaştem că spiritualul începe să intre din nou în lumea intelectualului şi să fie considerat un dat specific fiinţei umane, care necesită atenţie.

Spiritualitatea, fie ea laică sau religioasă, atee sau teistă, panteistă sau politeistă, orizontală sau verticală, este o inestimabilă bogăţie a fiinţei umane.

5. Inteligenţă spirituală şi intrapersonală

În cunoscuta sa carte despre inteligenţele multiple, Howard Gardner scrie: „Inteligenţa morală sau spirituală reprezintă o candidată destul de rezonabilă pentru a fi cea de-a opta inteligenţă, deşi există, de asemenea, motive bune pentru a o considera un amestec între inteligenţa interpersonală şi inteligenţa intrapersonală, la care se adaugă o componentă evaluativă. Ceea ce este considerat moral şi spiritual depinde foarte mult de valorile culturale; când descriem inteligenţele avem de-a face cu abilităţi care pot fi mobilizate de valorile unei culturi, mai mult decât cu comportamente care sunt apreciate într-un fel sau altul."

În anumite privinţe, inteligenţa spirituală se învecinează cu cea intrapersonală, dar nu poate fi redusă la aceasta. Nucleul inteligenţei intrapersonale este eul, lumea posibilităţilor şi a necesităţilor lui. Acest tip de inteligenţă ne oferă capacitatea de a ne crea o viziune corectă despre ceea

ce suntem, dar îi sunt străine întrebările existenţiale şi metafizice care afectează semnificaţia cosmosului, a istoriei, a binelui, a răului şi a ceea ce există dincolo de moarte.

Inteligenţa intrapersonală, exercitată în mod corespunzător, ne permite să ne înţelegem emoţiile şi gândurile, amintirile care se produc în mintea noastră şi, de asemenea, aşteptările şi dorinţele. Putem chiar să ajungem şi la a înțelege impulsurile şi temerile care provin din subconştient, dar este străină de chestiunile fundamentale ale vieţii umane.

Inteligenţa spirituală deschide mintea spre o mulţime de întrebări care depăşesc posibilităţile celorlalte tipuri de inteligenţă. Sunt cele din urmă întrebări care, într-un mod spontan, ţâşnesc din fiinţa umană atunci când nu şi le reprimă şi nici nu le constrânge. Unor astfel de întrebări le lipseşte un răspuns definitiv din partea ştiinţei, dar nu din această cauză sunt absurde sau sterile. Exprimă un dinamism puternic înrădăcinat în fiinţa umană: o voinţă nesățioasă de cunoaştere. Nu este suficient să spunem că nu au sens, că sunt necugetate sau că sunt chestiuni formulate greşit. Exprimă dorinţa de a transcende, de a traversa pragurile şi limitele cunoaşterii.

După părerea noastră, aceste întrebări fundamentale se pot împărţi în şapte categorii:

a) Întrebări despre propriul eu, despre realitatea lui, despre fundamentul său. Toate acestea se limitează la întrebarea: *Cine sunt eu?*
b) Întrebări despre destinul viitor, nemurirea personală şi propriul fel de a fi după moarte. Toate acestea se limitează la întrebarea: *Ce se va întâmpla cu mine?*

c) Întrebări despre propria origine, eu cel din trecut şi ceea ce a rămas sau nu din mine, enigma naşterii şi, în fine, propria raţiune de a exista. Se limitează la întrebarea: *De unde vin?*
d) Întrebări despre sensul vieţii, despre existenţa lucrurilor, a realităţii şi a ficţiunii, enigma universului şi secretul vieţii. Se limitează la întrebarea: *Care este sensul vieţii?*
e) Întrebări despre scopul vieţii umane şi al întregului univers, despre scopul caracterului radical al tuturor lucrurilor. Se limitează la întrebarea: *De ce este nevoie de toate astea?*
f) Întrebări despre originea lumii, despre sensul trecutului sau al istoriei omenirii. Se limitează la întrebarea: *De ce este nevoie de toate astea?*
g) Întrebări despre posibilitatea existenţei unui Dumnezeu, despre misterul răului în lume, despre presupusa noastră relaţie cu El. Toate acestea se limitează la întrebările: *Există Dumnezeu? Unde este El?*

După cum sugerează antropologul Juan Masiá, se pot ivi patru atitudini faţă de aceste întrebări grave: *a)* A nu dori să le recunoşti ca întrebări, *b)* A le rezolva în mod dogmatic, *c)* A dispera încercând să găseşti răspunsuri, *d)* A căuta fără încetare.[1] Noi credem că, în afară de acestea patru, se mai poate adăuga o a cincea: A găsi un răspuns orientativ şi provizoriu în cadrul unei tradiţii filozofice şi/sau religioasă.

Nu constituie obiectivul nostru cercetarea fiecăreia dintre aceste posibilităţi, nici abordarea posibilelor răspunsuri pe

[1] Cf. J. MASIÁ, *Para ser uno mismo*, Descleé, Bilbao, 1999, cap. 7.

care le implică fiecare dintre ele. Constatăm doar faptul că simpla existenţă a acestor întrebări este o dovadă care trebuie considerată ca o expresie a vieţii spirituale.

Modalităţile şi formele în care putem răspunde la fiecare dintre ele variază în funcţie de împrejurări, persoane şi situaţii istorice, dar în orice fiinţă umană dăinuie această curiozitate fundamentală, care izvorăşte din inteligenţa ei spirituală în mod spontan.

6. Inteligenţa spirituală şi trupul

Omul nu dispune numai de un trup pe care îl poate folosi, dirija, controla, domina şi pe care îl simte îndeosebi atunci când îi trăieşte limitele, mai ales când este vorba de oboseală, boală sau neputinţă; omul însuşi este trup, deşi nu *doar* trup.

Pe baza inteligenţei spirituale, fiinţa umană este capabilă de a crea o lume intangibilă. De aceea, ea reprezintă mai mult decât un simplu trup. Celelalte fiinţe sunt condamnate să trăiască depinzând de repertoriul de comportamente impuse de specie, deşi acest repertoriu complex poate fi îmbogăţit prin învăţare. Fiinţa umană este mult mai mult decât asta. Simplul fapt de a reflecta asupra acestui lucru dezvăluie un domeniu care o situează într-un plan total diferit.

Poate fi discutabil dacă acest domeniu este inferior sau superior, dar, în orice caz, este diferit. Pe această distincţie se bazează acea comoară pe care o numim *libertate*. Principiul libertăţii se află în posibilitatea de a se elibera de poruncile imperioase ale corpului. Nu putem să ieşim din

propriul corp, nu putem să nu mai fim corp, dar putem să fim mai mult decât un simplu corp.

Trupul nu este doar o realitate materială, ci instrumentul de care ne folosim pentru a acţiona şi a crea. Pictorul, muzicianul şi majoritatea artizanilor depind de inteligenţa corporală, în special de abilitatea mâinilor lor, pentru a duce la bun sfârşit operele lor. La fel cum şi pentru mulţi profesionişti este necesară forţa sau mobilitatea întregului trup pentru a-şi atinge obiectivele. În toate aceste cazuri, sănătatea şi funcţionarea normală a trupului sunt o condiţie necesară pentru reuşită.

Îngrijirea şi întreţinerea trupului, realizate în conformitate cu un plan şi având în vedere nişte obiective determinate, permit omului să poată ajunge ceea ce este sortit să fie. Va reuşi acest lucru doar dacă dă ascultare scopurilor şi idealurilor ce se stabilesc din inteligenţă, ea fiind cea care impulsionează şi dirijează în mod voluntar viaţa unei persoane.

Corpul este expresia şi instrumentul inteligenţei. Acest lucru se exprimă în privirea celui care este un fin observator şi este obişnuit să reflecteze în mod profund, precum şi pe fruntea lui unde are o amprentă asemănătoare. Amprenta care comunică cu trupul, şi mai ales cu faţa, este în strânsă legătură cu cultivarea inteligenţei, căci mişcările punctuale şi frecventa ei repetare îşi au rădăcinile în dispoziţiile inteligenţei.

Ca regulă generală, corpul nostru ne atrage atenţia şi se transformă în ţinta acţiunilor voluntare doar atunci când observăm o anumită rezistenţă şi obstacole din partea lui,

aşa cum se întâmplă în cazul oboselii corporale sau al activităţilor pentru care încă nu este pregătit.

O persoană energică din punct de vedere spiritual obţine de pe urma corpului ei, chiar împotriva rezistenţei acestuia, tot ceea ce are nevoie de la el pentru a realiza o sarcină: continuă să meargă, deşi este obosită, pentru a ajunge la destinaţie sau repetă exerciţiile de digitaţie până când poate să cânte la un instrument cu uşurinţa cu care cineva se joacă.

Cine se poartă în acest fel cu propriul corp îl domină într-un mod foarte diferit în comparaţie cu cel care cedează în faţa corpului său. Disciplina aspră este ceva ce se observă în corpul însuşi şi în acelaşi timp implică şi o anumită amprentă a inteligenţei.

„Puterea corporală şi puterea spirituală — scrie Edith Stein — nu sunt independente una de alta: când corpul nostru oboseşte, asta se întâmplă după un efort corporal; oboseala spirituală este fie pe deplin imposibilă, fie posibilă doar depunând un mare efort. Şi invers: efortul spiritual produce oboseală corporală."[1]

Când eşti tânăr, vrei activitate, o începi tu singur şi munceşti uşor, fără efort, dar după ce munceşti un timp, această tinereţe dispare şi face loc oboselii trupeşti. Faptul că fiinţa umană poate să muncească în continuare sau să facă un efort demonstrează că ea nu este un automat sau o maşinărie care pur şi simplu se opreşte când rămâne fără arcuri. Libertatea sa, care emană din puterea spirituală

[1] E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 685.

a ființei sale, îi permite să dispună de propria forță, o poate folosi pe cea pe care o găsește în ea, pe care o găsește în sentimentul tinereții și în impulsul spre activitate, atât spre activitatea trupească, cât și spre cea intelectuală.

Există, prin urmare, o intimă legătură între inteligența corporală și cea spirituală. Prima oferă capacitatea de a dirija mișcările propriului corp și de a le orienta în funcție de scopurile stabilite *a priori*. Inteligența spirituală permite să ne îndepărtăm de trup și să îl transcendem, să îi sfidăm limitele, să îl ducem până la extreme neimaginate.

Puterea spirituală, care izvorăște din ființa umană, permite depășirea obstacolelor și a dificultăților pe care nu le putem trece doar cu simpla inteligență corporală. Marii filozofi stoici și cinici, care au practicat indiferența față de lume și stăpânirea de sine mentală, i-au învățat pe atleții greci și romani, cu succes, tehnici de concentrare și meditație și, datorită acestor tehnici, au depășit granițe dificile. Practica meditației și a stăpânirii de sine îi permite atletului să depășească o serie de obstacole pe care nu este în stare să le depășească doar prin pregătirea fizică. De aici pornește interesul pentru meditația spirituală și în lumea celor care au un randament fizic deosebit de mare.

7. Inteligența spirituală și emoțională

Descrierea și analiza exhaustivă a acestei forme de inteligență o reprezintă opera lui Goleman, care este cunoscut la nivel mondial datorită cărții sale *Inteligența emoțională*.[1]

[1] Cf. D. GOLEMAN, *Inteligența emoțională*, Curtea Veche Publishing, București, 2001.

Inteligența emoțională oferă capacitatea de a identifica, exprima și canaliza propriile emoții, dar și de a capta și a înțelege emoțiile celorlalte persoane.[1]

Stăpânirea fondului emoțional al unei persoane și corecta lui exprimare și canalizare este o abilitate fundamentală nu doar pentru viața personală, familială și socială, ci și, într-un mod special, pentru a avea succes în viața profesională. Nu degeaba, de la publicarea celebrei cărți, dezvoltarea inteligenței emoționale este considerată esențială în formarea unui lider.

Capacitatea de a transmite emoții pozitive, cum ar fi, de exemplu, entuziasmul, este determinantă pentru punerea în funcțiune a acestei inteligențe și pentru viitoarea ei dezvoltare; dar și capacitatea de a canaliza în spațiul și la timpul potrivit emoțiile negative, cum ar fi invidia sau resentimentele, emoții ce împiedică în mod grav dezvoltarea unui proiect personal sau profesional.

O persoană inteligentă din punct de vedere emoțional posedă resurse și abilități pentru a domina și a controla

---

[1] Cf. W. GLENNON, *La inteligencia emocional de los niños: claves para abrir el corazón y la mente de tu hijo*, Ediciones Oniro, 2004; L. SHAPIRO, *La inteligencia emocional de los niños*, Ediciones B, Barcelona, 2006; J. DANN, *Aprenda las claves de la inteligencia emocional*, Planeta, Barcelona, 2004; S. SIMMONS, J.C. SIMMONS, *Cómo medir la inteligencia emocional*, Edaf, 1998; L. LANTIERI, *La construcción de la inteligencia emocial*, Aguilar, Madrid, 2009; E. CRARY, *Crecer sin pelear: cómo enseñar a los niños a resolver conflictos con inteligencia emocional*, RBA, Barcelona, 1998; C.A. ANTUNES, *El desarrollo de la personalidad y la inteligencia emocional*, Gedisa, Barcelona, 2000; D. MARTIN, K. BOECK, *¿Qué es la inteligencia emocional?*, Edaf, 2000.

fondul emoţional care izvorăşte din adâncul fiinţei sale, mai ales atunci când acesta este negativ, iar manifestarea lui are consecinţe negative atât pentru propria persoană, cât şi pentru ceilalţi.

IV
Puterile inteligenței spirituale

1. Căutarea sensului

CĂUTAREA FĂRĂ SFÂRȘIT, dorința unei vieți împlinite, aspirația spre o realizare deplină sunt trăsături care pot fi perfect identificate la ființa umană. Aceste trăsături se exprimă în mai multe feluri, dar din perspectiva experienței ei de ființă incompletă, se află mereu într-o continuă căutare.

Căutarea sensului nu este un produs al culturii, dar nici un fenomen artificial. Izvorăște din străfundurile ființei, ca o necesitate primară, ca un instinct fundamental. Poate rămâne într-o stare liniștită, ca în letargie, dar în anumite situații, răsare cu putere. Ființa umană, ca urmare a inteligenței sale spirituale, este capabilă de a-și pune întrebări referitoare la sensul existenței sale, are puterea de a se întreba ce anume înzestrează într-adevăr cu valoare și semnificație existența ei în lume.

Această chestiune se dovedește ciudată și străină pentru orice altă ființă vie. La ființele vii mai complexe descoperim proprietăți și capacități asemănătoare celor ale ființei

umane. În grade diferite, putem distinge la mamiferele superioare forme de inteligență lingvistică, emoțională, interpersonală, dar inteligența spirituală este o caracteristică tipic umană.

Inteligența spirituală ne permite, pe de o parte, să ne punem întrebări despre sensul existenței și, pe de altă parte, să căutăm răspunsuri plauzibile la aceste întrebări. Nu există doar un singur răspuns la asemenea întrebări și nici nu se poate aștepta un răspuns concludent din partea științelor experimentale. Fiecare ființă umană este chemată să înzestreze cu sens existența sa, dar modul în care o înzestrează depinde de dezvoltarea inteligenței sale, de interacțiunile și de bagajul său educativ și cultural.

Întrebarea referitoare la sensul vieții este prima dovadă că ființa umană nu este un simplu fapt natural. Este deschisă spre niște realități și spre niște valori care oferă vieții sale demnitate. Oricare ar fi formularea concretă, „Merită să trăiești?", „Are sens viața?", „Ce mi se cuvine să aștept?" sunt întrebări care evidențiază caracterul misterios al unei persoane. Acest caracter se manifestă atunci când cineva își pune întrebări despre sine însuși și despre lumea înconjurătoare. Când se depășește nivelul aparențelor accesibile și se ajunge la rădăcini, se dezlănțuie o intensă viață spirituală.

Întrebarea referitoare la sensul vieții este expresia formei specifice de a exista pe care o implică a fi uman; a originalei forme de viață care este viața umană. Ființa umană trebuie să se dedice simplului fapt de a trăi, pentru ca trăirea ei să fie umană, pentru ca această trăire să merite osteneala, să aibă un sens. Poate considera că a trăi reprezintă

un eşec dacă pentru asta trebuie să sacrifice realităţile care dau valoare vieţii sale. De aceea, este dispusă să-şi sacrifice viaţa în favoarea raţiunii de a trăi.

Ne dorim ca viaţa pe care o trăim să aibă un sens, ca existenţa noastră să aibă o semnificaţie. Această forţă primară care izvorăşte din cele mai intime adâncuri se poate exprima în mod vehement, dar poate să şi rămână într-o stare de posibilitate. Este ceva inerent, deşi nu se dezvoltă mereu în conformitate cu întregul său potenţial. Doar dacă avem capacitatea de a înfrunta o asemenea chestiune, putem transforma modul existenţei noastre. De asemenea, putem să renunţăm la ea, să o trecem pe un plan secundar, să o mutăm, dar, făcând asta, îndepărtăm singura posibilitate de a ne orienta spre o existenţă fericită.

Expresia *sensul vieţii* include cel puţin trei semnificaţii: în primul rând, se referă la semnificaţia pe care o conţin numeroasele întâmplări din care este configurată viaţa. Asta presupune că viaţa umană, cu toate ondulaţiile ei, are o logică. A doua semnificaţie se sprijină pe imaginea direcţiei, precum cursul unui râu. O asemenea imagine prezintă viaţa ca o succesiune de momente orientate între un trecut şi un viitor, între o aşteptare şi o împlinire, între o posibilitate şi o realizare. Este calitatea care face din simpla succesiune a faptelor o istorie alcătuită din întâmplări care se ilustrează unele pe altele şi se ghidează după un început şi un sfârşit. A treia semnificaţie duce spre punerea în legătură a termenului *sens* cu termenul *valoare* şi, aplicat vieţii, este ceea ce o face demnă de apreciere şi ceea ce justifică faptul că merită să fie trăită.

Există o relaţie intimă între fericire şi sens. Nu este irelevant să cultivăm o asemenea întrebare şi să căutăm, prin încercare şi din greşeală, posibile răspunsuri la aceasta, căci, departe de a fi o întrebare abstractă sau ezoterică, este de o vitală transcendenţă, deoarece afectează în mod direct felul de a simţi şi de a percepe propria existenţă.

Voinţa de sens (*die Wille zum Sinn*), frumoasă expresie a lui Viktor Frankl, nu este o chestiune de credinţă. Este un fapt, un fenomen care se descoperă în cele mai adânci străfunduri ale fiinţei umane. Frankl, discipol eterodox al lui Sigmund Freud, l-a depăşit pe maestrul său şi a arătat cum, mai presus de instinctele erotic şi distructiv, există în fiinţa umană o dorinţă fundamentală, o voinţă la fel de mare ca acele instincte: voinţa de a da sens vieţii, de a avea o existenţă cu semnificaţie, de a găsi un temei, un motiv pentru care să merite să trăim.

Independent de credinţele pe care le profesăm şi de contextul cultural şi religios în care suntem situaţi, discuţia despre sens nu este o excrescenţă a religiilor, nici un fenomen cultural concret care apare în mod artificial, ci un fapt care, exprimat în diferite feluri şi prin diverse limbaje, uneşte toate fiinţele umane.

Doar fiinţa umană care are experienţa de a-şi trăi viaţa, cea de toate zilele, dându-i un sens, se bucură de o percepţie subiectivă de bunăstare interioară. Este trăirea fericirii. Totuşi, când cineva simte că viaţa lui este lipsită de sens, că este o simplă repetare a aceloraşi evenimente, o rutină mecanică de fapte şi de ritualuri profesionale, sociale şi familiare, resimte o stare de spirit care este nefericirea.

Într-o asemenea situaţie, se pune în evidenţă relaţia intimă care există între inteligenţa spirituală şi cea emoţională. Oricât de mult ar încerca cineva să aibă o viaţă emoţională împlinită şi plină de satisfacţii, să se simtă bine în pielea lui şi să se înţeleagă cu ceilalţi, acestea nu vor fi posibile dacă nu se confruntă cu problema sensului şi nu încearcă să-şi trăiască existenţa ca pe ceva înzestrat cu semnificaţie. Dacă simte în interiorul său că viaţa lui are valoare, că are sens ceea ce construieşte zilnic cu existenţa sa, acest lucru se răsfrânge în mod pozitiv asupra stării sale emoţionale şi, bineînţeles, asupra interacţiunii cu ceilalţi.

După cum indică părintele logoterapiei existenţiale, Viktor Frankl, sensul existenţei se bazează pe caracterul ei ireversibil. Dacă viaţa ar fi reversibilă, dacă am avea posibilitatea de a da înapoi şi de a recupera ceea ce Marcel Proust numea „timpul pierdut", întrebarea referitoare la sensul vieţii nu ar mai avea nicio importanţă, dar inevitabilul fapt al ireversibilităţii procură o adevărată seriozitate existenţei.

Nu putem să deducem deplinătatea de sens a unei vieţi din faptul că aceasta a fost mai mult sau mai puţin lungă. Longevitatea nu spune nimic despre sensul sau nonsensul pe care l-a avut o viaţă de om, căci acesta depinde de modul *cum* a fost folosit timpul pe care o persoană l-a primit în dar şi nu de cantitatea de timp trăit.

Sensul nu depinde de timpul cronologic. Putem să trăim mai mult sau mai puţin timp pe lume; dar asta nu are nicio legătură cu semnificaţia unei existenţe. Chestiunea nu constă în a supravieţui mai mult sau mai puţin timp, ci în a găsi motivul pentru care să merite osteneala să trăim, cauza care să justifice existenţa noastră, lupta şi sacrificiul

nostru. Sensul nu este legat nici de spaţiu. Putem trăi aici sau acolo, dar acest lucru nu determină sensul unei existenţe.

Decisivă nu este nici durata, nici localizarea spaţială a existenţei, ci deplinătatea sensului ei. Dacă n-ar exista moartea, viaţa ar fi infinită şi lipsită de sens. Inteligenţa spirituală ne oferă capacitatea de a ne putea formula o asemenea întrebare, dar aceasta se produce într-un mod radical atunci când ne asumăm, în cea mai profundă intimitate, condiţia de muritori, când includem în fiinţa noastră ideea că trebuie să murim şi că nu putem să scăpăm de întâlnirea cu moartea.

După părerea lui Viktor Frankl, există trei căi pentru a găsi sensul vieţii: *a)* Să facem sau să producem ceva, *b)* Să trăim ceva sau să iubim pe cineva, *c)* Să înfruntăm un destin inevitabil şi fatal cu o atitudine adecvată de fermitate. Din punctul lui de vedere, sensul vieţii se concretizează în verbul *a da* şi în a ne face să vedem lumea, căci, prin existenţa şi munca noastră, viaţa capătă sens tocmai prin lucrurile pe care le facem în şi pentru lume.

2. Întrebarea definitivă

Inteligenţa spirituală dă putere fiinţei umane pentru a-şi putea formula întrebări definitive sau chestiuni fundamentale referitoare la existenţă. Acestea nu sunt chestiuni absurde. Deşi nu avem răspunsuri concludente şi definitive pentru ele, acest tip de întrebări sunt un produs al inteligenţei spirituale.

Nu pretindem să realizăm întregul inventar al acestor întrebări, dar dorim să identificăm măcar câteva dintre cele fundamentale: De ce exist pe lume? Ce sens are existenţa mea? La ce mă pot aştepta după moartea mea? Ce sens are lumea? De ce să suferim? De ce să luptăm? Pentru ce anume merită să trăim? Ce merită osteneala să facem? Cum trebuie să-i dau vieţii *mele* un sens?

Aceste chestiuni ţâşnesc din adâncurile conştiinţei umane, dar pot apărea doar datorită faptului că în fiinţa umană există un tip de inteligenţă diferenţial. Această inteligenţă oferă capacitatea de a pătrunde în cea mai intimă structură a realităţii, în acele semne de întrebare care transcend metoda ştiinţifică şi care se află în afara imaginarului social.

Nu dispunem de răspunsuri evidente la asemenea întrebări, dar întrebarea definitivă, căutarea motivului constituie un stimul pentru dezvoltarea filozofică, ştiinţifică şi tehnologică a umanităţii.

Cei mai mari gânditori ai umanităţii s-au caracterizat prin faptul că au cultivat la cel mai înalt nivel inteligenţa lor spirituală şi au amânat răspunsuri raţionale. Ludwig Wittgenstein scrie în cartea sa, *Jurnal*: „Ce ştiu despre Dumnezeu şi despre scopul vieţii? Ştiu că această lume există. Că mă aflu situat în ea aşa cum ochiul meu este situat în câmpul vizual. Că există ceva problematic în ea pe care îl numim sensul ei. Că acest sens nu se află în ea, ci în afara ei. Că viaţa este lumea. Că voinţa mea pătrunde lumea. Că voinţa mea e bună sau rea. Că binele şi răul depind, prin urmare, de un sens al lumii [...] A ne gândi la sensul vieţii înseamnă a ne ruga."[1]

---

[1] L. WITTGENSTEIN, *Diario filosófico*, Ariel, Barcelona, 1982, p. 126.

Inteligența spirituală dă puterea de a problematiza, de a transforma realitatea personală într-o problemă ce trebuie rezolvată, de a înțelege existența ca pe un proiect creativ. Una este a cerceta cum este lumea fizică, alta este a-și pune întrebări despre sensul acestei lumi. Când ne formulăm acest tip de întrebări, ne exercităm inteligența spirituală.

Cu ajutorul inteligenței naturiste, ființa umană se apropie de natură și încearcă să explice organizarea ei internă, o clasifică și o înțelege pornind de la legi cu caracter universal. Inteligența spirituală nu se satisface prin *cum*, nici prin *de ce*. Are nevoie să cunoască *pentru ce*-ul. *Pentru ce* este întrebarea teleologică, cea care cercetează obiectivul definitiv al oricărei activități, al oricărui proces.

Una este să cunoști fiziologia unui organism, sistemul nervos al unui mamifer sau caracteristicile faunei de pe un anumit teritoriu. Acest domeniu de cercetare se referă la inteligența naturistă, dar caracterul întrebător al inteligenței spirituale nu are legătură cu ceea ce este material sau formal. Ceea ce ea întreabă este ce sens are pluralitatea în lume și ce sens are existența individuală în ansamblul cosmosului.

Căutarea sensului definitiv al existenței se descoperă deja și la copil. Când nu îi este limitată sau restricționată, apare în el dimensiunea lui spirituală. Odată cu trezirea acestei dimensiuni se ivesc și întrebările transcendentale la care noi, adulții, nu știm să răspundem întotdeauna, deoarece de cele mai multe ori nu ne-am gândit suficient de mult la ele. Întrebarea referitoare la sensul existenței nu este patrimoniul adulților, ci aceasta este exprimată încă din copilărie, în mod incipient. Pe copil nu îl interesează să cunoască

doar cum trăim, ci şi pentru ce, care este motivul care va înzestra cu sens existenţa lui.

Marii filozofi ai secolului XX au pus în evidenţă limitele gândirii ştiinţifice pentru a rezolva o chestiune de asemenea proporţii. Inteligenţa logico-matematică ne oferă capacitatea de a rezolva chestiuni dificile referitoare la lumea logicii şi a entităţilor abstracte şi pure, dar nu are puterea de a formula chestiunea sensului existenţei şi, cu atât mai puţin, de a oferi un evantai de opţiuni.

Când matematicianul îşi formulează o astfel de chestiune, îşi exercită inteligenţa spirituală. Când fizicianul, uluit de bolta cerească, se întreabă ce sens are existenţa lui, ce anume o face preţioasă, se deplasează din limbajul fizicii şi exprimă o necesitate de ordin spiritual. Dacă încearcă să pătrundă mai adânc în această chestiune, trebuie să abandoneze instrumentul matematic şi să-şi cultive inteligenţa spirituală. Cugetarea ştiinţifică catalizează o asemenea întrebare, la fel ca audiţia muzicală sau meditaţia asupra propriei identităţi, dar aceasta nu aparţine sferei ştiinţifice, muzicale sau sociale.

Filozoful şi matematicianul Edmund Husserl scrie: „În mizeria vieţilor noastre, ştiinţa nu are absolut nimic să ne spună, căci exclude, din principiu, problemele care sunt mai stringente pentru om: să ştie dacă viaţa unui om considerată ca un întreg are sau nu are sens."[1]

Inteligenţa spirituală ne oferă puterea de a ne adânci în aceste probleme stringente. Asta face din viaţa umană ceva

[1] E. HUSSERL, *La crisis de las ciencias europeas*, cap. I. 2, Prometeo, Buenos Aires, 2009.

total diferit de cea a animalelor. Deschide o perspectivă complet nouă, căci voinţa de sens, când este trăită cu intensitate, ne ajută să depăşim şi să transcendem ordinea necesităţilor biologice, sociale, psihologice.

S-a afirmat, pe bună dreptate, că întrebarea referitoare la sensul vieţii este întrebarea umană prin excelenţă, cea care defineşte limita umanului pe scara fiinţelor vii ale lumii. Experimentarea caracterului problematic al existenţei este rezervată în mod exclusiv fiinţei umane.

Martin Heidegger, discipolul heterodox al lui Edmund Husserl, susţine că „atunci când cel mai îndepărtat colţ al globului va fi cucerit din punct de vedere tehnic şi exploatat din punct de vedere economic; când o întâmplare oarecare va fi accesibilă în mod rapid într-un loc oarecare şi într-un timp oarecare; când se vor putea experimenta în mod simultan atentatul împotriva unui rege al Franţei şi un concert simfonic în Tokio; când timpul va fi doar rapiditate, instantaneitate şi simultaneitate, în timp ce temporalul, înţeles ca eveniment istoric, va fi dispărut din existenţa tuturor popoarelor, când boxerul va guverna precum marele om al unei naţiuni; când va triumfa mulţimea de milioane de oameni reuniţi în cadrul adunărilor populare, atunci, numai atunci, vor parcurge din nou acest întreg sabat, ca nişte fantome, întrebările: Pentru ce? Spre unde? Şi apoi ce urmează?".[1]

Dezvoltarea ştiinţei şi a tehnologiei nu se aseamănă neapărat cu creşterea inteligenţei spirituale. De fapt, este uşor să descoperim hipertrofii şi atrofii în lumea în care ne

[1] M. HEIDEGGER, *Introducción a la metafísica*, Nova, Buenos Aires, 1969, pp. 75-76.

aflăm. În ea se desfăşoară un accelerat proces ştiinţific şi tehnologic, dar acest lucru nu este însoţit de o creştere a convieţuirii sociale, nici de dezvoltarea armonioasă a vieţii emoţionale.

Anemia spirituală care se descoperă în viaţa socială este o expresie clară a acestei neconcordanţe. Nu există o dezvoltare uniformă a diferitelor faţete sau dimensiuni ale fiinţei umane şi acest lucru are drept ultimă consecinţă dezechilibrul, tensiunea. Această creştere unidimensională aduce cu sine consecinţe grave. O educaţie corectă trebuie să vegheze asupra dezvoltării optime a tuturor dimensiunilor sale şi asupra unei stimulări adecvate a diferitelor forme de inteligenţă care există în ea.

Jacques Maritain, în *Pour une philosophie de l'éducation* (1959), expune necesitatea unei educaţii a spiritualului. După părerea gânditorului francez, educaţia are ca sarcină esenţială să formeze persoana, dar această formare scapă atât maestrului cât şi discipolului şi constă în ceea ce el denumeşte „principiul vital interior". După părerea lui, spiritualitatea este esenţa educaţiei. Nu poate fi nici măsurată, nici cuantificată, dar pe ea se bazează procesul educativ. A uita această dimensiune esenţială înseamnă a reduce procesul de învăţare la ceva mecanic, fără semnificaţie umană, în slujba randamentului.

Agentul determinant al educaţiei se află în viaţa spirituală a discipolului. După părerea acestui filozof, educatorul trebuie să trezească capacităţile spirituale ale discipolului, să le dezvolte. Arta învăţătorului, exercitată într-o formă dialogată, are drept misiune să-l conducă pe discipol spre a se concepe pe sine însuşi ca fiind o operă în mâinile sale

şi spre a face din viaţa sa o sarcină pe care numai el o poate duce la bun sfârşit. Această trezire interioară nu poate fi transmisă ca un obiect al cunoaşterii, ci pe calea experienţei.

Cultivarea inteligenţei logico-matematice a făcut posibilă colonizarea tehnologică a lumii, crearea unei lumi artificiale, unde s-a realizat un progres semnificativ în ceea ce priveşte confortul şi bunăstarea, precum şi în ceea ce priveşte cursivitatea comunicativă şi viteza de interacţiune, dar asta nu înseamnă că s-au făcut progrese şi în ceea ce priveşte cultivarea inteligenţei spirituale.

3. Capacitatea de distanţare

Inteligenţa spirituală oferă puterea de a ne distanţa de realitatea care ne înconjoară, dar şi de noi înşine. A se distanţa este o operaţiune aparent simplă, dar, totuşi, esenţială pentru existenţa umană. Este condiţia de posibilitate de singularitate a propriei conştiinţe şi de realizare a vieţii într-un cadru de libertate. Fără distanţă, rămânem prinşi în context, în mediul înconjurător, şi suntem lipsiţi de capacitatea de a face din viaţa noastră un proiect singular. Faptul de a ne distanţa nu trebuie să fie înţeles într-un sens fizic. Inteligenţa spirituală ne permite să ne detaşăm de lume, de propriul trup, dar această operaţiune este doar la nivelul minţii. Trăim într-un corp, creştem, ne dezvoltăm şi comunicăm cu ajutorul lui, dar datorită inteligenţei spirituale putem să îl transcendem, să mergem dincolo de necesităţile sale, fiind în continuare fiinţe corporale.

A ne distanţa înseamnă, deci, a ne detaşa, existând în continuare, fără a abandona lumea. Detaşându-ne, vedem

lucrurile în perspectivă, ne vedem pe noi înşine din depărtare. Aceasta este o posibilitate pe care o oferă inteligenţa spirituală. Există un oarecare paralelism între distanţarea fizică şi cea mentală. De fapt, când plecăm dintr-un oraş şi urcăm pe un munte, ne îndepărtăm în mod fizic de mediul înconjurător obişnuit, de relaţiile cotidiene şi acest lucru ne ajută să ne distanţăm din punct de vedere mental de propria realitate. Distanţarea mentală se hrăneşte din cea fizică, dar o depăşeşte. Când dominăm această capacitate, ne distanţăm de noi înşine, de ai noştri, de propriul mediu în care ne aflăm, fără să abandonăm locul nostru obişnuit.

Filozoful german Max Scheler, discipol al lui Edmund Husserl, consideră că această capacitate de a se distanţa, de a se detaşa de colectiv şi de a se vedea de la distanţă este specifică fiinţei umane. După părerea lui, ceea ce o face atât de specială în ansamblul cosmosului este natura ei spirituală, deoarece ea îi oferă capacitatea de a se smulge din rădăcini şi de a se transforma într-un spectator, fără a înceta să fie un actor.

Celelalte fiinţe vii sunt actori, dezvoltă o funcţie care este determinată de specie, dar le lipseşte capacitatea de a fi spectatori ai lumii, de a se detaşa de fiinţa lor. Inclusiv păsările, când zboară, nu se distanţează în sensul exprimat de Max Scheler: plutesc în văzduh, caută aerul cald şi sunt atente la posibilele prăzi ca să le atace din înalt, dar această distanţare este lipsită de o dimensiune spirituală. Sunt înfipte în atmosferă, nu percep lumea ca un Întreg, nici nu se detaşează de ea.

La ființa umană, distanțarea stârnește cutremurare, neliniște existențială. Din cauza unei astfel de operațiuni, se simte diferită de tot ce există, se percepe ca o ființă unică, o existență singulară și își dă seama că nu este o particulă predeterminată și că viața ei nu constă în a da ascultare stimulilor. Își dă seama că este un actor liber, chemat să trăiască pe bună dreptate.

Max Scheler afirmă în lucrarea sa, *Poziția omului în cosmos* (1928): „Când omul s-a poziționat în afara naturii și a făcut din ea «obiectivul» său — iar acest lucru aparține esenței omului și reprezintă actul însuși de umanizare — se întoarce în jurul său, *cutremurându-se*, ca să spunem așa, și întreabă: Unde mă aflu *eu însumi*? Care este *locul meu*?“[1]

Atunci când trebuie să ne distanțăm, ne cutremurăm. Această acțiune este condiția de posibilitate a libertății, a criticii și a umorului. Doar dacă suntem capabili de această acțiune putem să gândim cu propriile noastre puteri, să exprimăm cum și pentru ce dorim să trăim, să criticăm întrebuințările și obiceiurile lumii, dar și să prețuim propria noastră muncă.

Când cineva, drept consecință a puterii inteligenței spirituale, se distanțează, nu mai poate spune pe bună dreptate: „Sunt o parte din lume; sunt înconjurat de lume“, se simte superior chiar și față de *formele* ființei, specifice acestei „lumi“ în spațiu și în timp.

---

[1] M. SCHELER, *El puesto del hombre en el cosmos*, Alba, Barcelona, 2000, p. 123.

„Prin această întoarcere în jurul său — spune Max Scheler — fiinţa umană îşi scufundă privirea în *nimic*, ca să zicem aşa. Descoperă în această privire *posibilitatea* «nimicului absolut»; şi acest lucru o *stimulează* să continue să întrebe: «*De ce există o lume*? De ce şi cum de exist *eu*»?“[1]

Posibilitatea nimicului absolut îl îngrozeşte pe filozoful german. Voinţa de sens se loveşte frontal de teza nihilistă şi, spre deosebire de ea, experimentează o violenţă internă. Doreşte să trăiască având un sens într-o lume cu sens, de aceea, posibilitatea de a-şi imagina că totul tinde spre nimic şi că viaţa umană este lipsită de semnificaţie îi provoacă groază. La această experienţă se refereau filozofii latini când au emis expresia *horror vacui*.

După distanţare, fiinţa umană nu se mai percepe ca un simplu membru al speciei umane, ca parte integrantă a lumii fizice, deasupra căreia s-a poziţionat cu îndrăzneală. Ştie că centrul ei se află în afara lumii, că nu aparţine nimănui, că eul său nu face parte din lume. Este, ca să o spunem folosind cuvintele lui Ludwig Wittgenstein, limita lumii, frontiera de unde contemplă lumea şi veghează asupra ei.

Chiar în momentul în care cineva se distanţează, înflăcărarea nu se mulţumeşte niciodată cu un obiectiv concret, avansează fără limite, se rupe de mediu şi îşi exprimă lumea interioară. Astfel se poziţionează în afara naturii, aflându-se în natură, pentru a face din ea obiectivul stăpânirii sale.

---

[1] *Ibidem*, p. 124.

Viktor Frankl, din perspectiva logoterapiei existenţiale, împărtăşeşte aceste intuiţii filozofice ale lui Max Scheler. Cunoscutul psihiatru consideră că spiritul este acea calitate care trece prin toată fiinţa unei persoane, care nu poate fi localizată şi nici identificată într-o anumită zonă şi care predispune fiinţa umană spre a deschide un abis între eul interior şi lumea exterioară. Acest abis este consecinţa capacităţii de a se distanţa.

Această distanţare dă naştere problemei sensului. De aici derivă faptul că fiinţa umană pune în discuţie dovada originară a existenţei sale, prin prisma unei „a doua fiinţe", a unei „fiinţe mai bune" care introduce în această chestiune deschiderea ei spre un orizont dincolo de ea însăşi, cu care nu se identifică.

Ca urmare a inteligenţei spirituale, suntem conştienţi de faptul că fiinţa noastră nu se epuizează în natură, că este un eu cu viaţă proprie, chemat să o dirijeze şi să fie tratat ca un scop în sine şi niciodată ca un obiect. Această distanţare de propria fiinţă se transformă în punctul de plecare al conştiinţei individuale, a ceea ce în mod tehnic se numeşte autoconştiinţă.

Detaşându-ne de lume şi de natura sa, dobândim conştiinţă în ceea ce priveşte trupul nostru, ne simţim depărtaţi de el, dar în acelaşi timp, legaţi în mod intim de el. Suntem capabili de a face diferenţa dintre viaţa noastră interioară şi cea trupească.

Edith Stein exprimă minunat distanţarea: „Eu nu sunt corpul meu, ci îl posed şi îl domin. Pot spune şi că: mă aflu *în* corpul meu. Mă pot despărţi în mod ideal de el şi-l pot contempla ca şi cum m-aş afla în afară. Dar în realitate

sunt legat de el: mă aflu acolo unde este corpul meu, oricât de mult «cu gândul» m-aş putea deplasa la cealaltă extremă a lumii şi chiar aş putea să depăşesc toate barierele spaţiale."[1]

Inteligenţa spirituală permite să ne distanţăm mai întâi de propriul trup şi, apoi, să-l conducem în funcţie de scopurile pe care ni le stabilim în mod liber. Atletul nu este un corp în mişcare, ci o inteligenţă care ştie să extragă randamentul maxim al facultăţilor sale fizice, mintale şi emoţionale, care are capacitatea de a-l privi de la distanţă şi de a-l dirija în funcţie de obiectivele sale. Inteligenţa spirituală îi oferă capacitatea de a fi propriul suveran, nu un învăţăcel al acestuia. Îi oferă capacitatea de a practica ceea ce în filozofia budistă se numeşte indiferenţă.

A se îndepărta nu înseamnă a maltrata corpul şi nici a-l uita. Rigorismul ascetic nu înseamnă indiferenţă. Înseamnă a trăi în corp de la o anumită distanţă, de la distanţa potrivită şi necesară pentru a nu fi dominat de el, pentru a putea dirija esenţa instinctivă care emană din el şi a extrage energii şi posibilităţi. Indiferenţa, în sens cosmic, nu înseamnă dezinteres faţă de lume, dispreţ pentru celelalte fiinţe. Înseamnă un mod de apropiere mai profund, mai liber decât cel obişnuit, o apropiere eliberată de interese şi de legături care restrâng libertatea.

„Este posibil să te conduci în acest fel în ceea ce priveşte propriul corp, aşa cum fac, de exemplu — afirmă Edith Stein —, când îmi examinez mâna ca să văd unde este o aşchie care mi s-a înfipt şi apoi să o scot în mod mecanic.

[1] E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 654.

Dar asta nu este metoda normală şi logică, având în vedere constituţia corpului ca atare, să mă dirijez în funcţie de el. Corpul meu este inclus în ansamblul persoanei mele. Când «mă» mişc, asta nu se întâmplă în acelaşi fel ca atunci când împing sau trag de un corp străin din afara lui, ci mişcarea corpului se însufleţeşte ca şi cum s-ar identifica cu impulsul mişcării spirituale."[1]

Capacitatea de a se distanţa nu trebuie înţeleasă într-un sens static. Totul în fiinţa umană este dinamic. Când cineva se antrenează în ceea ce priveşte această putere spirituală, este capabil nu numai de a se distanţa de corpul său, de locuinţa sa, de mediul său familial şi profesional, de viaţa sa socială şi religioasă, ci şi de propriile sale idei, convingeri, valori şi credinţe. Această vedere în perspectivă permite întoarcerea la ele, punerea lor sub semnul întrebării, criticarea şi exilarea acestora, dacă este cazul.

După prima călătorie pe Lună, fiinţa umană a văzut Pământul din afară şi în ansamblul lui. Această „distanţare" a avut rezultate bune şi în ceea ce priveşte cugetarea filozofică. Astronautul Russel Scheickhart, după ce s-a întors pe Pământ, a mărturisit: „Văzut din afară, Pământul este atât de mic şi de fragil, o minunată pată micuţă pe care o poţi acoperi cu degetul mare. Tot ceea ce înseamnă ceva pentru un om, toată istoria, arta, naşterea, moartea, dragostea, bucuria şi lacrimile, toate acestea se află în acel mic punct albastru şi alb pe care îl poţi acoperi cu degetul tău mare. Pornind de la acea perspectivă este de înţeles

[1] *Ibidem*, p. 653.

faptul că totul s-a schimbat, că începe să existe ceva nou, că relaţia nu mai este aceeaşi ca cea dinainte."[1]

Fiinţa umană nu se opreşte niciodată atât timp cât trăieşte. Este o fiinţă a depărtărilor. Se distanţează de lucruri, de ceilalţi şi chiar de sine însăşi. Se distanţează ca să înţeleagă mai bine, ca să pătrundă mai adânc în realitate. Distanţa este, în mod paradoxal, singurul mod de a înţelege cu adevărat ceva. Pentru a putea preţui structura şi calitatea unei legături, a unei relaţii, a unei prietenii, este esenţial să te distanţezi şi apoi, din perspectiva înfrânării pasiunilor şi a emoţiilor, să preţuieşti cu moderaţie.

Este o fiinţă cu pofte şi dorinţe naturale, dar se poate distanţa de aceste necesităţi ale naturii. De aceea mănâncă fără să-i fie foame, bea fără să-i fie sete, îşi sacrifică propria viaţă pentru un ideal. Se poate dezlega de tot ce o înconjoară. Această nelinişte, care transformă umanitatea în sursa permanentă de noutăţi ambivalente, îi este atribuită, pe bună dreptate, inteligenţei spirituale.

4. Autotranscendenţa

A transcende constă în a se duce *dincolo de*, în a depăşi o frontieră. Nu o anumită frontieră, ci orice frontieră care se zăreşte în calea noastră. Constă în a nu ne mulţumi cu ceea ce există, cu ceea ce avem, cu ceea ce ştim. Este această voinţă nestăpânită de a nu ne mulţumi cu ceea ce cunoaştem. Este pasiunea de a cerceta ceea ce se află dincolo de

[1] Citat în L. BOFF, *Ecología: grito de la tierra, grito de los pobres*, Trotta, Madrid, 1996, p. 27.

limită, ceea ce se ascunde dincolo de ceea ce cunoaştem. Transcendenţa exprimă o lipsă, dar şi o speranţă.

Capacitatea de transcendenţă este o putere a inteligenţei spirituale care îi oferă fiinţei umane abilitatea de a se deplasa spre ceea ce nu cunoaşte, de a merge spre ceea ce nu are, de a pătrunde pe teritoriul necunoscutului. Opusul ei este instalarea în locul unde se află, în stadiul care se cunoaşte.

Dincolo de semnificaţia religioasă a cuvântului *transcendenţă*, capacitatea de a transcende nu este ceva specific numai persoanelor religioase, ci tuturor persoanelor, din punct de vedere politic, căci orice fiinţă năzuieşte spre depăşirea unei limite, spre trecerea unui prag, spre pătrunderea pe un teritoriu necunoscut.

Această capacitate este prezentă în special la cercetătorul care investighează teritorii necunoscute, la omul de ştiinţă care nu se mulţumeşte cu ce ştie şi elaborează noi ipoteze de lucru, la artistul care nu se mulţumeşte cu ce a creat şi caută noi expresii ale frumuseţii; la atletul care năzuieşte la depăşirea ultimului său record, a limitelor sale, deşi nu ştie dacă va fi capabil de a face acest lucru.

Evoluţia creativă a inteligenţei spirituale permite transcendenţa. Prin *autotranscendenţă* se înţelege capacitatea de a răspândi eul dincolo de limitele comune ale experienţelor de viaţă şi ale celor cotidiene; ne referim la capacitatea de a ne deschide spre perspective noi pornind de la criterii diferite de logica raţională. Nu este vorba de voinţa de a coloniza, ci de dorinţa de învingere.

A transcende reprezintă o activitate care poate fi aplicată în diferite domenii. Omul poate merge dincolo de opiniile comune ale intereselor egocentrice, dincolo de speranţele puse în el, de dorinţele materiale, de utilitate şi bunăstare şi îşi poate concepe idealuri, orizonturi de sens care, *a priori*, se dovedesc greu de înţeles şi chiar şi de asumat de către ceilalţi şi de către noi înşine. A transcende înseamnă, într-un fel sau altul, a se lepăda de ceea ce este banal, previzibil, întâmplător şi necesar, pentru a ne adânci în ceea ce este esenţial.

După cum subliniază Victor Frankl, fiinţa umană este o fiinţă spirituală în esenţa ei, iar spiritualul este o axă care o pătrunde în întregime, atât în planul conştientului, cât şi în cel al inconştientului. Acest lucru face ca o persoană să fie o fiinţă liberă, existenţială şi transcendentă. Nu poate fi concepută ca un simplu amestec de instincte, şi nici ca o sursă permanentă de necesităţi şi de lipsuri.

„Esenţa existenţei umane — afirmă Viktor Frankl — constă în autotranscendenţa ei."[1]

Şi adaugă:

„O persoană este complet umană doar atunci când se deschide în întregime spre un lucru, când se dedică în întregime unei alte persoane. Şi devine din nou ea însăşi doar atunci când se face că nu vede şi se iartă pe ea însăşi."[2]

Întreaga realitate umană se caracterizează prin autotranscendenţa sa, prin orientarea spre ceva ce nu este omul

---

[1] V. FRANKL, *El hombre en busca del sentido*, Herder, Barcelona, 2001, p. 46.

[2] *Ibidem*.

însuşi, spre ceva sau spre cineva, dar nu spre el, cel puţin nu în primul rând spre el însuşi. Acest mod de a transcende spre ceva necunoscut nu garantează existenţa obiectului dorit, dar indică o tendinţă înrădăcinată în fiinţa umană.

Când eu mă pun în slujba unui lucru, în mintea mea este prezent acel ceva şi nu eu însumi, iar când este vorba de dragoste pentru cineva apropiat, mă pierd din vedere pe mine însumi. Eu pot fi pe deplin om şi-mi pot realiza individualitatea în măsura în care mă transcend pe mine însumi faţă de ceva sau de cineva care se află în lume.

Prin autotranscendenţă, Viktor Frankl înţelege faptul antropologic conform căruia fiinţa umană se referă întotdeauna la ceva ce se află dincolo de ea însăşi, ceva ce nu este ea însăşi, la ceva sau, de asemenea, la cineva: la un scop pe care trebuie să-l atingă sau la o persoană apropiată cu care se întâlneşte.

Doar în măsura în care trăim în mod exuberant autotranscendenţa devenim, cu adevărat, fiinţe umane şi ne realizăm pe noi înşine. Suntem umani în măsura în care suntem capabili de a nu ne vedea, de a nu ne observa şi de a uita de noi înşine, dedicându-ne unei cauze căreia să-i slujim sau unei persoane pe care să o iubim.

„Persoana — zice Viktor Frankl — nu se înţelege pe sine în alt fel decât pornind de la transcendenţă. Mai mult: fiinţa umană nu este numai umană în măsura în care se înţelege din perspectiva transcendenţei; de asemenea, este doar persoană în măsura în care, din această perspectivă, se transformă într-o fiinţă *personalizată*: sintonizată şi

străpunsă de chemarea transcendenţei. Ea aude această chemare a transcendenţei în interiorul conştiinţei sale."[1]

Există o legătură intimă între autotranscendenţă şi autodonare. Persoana care se transcende pe sine însăşi se orientează spre ceva ce nu are, spre ceva ce nu cunoaşte, îşi relativizează propria fiinţă şi o pune în slujba unei cauze sau a unei raţiuni superioare. În acţiunea de transcendere, dăm ceea ce avem mai bun în noi, resursele şi posibilităţile noastre pentru ceva superior nouă. Atunci, existenţa nu mai este o mişcare endogamă, ci devine tranziţie, peregrinare spre ceea ce nu se posedă. A dezvolta această putere înseamnă a porni la drum.

Filozoful Julián Marías afirmă că fiinţa umană este instalaţie şi vector. Ne aflăm într-un loc, într-o circumstanţă, dar, în acelaşi timp, năzuim să realizăm ceva ce încă nu suntem, dar ce credem că putem să ajungem a fi. Această mişcare spre necunoscut este vectorul şi expresia capacităţii de autotranscendenţă. Este ceea ce îi impulsionează pe cercetători, pe alpinişti, pe oamenii de ştiinţă, pe filozofi, pe teologi, pe medici să se autodepăşească, să dea tot ce au mai bun în ei pentru a cuceri ceea ce încă nu cunosc.

În capacitatea ei de a transcende, fiinţa umană foloseşte alte resurse ale inteligenţelor pentru a avansa, pentru a progresa, pentru a emigra spre noi planuri ale realităţii. Inovaţia ştiinţifică, tehnologică şi industrială este un produs al capacităţii de transcendenţă, la fel ca dezvoltarea artei, diferitele ei genuri şi stiluri, precum şi progresul gândirii filozofice de-a lungul istoriei.

[1] *Ibidem*, p. 127.

Ființa umană este tranziție, traiect, itinerar spre ceea ce încă nu este. Nu se mulțumește cu ceea ce este. Năzuiește să fie ceea ce încă nu este. Autotranscendența este motorul vieții umane, impulsul vital care o stimulează să meargă dincolo de limite, să depășească orice limită, să pătrundă în lumi noi, pentru a trăi mai din plin, mai intens, pentru a se bucura de partea cea mai intimă a realității și a se extazia cu ea.

Contrar a ceea ce s-ar putea crede, cultivarea inteligenței spirituale nu conduce la atrofiere sau la paralizie, ci exact invers. Pune în mișcare persoana, întreaga ei ființă, spre ceea ce se află dincolo de tot ceea ce este apropiat și superficial; o stimulează să se autodepășească, să se dăruiască, să nu respecte limitele. Viața spirituală este dinamică și deschide persoana spre noi orizonturi, o salvează de atrofiere și de monotonie, de instalarea în același lucru.

Dincolo de dorințele orientate spre bunurile concrete, capabile de a satisface anumite necesități umane, se perindă dorința de a transcende. Această dorință nu este dorință de ceva, ci aceeași rădăcină a dorinței înseși și, de aceea, pe măsură ce se apropie de sfârșit, în loc să fie suficientă, ea se adâncește.

Martin Heidegger, urmându-l pe Arthur Schopenhauer, consideră că autotranscendența dezvăluie natura metafizică a ființei umane, voința de a cerceta dincolo de ceea ce este fizic, învecinat, de ceea ce se percepe cu simțurile externe. Spune autorul cărții *Ființă și timp*: „Să mergi dincolo de ființă este ceva ce are loc în însăși esența existenței. Această transcendență este chiar metafizica; ceea ce face ca metafizica să aparțină «naturii omului». Nu este o

disciplină filozofică specială, nici un domeniu de divagații; este evenimentul radical în existența însăși și în existența ca atare."[1]

Această întrebare despre ceea ce se află dincolo de suprafață, această cercetare referitoare la ceea ce se ascunde dincolo de aparențe este o trăsătură specific umană, ceva ce provine din autotranscendența ființei umane și care o transformă într-un animal metafizic. Inteligența spirituală îi oferă capacitatea de a transcende și, făcând acest lucru, depășește sfera învecinată, a superficialului și pătrunde pe niște drumuri care nu știe unde o vor conduce. Începând acest itinerar, încetează a mai fi, prin definiție, ceea ce era și se maturizează ca ființă umană.

Poetul Joan Maragall exprimă această capacitate de autotranscendență într-un text foarte frumos: „A trăi înseamnă a-ți dori mai mult, mereu mai mult: a-ți dori, nu de poftă, ci datorită iluziei. Iluzia, acesta este semnalul vieții; a iubi, asta este viața. A iubi până într-acolo încât să te poți dedica lucrului sau ființei iubite. Să poți uita de tine însuți, asta înseamnă să fii tu însuți; să poți muri pentru ceva, asta înseamnă să trăiești. Cel care se gândește numai la el este un nimeni, este gol pe dinăuntru; cel care nu este capabil de a simți plăcerea de a muri, înseamnă că este deja mort. Doar cel care poate să o simtă, cel care poate să uite de el însuși, cel care poate să se dăruiască, într-un cuvânt, cel care iubește, este viu. Și atunci nu are sens să o pornească la drum. *Iubește și fă ce vrei.*"[2]

---

[1] M. HEIDEGGER, *Introducción a la metafísica*, Nova, Buenos Aires, 1969, pp. 75-76.

[2] J. MARAGALL, *Obres completes*, Selecta, Barcelona, 1947, p. 840.

Voința de a depăși, de a transcende lucrurile și propriul *ego*, nu izvorăște din fizic sau din impresiile lumii externe, ci din străfundul propriei ființe. Când transcendem, dorim să fim ceea ce încă nu suntem, năzuim să depășim barierele *ego*-ului pentru a ne reîntâlni cu ceilalți și cu noi înșine într-un plan mai profund. Dorim să satisfacem o lipsă care ne conduce la a da ce e mai bun în noi înșine.

Mișcarea de a transcende este o mișcare de depășire, de inovație și de creativitate care explică dezvoltarea foarte rapidă a speciei umane în lume, voința ei de a se dedica cauzelor care depășesc propriile sale limite trupești.

„A iubi — conchide poetul Joan Maragall — este cauza, indiciul și justificarea vieții. A iubi tot ce există de la Dumnezeu în jos. Adică, aici nu există nici jos, nici sus: a iubi tot. A iubi tot, mai puțin ceea ce înseamnă lene de a iubi, adică, haosul. Fiindcă în adâncul lipsei voastre de dragoste și al automatismului vostru care duce totul pe o cale greșită, nu există altceva în afară de lene. În cazul acesta, scuturați-vă de ea; faceți un efort; doar atât, și vă veți fi justificat viața: doar schimbându-vă voi înșivă, veți schimba lumea."[1]

5. Uimirea

Una este să exiști, altceva, foarte diferit, este să-ți dai seama că exiști. Planta există, ocupă un loc în spațiu și dispune de un timp de viață, dar ea nu știe că există. Niciodată nu va putea ști acest lucru, niciodată nu va putea să se distanțeze de realitatea naturală și nici nu-și va pune întrebări despre

[1] *Ibidem*, p. 841.

sensul existenţei sale. Omida există şi ea, dar nu ştie că are darul de a exista, că se bucură de această minunată posibilitate. Nu experimentează surpriza de a exista, nici vârtejul scurgerii timpului.

Una e să priveşti realitatea, alta e să te minunezi de ea. Uimirea este strâns legată de operaţiunea de distanţare.

Când priveşti, atenţia este focalizată pe un obiectiv, în timp ce uimirea necesită o oprire în timp, o viziune de ansamblu care este legată de surprindere. Uimirea are nevoie de distanţa fizică. Pentru a te minuna de o pictură, de un peisaj, de cerul înstelat sau de un trup frumos, trebuie să te distanţezi în mod fizic, să te îndepărtezi de acele lucruri. Dacă eşti lipit de ele, nu te poţi minuna.

Admiraţia nu reprezintă distanţarea. Este o experienţă mentală şi emoţională, o senzaţie care afectează şi trupescul, dar care îşi are rădăcina în inteligenţa spirituală. Animalul vede, observă, priveşte, dar nu se miră de realitate, deoarece nu ştie că se află în ea. Când cineva, datorită puterii inteligenţei spirituale, se distanţează de realitate, este surprins de *cum* sunt lucrurile, de *cum* este lumea şi de *cum* este el însuşi. Distanţarea trezeşte admiraţia şi din admiraţie se iveşte surpriza de a exista.

Când cineva conştientizează că există, deşi putea să nu fi existat, întreprinde o călătorie care nu ştie unde îl va duce. Este o călătorie fără posibilă întoarcere. Faptul de a exista devine o surpriză doar pentru acea fiinţă care are capacitate de a se distanţa, de a vedea lumea ca un întreg şi de a se vedea pe sine ca pe o fiinţă întâmplătoare.

Eventualitatea reprezintă recunoaşterea caracterului efemer al propriei fiinţe, constatarea caracterului relativ, efemer, insignifiant al propriei fiinţe. Contrară eventualităţii este necesitatea. Necesarul este ceea ce nu poate să înceteze a fi ceea ce este, în timp ce eventualul este ceea ce poate să înceteze a fi, deoarece, de fapt, a existat o vreme în care nu era. Când cineva se minunează de realitate, de existenţa lumii, se percepe ca o particulă minusculă din Întreg.

Atât timp cât cineva se concepe ca o fiinţă necesară şi-şi concepe existenţa ca pe ceva ce trebuia să se întâmple în mod necesar, nu observă surpriza de a exista, nu este uimit că există, dar când cineva îşi dă seama că există, deşi putea să nu fi existat, experimentează o surpriză, iar aceasta îl face să iubească viaţa şi să se bucure intens de ea, să transforme existenţa lui în lume într-un proiect.

Această capacitate de uimire constituie, după cum a observat Aristotel, originea filozofiei. Pentru *Stagirit* (Aristotel), este o capacitate proprie şi exclusivă fiinţei umane. Animalul caută prada, observă cu atenţie în jurul lui pentru a prinde posibila victimă, dar nu este conştient de faptul că trăieşte, de darul de a exista. Nici nu este surprins de aceste lucruri. Poate să simtă frică, teamă, durere, plăcere, afecţiune, un evantai de senzaţii şi de emoţii foarte asemănătoare cu cele ale speciei umane, dar nu poate fi surprins de faptul că există.

Când fiinţa umană se eliberează, chiar şi în mod provizoriu, de necesităţi şi de dorinţe şi se opreşte în faţa realităţii şi în faţa ei însăşi, se minunează de lucruri, se miră de *cum* sunt ele, simte uluiala de a fi o particulă plină de viaţă, o fiinţă gânditoare şi emotivă care se bucură de faptul că

poate să existe. Uimirea este o putere a inteligenței spirituale și este mama filozofiei. Oamenii nu ar fi filozofat niciodată dacă nu s-ar fi minunat de realitate.

Aristotel spune clar acest lucru în *Cartea I* a *Metafizicii*: „Oamenii încep și au început întotdeauna să filozofeze împinși de uimire; la început, au fost mirați de cele mai comune fenomene surprinzătoare; apoi, avansând puțin câte puțin și punând în discuție probleme majore, precum schimbările Lunii și cele legate de Soare și de stele, și crearea universului. Dar cel care pune în discuție o problemă sau se minunează își recunoaște ignoranța (...). Astfel că, dacă au filozofat pentru a fugi de ignoranță, este clar că acei oameni căutau să afle, având în vedere cunoașterea, și nu pentru vreo utilitate. Și acest lucru este dovedit de ceea ce s-a întâmplat. Căci această disciplină a început să se caute când deja existau aproape toate lucrurile necesare și cele referitoare la odihna și ornamentul vieții."[1]

Cu excepția ființei umane, nicio altă ființă vie nu este surprinsă de propria existență, de simplul fapt de a exista, de a se afla aici. Există lupta pentru supraviețuire ca o constantă în toate ființele vii, dar uimirea și surpriza de a exista se pot întâlni doar la o ființă capabilă de viață spirituală. Totuși, când cineva își neglijează inteligența spirituală, nici nu se miră de nimic și nici nu se surprinde de existența sa. Totul i se pare evident și clar.

Chestiunea existenței reprezintă consecința muncii inteligenței. Arthur Schopenhauer spune: „În seninătatea privirii animalelor vorbește încă înțelepciunea naturii, deoarece în ele voința și intelectul nu se află încă suficient de

[1] ARISTOTEL, *Metafizica*, C. I.

îndepărtate pentru a se putea minuna reciproc de reîntâlnirea lor. Astfel, întreg fenomenul atârnă încă aici, în mod ferm, de trunchiul naturii din care a ţâşnit şi este părtaş la omniscienţa naturii mame."[1]

Uimirea este o trăsătură specific umană. Distanţându-ne de ansamblul naturii, minunându-ne de ea, ne simţim ciudat în lume, nelalocul nostru; experimentăm că aparţinem unei alte sfere şi că suntem azvârliţi, după cum ar spune Jean Paul Sartre, în această lume. Lumea încetează a mai fi ceva evident, banal şi cunoscut, pentru a deveni ceva profund, misterios şi enigmatic. Acest lucru ne stimulează voinţa de cunoaştere, curiozitatea intelectuală, spiritul de cercetare.

Uimirea este mama filozofiei, dar şi a tuturor ştiinţelor naturale. Persoana observatoare care se minunează de un proces natural experimentează dorinţa de a-l putea explica, de a spune ceva despre el şi această dorinţă stă la rădăcina dezvoltării ştiinţifice a istoriei. Dacă va veni o zi în care oamenii nu se vor mai minuna de nimic, în care totul li se va părea evident şi clar, se va reteza progresul ştiinţific şi filozofic. Stimularea inteligenţei spirituale activează celelalte forme de inteligenţă şi trezeşte interesul pentru cercetare.

Pentru fiinţa cultivată din punct de vedere spiritual, lumea nu este o masă de fiinţe fizice care se conduce după legi universale, ci reprezintă ceva ce urmează să fie cunoscut. Întrevede ceva profund în ea, o realitate care scapă limbajului său conceptual, care-i transcende legile şi ipotezele de lucru.

---

[1] A. SCHOPENHAUER, *Lumea ca voinţă şi reprezentare*, I, E, 17.

Uimirea fiinţei umane este cu atât mai serioasă cu cât înfruntă pentru prima dată, fiind pe deplin conştientă, moartea, şi împreună cu limitarea oricărei existenţe i se impune şi vanitatea oricărei străduinţe. Prin această meditare şi uimire se creează necesitatea filozofică a fiinţei umane.

A fi surprins înseamnă a rămâne înspăimântat de ceva. Mai colocvial: stupefiat. Este vorba de o experienţă spirituală, fără anticipare. Constă în a nu şti la ce să te aştepţi. Dintr-odată, îţi dai seama că te afli în lume, că exişti, că ocupi un loc şi un timp, că era posibil să nu fi existat niciodată, că nu era necesară existenţa ta.

Surpriza de a exista are efecte asupra dimensiunii emoţionale şi somatice a persoanei. Este o formă de pasiune, subită, foarte asemănătoare *surprinderii.* Nu este surpriza faţă de ceva concret, o fiinţă a realităţii sau un obiect în particular. Nu este nici, în sens strict, privirea atentă, nici observaţia analitică. Este surpriza datorată faptului de a exista.

Constă în a şti că exişti. Omul captează un astfel de adevăr cu ajutorul inteligenţei spirituale şi acest lucru pune în mişcare şi alte forme de inteligenţă, precum cea emoţională şi intrapersonală. Este conştientizarea că există, autoconştiinţa de a fi, dar nu în plan pur intelectual sau noetic, ci în plan existenţial.

Un prim obstacol pentru a trăi această experienţă de natură metafizică este inconştienţa. Mult prea des se pleacă de la ideea conform căreia a exista, adică a se afla pe lume, este o exigenţă, ceva necesar. Nu se percepe ca un dar, ca ceva pe deplin nemeritat, ca o posibilitate unică ce devine

realitate între milioane de posibilităţi. Dacă cineva nu este conştient că există, deşi putea să nu fi existat, nici nu se poate surprinde, nici nu se poate bucura de faptul că există.

Un alt obstacol pentru a trăi această surpriză este neacceptarea condiţiilor care ne-au dat naştere, nici a caracteristicilor pe care le posedăm ca fiinţe unice şi irepetabile. Mult prea des ne gândim că trebuia să fi existat, că acest lucru era determinat în mod inevitabil de la începutul istoriei, că, independent de circumstanţele istorice, tot ne-am fi născut. Şi, totuşi, orice fiinţă umană este rodul unei interacţiuni a unui ansamblu de circumstanţe care au făcut-o să se ivească din nimic, să existe. Fără acel hazardat itinerar de întâlniri şi de situaţii, niciodată n-ar fi existat.

Un ultim obstacol pentru a trăi surpriza de a exista este neacceptarea existenţei celorlalte persoane şi fiinţe care ne înconjoară, aşa cum sunt ele. Presupunem că ar trebui să existe acea persoană în lume, că era necesară prezenţa ei şi, totuşi, nu este o constatare. A fi surprins că există şi ceilalţi este un mod de a le recunoaşte valoarea, de a le aprecia firea şi duce la exercitarea mai intensă a stimei pentru ceilalţi.

Limitările sunt un obstacol care ne însoţeşte pe parcursul întregii vieţi. Fiecare vârstă le are pe ale sale. În ciuda faptului că există, ele pot fi depăşite. Ne putem da seama de ele şi această băgare de seamă constituie marele motor de eliberare, resursa fundamentală pentru a le transcende. Limitările sunt intrinsece fiinţei care există. Fiecare le are pe ale sale, sunt consubstanţiale fiinţei limitate, dar, în mod paradoxal, reprezintă condiţii de posibilitate, deoarece stimulează dezvoltarea inteligenţei şi a abilităţilor persoanei.

Surpriza este punctul de plecare al întrebării filozofice, al faptului de „a nu şti ce vrei să ştii". Când ne surprindem în faţa a ceva, înseamnă că ne interesăm de acel ceva, filozofăm. Putem să începem o investigaţie despre o temă, dar dacă nu există „pasiune" (acel ceva ce ni se „întâmplă") cu privire la acea cunoaştere, nu împărtăşim realitatea temei pe care o cercetăm.

La urma urmelor, surpriza este începutul faptului de a pune întrebări şi baza dezvoltării cunoaşterii în toate aspectele sale. Aceasta cere, în mod necesar, interogarea, punerea de întrebări despre ceva, uimirea în faţa faptului de a exista. Când toate acestea zvâcnesc profund în fiinţa umană, zvâcneşte în ea viaţă spirituală.

6. Autocunoaşterea

Inteligenţa spirituală ne oferă capacitatea de a ne adânci pe acea cărare infinită care conduce spre propria noastră cunoaştere. În acest punct, converg inteligenţa intrapersonală şi cea spirituală. Între ele există un loc de intersectare.

Dezvoltarea inteligenţei intrapersonale este fundamentală pentru a aborda, chiar şi într-un mod provizoriu, un răspuns la întrebarea despre identitatea personală. Oferă capacitatea de a ne adânci în propriile emoţii, gânduri, amintiri şi speranţe, pentru a ne forma o imagine transparentă şi adecvată cu privire la ceea ce suntem cu adevărat.

A cultiva inteligenţa intrapersonală este ceva absolut necesar în viaţă. Doar cel care se examinează în profunzime şi este capabil de a-şi identifica resursele şi posibilităţile

poate începe, cu succes, un itinerar profesional. Când, în schimb, cineva se încăpăţânează în repetate rânduri să dezvolte o funcţie contrară dispoziţiilor sale naturale, contrară abilităţilor sale înnăscute, eşuează.

Marii învăţaţi ai istoriei umanităţii, de la Socrate până la Confucius, au repetat până la saturaţie că primul obiectiv al educaţiei este propria cunoaştere. Acest lucru ar trebui luat serios în considerare în mediile noastre educative. În afară de a stimula în ele celelalte forme de inteligenţă, ar trebui să se exercite, la cel mai înalt nivel, inteligenţa intrapersonală, deoarece doar acela care se cunoaşte pe sine însuşi poate să-şi realizeze proiectele, să tindă spre o viaţă fericită.

Meditaţia în jurul eului, introspecţia personală pe care o dezvoltă această formă de inteligenţă nu rezolvă toate întrebările şi preocupările care apar din identitatea personală. Cultivarea inteligenţei intrapersonale deschide porţile spre inteligenţa spirituală. Când ne privim pe noi înşine şi ne punem întrebări în legătură cu sensul existenţei noastre, în legătură cu ceea ce urmează să o înzestreze cu semnificaţie, cultivăm deja inteligenţa spirituală.

Una e să răspunzi la întrebarea „Cine sunt eu?" şi cu totul altceva este să te confrunţi cu chestiunea referitoare la scopul existenţei. Ambele se află în strânsă legătură, de aceea, dezvoltarea vieţii intrapersonale deschide poarta spre inteligenţa spirituală, dar între cele două nu trebuie să existe confuzie, deoarece funcţiile inteligenţei spirituale nu se reduc la contextul eului, al propriei noastre analize.

Inteligenţa spirituală face posibile două mişcări în fiinţa umană: *trezirea* şi *deschiderea*. Datorită celei din urmă,

îmi dau seama că nu numai că exist şi sunt viu, dar *ştiu* de mine şi de viaţa mea. Toate acestea reprezintă unul şi acelaşi lucru. Această formă originară de a nu cunoaşte ceva *a posteriori*, în care viaţa devine obiectiv al cunoaşterii, este ca o lumină. Datorită inteligenţei spirituale, suntem capabili să privim lumea ca pe ceva străin. A şti despre noi înşine reprezintă o deschidere spre interior, în timp ce a şti despre lucruri înseamnă deschidere spre exterior. O dublă deschidere, deci, se produce în fiinţa umană: spre lumea interioară, care conduce spre cunoaşterea de sine, şi spre lumea exterioară, care duce la cultivarea ştiinţelor.

Când o persoană cultivă inteligenţa spirituală, posedă capacitatea de a distinge personalitatea fiinţei, reprezentarea esenţei. Atunci poate ajunge să se desprindă de ceea ce unii autori numesc *ego* şi să se deschidă spre dimensiunea transcendentă pe care o numesc *Self.* Klass afirmă că experienţa de a transcende se produce atunci când omul nu mai este individualitate şi când este conştient de o realitate care îl depăşeşte.

Max Scheler scrie în *Poziţia omului în cosmos*: „Animalul are, deci, conştiinţă, spre deosebire de plantă; dar nu are conştiinţă *de sine*, după cum a observat deja Leibniz. Animalul *nici nu se posedă pe sine însuşi*, nu este stăpân pe sine *şi, prin urmare, nici* nu are conştiinţă de sine. Meditaţia, conştiinţa de sine şi capacitatea şi posibilitatea de a transforma în obiectiv străvechea rezistenţă la impuls formează, aşadar, o singură structură de nezdruncinat, specifică exclusiv omului. Prin faptul de a deveni conştient de sine, prin această nouă reflectare şi concentrare a existenţei sale, pe care o face posibilă spiritul, se emite în

același timp a doua trăsătură esențială a omului: omul nu poate numai să ridice «mediul» la dimensiunea «lumii» și să facă din «împotriviri» «obiective», ci, de asemenea, poate — iar acesta este lucrul cel mai admirabil — să transforme în obiectiv propria sa constituție fiziologică și psihică și fiecare dintre trăirile sale psihice. De asemenea, doar datorită acestui fapt își poate modela în mod liber viața."[1]

Ființa umană — ca persoană — este singura care se poate ridica deasupra ei înseși — ca ființă vie — și pornind dintr-un centru situat, ca să spunem așa, dincolo de lumea temporal-spațială, să transforme toate lucrurile, și printre ele și pe ea însăși, în obiectivul cunoașterii sale.

Max Scheler spune: „Acest centru de la care omul pornește în realizarea acțiunilor cu care obiectivează lumea, trupul și sufletul său, nu poate face «parte» din acea lume și nici nu poate fi localizat într-un loc anume, nici într-un anumit moment. Acest centru se poate afla doar în fundamentul suprem al ființei înseși. Omul este, prin urmare, ființa superioară lui însuși și lumii. Ca o asemenea ființă, este capabil de ironie și de umor — ceea ce implică mereu o înălțare deasupra propriei existențe."[2]

În ființa umană trăiește un eu conștient de sine și capabil de a contempla lumea, un eu liber care, ca urmare a libertății sale, își poate configura atât trupul, cât și sufletul.

[1] M. SCHELER, *El puesto del hombre en el cosmos*, Alba, Barcelona, 2000, p. 54.

[3] *Ibidem*.

„Omul — scrie Edith Stein — resimte experienţa omului şi condiţia umană la alţii, dar şi la el însuşi [...] În tot ceea ce experimentează omul se percepe şi pe el însuşi. Experienţa pe care o are în ceea ce îl priveşte pe el însuşi este complet diferită de cea pe care o are despre restul lumii. Percepţia externă a propriului trup nu constituie puntea spre experienţa propriului eu. Trupul se percepe şi el din afară, dar aceasta nu este experienţa fundamentală şi se contopeşte cu percepţia dinăuntru, cu ajutorul căreia observ corporalitatea şi pe mine în ea. Prin această percepţie sunt conştient de mine însumi, nu doar de corporalitate, ci de tot ceea ce reprezintă eul corporal-spiritual-psihic."[1].

Existenţa fiinţei umane este deschisă spre interior, este o existenţă *deschisă spre ea însăşi*, dar deschisă şi *spre exterior*. Inteligenţa spirituală ne face capabili de a ne adânci într-un proces fără sfârşit, în propriul univers, dar, în acelaşi timp, deschide posibilitatea de a ne pune întrebări despre universul vast şi despre cel din urmă sens al acestuia.

7. Capacitatea de a aprecia

Inteligenţa spirituală oferă capacitatea de ne distanţa de lume, dar şi de noi înşine, oferă puterea de a chibzui asupra trecutului şi de a anticipa viitorul, dar oferă şi capacitatea de a aprecia şi de a emite judecăţi de valoare despre decizii, fapte şi neglijenţe.

Fiinţa umană nu acţionează numai în lume; în plus, dispune de capacitatea de a-şi aprecia, prin prisma unor criterii, faptele, neglijenţele, vorbele, tăcerile şi are, în afară

[1] E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 663.

de toate acestea, capacitatea de a modifica, dacă este nevoie, traiectoria drumului parcurs de ea. Este actor şi spectator pentru ea însăşi. Poate coborî din Marele Teatru al Lumii şi poate aprecia felul în care evoluează rolul ei în el.

Sarcina de a aprecia este, fără îndoială, specific umană şi transformă fiinţa umană într-un subiect etic. Experienţa etică îşi găseşte fundamentul în inteligenţa spirituală. Suntem fiinţe capabile de a avea experienţă etică, deoarece ne distanţăm şi emitem aprecieri. Ascultarea vocii datoriei este fundamentul experienţei etice şi transformă fiinţa umană într-o fiinţă specială în ansamblul lumii.

A aprecia este o acţiune din care se desprind diferite consecinţe de ordin emoţional. Ea constă în a identifica circumstanţele bune şi pe cele rele care au determinat o anumită decizie în trecut. Constă în a supune judecăţii tribunalului dreptăţii o astfel de alegere. Pentru asta, este necesar să cumpănim, să observăm efectele pe care le-a avut asupra noastră şi asupra celorlalţi.

Când suntem conştienţi că am acţionat bine, simţim o bunăstare interioară, o stare de spirit plăcută, care nu are origine sensibilă, dar are repercusiuni pozitive asupra materialităţii. Cu toate acestea, când aprecierea trecutului este negativă, când suntem conştienţi că am acţionat rău, că nu am acţionat în conformitate cu propriile convingeri şi criterii, simţim o emoţie negativă precum vinovăţia sau remuşcarea. În asemenea cazuri, trebuie să dezvoltăm mecanisme de împăcare şi să elaborăm în mod corect acea emoţie şi să o orientăm în aşa fel încât să nu afecteze în mod negativ întreaga persoană.

Când apreciem faptele sau neglijenţele comise în trecut, împietrim faptele care s-au întâmplat şi, datorită muncii memoriei, cumpănim elementele valoroase şi slăbiciunile faptelor noastre. Această privire retrospectivă necesită distanţă, capacitate de autotranscendenţă, iar aceasta provine din inteligenţa spirituală.

„Omul — susţine Viktor Frankl — este mai mult decât trup şi suflet; am observat că este o fiinţă spirituală. Omul este ceva mai mult decât organismul psihofizic; este o persoană. Ca atare, este liber şi responsabil, liber de psihofizic şi liber pentru a realiza fapte de preţ şi pentru a-şi îndeplini sensul existenţei. Este o fiinţă care se străduieşte pentru această realizare a faptelor de preţ şi pentru această îndeplinire a sensului. Nu vedem doar «lupta ei pentru viaţă», ci şi lupta ei pentru conţinutul vieţii sale."[1]

Spre deosebire de fiinţa vegetală, care „trăieşte", dar nu ştie nimic despre activităţile sale vitale, fiinţa umană, prin intermediul unei ştiinţe care însoţeşte aceste activităţi şi se ocupă de ele, le poate „trăi", le poate avea ca „trăiri" ce îi aparţin. *Conştiinţa* se proiectează asupra proceselor şi stărilor psihice, asupra faptului de „a fi îndreptat" spre un obiectiv, care este propriu acţiunii şi, de asemenea, asupra propriului eu, ca subiect al trăirilor (*autoconştiinţă*).

Conştiinţa ne ajută să putem face distincţia între eu, acţiune şi obiectiv; să ne distanţăm şi să le cercetăm relaţiile reciproce şi valoarea etică a acţiunilor, ajungând astfel la apreciere. În conştiinţa imperfectă atenţia se proiectează direct asupra obiectivelor, dar în aşa fel încât această atenţie atinge, cum s-ar spune, propriul eu în ceea ce

[1] V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 1990, p. 191.

priveşte faptul că el trăieşte obiectivul şi îl are în acelaşi timp în fața ochilor.

Aceste forme ale conştiinței sunt specifice exclusiv ființei spirituale şi capacitatea de a avea conştiință aparține inteligenței spirituale care se autoposedă, care „există împreună cu ființa însăşi". Ființei pur animale trebuie să-i atribuim şi ei măcar o *conştiință* pe baza căreia îşi „trăieşte" într-un fel orientarea spre obiectiv, deşi fără a reflecta asupra propriului eu şi asupra aspectului subiectiv al acțiunilor sale. Conştiința nu este un simplu epifenomen al materiei, ci o creație a inteligenței spirituale.

Doar ființa umană este capabilă să construiască o piramidă de valori (piramidă axiologică) şi să trăiască în conformitate cu ea. Valorile nu sunt fapte, nici pasiuni şi nici realități palpabile. Sunt orizonturi de referință pentru care ființa umană posedă capacitatea de a le zări.

Nu doar necesitățile ne stimulează. Şi valorile reprezintă forța motrice a existenței. Pentru a înțelege biografia unei persoane nu este suficient să-i înțelegi necesitățile primare; este fundamental să-i înțelegi piramida de valori, obiectivele vieții sale, ceea ce îi dă sens.

Valoarea este un punct pe linia orizontului. Ca atare, niciodată nu se posedă; este un pol magnetic spre care tindem. Apropierea de valori mereu se realizează treptat. Nimeni nu epuizează valoarea răbdării, a solidarității, a amabilității sau a dreptății, dar se pot identifica persoane mai juste, mai amabile şi mai solidare decât altele. Valoarea este termenul de referință, ceea ce stimulează persoana pe parcursul vieții sale, dar şi ceea ce o face valoroasă.

„Omul normal şi, de asemenea (la început), omul nevrotic — spune Viktor Frankl — nu-şi epuizează realitatea pentru satisfacerea instinctelor sau a necesităţilor cu scopul de a-şi menţine sau a-şi restabili echilibrul psihic, ci caută (măcar la început) îndeplinirea unui sens şi realizarea de valori; şi doar în măsura acestei îndepliniri de sens şi realizări de valori, omul se împlineşte şi se realizează pe el însuşi; iar acest lucru, sub formă de efect care, dacă se urmăreşte ca un scop, rămâne eşuat. Lumea nu este un simplu mediu pentru satisfacerea instinctelor şi a necesităţilor, nici o simplă autoexpresie a propriei fiinţe, sub formă de proiect sau schiţă. Fiinţa umană se află, în mod inevitabil, în dubla sferă polară a tensiunii dintre a fi şi a trebui să fie şi a sciziunii dintre subiectivitate şi obiectivitate."[1]

Pe baza inteligenţei spirituale, lumea ni se dezvăluie ca un univers de valori, unde se află plăcutul şi neplăcutul, nobilul şi vulgarul, frumosul şi urâtul, binele şi răul, sacrul şi profanul. Lumea nu apare ca o realitate neutră, imparţială, ca un ansamblu de fapte şi nimic mai mult. Pentru fiinţa umană, lumea nu este un amestec de realităţi palpabile care interacţionează unele cu altele. Există, în afară de lumea vizibilă, lumea axiologică, universul valorilor.

Fiinţa umană, cu ajutorul inteligenţei sale spirituale, este capabilă să intuiască acele valori, acele calităţi intangibile şi obiective pe care niciodată nu le posedăm în totalitate. Este capabilă să se străduiască şi să trăiască în conformitate cu ele. Pentru animal nu există decât fapte, necesităţi imperioase care trebuie să fie rezolvate, instincte primare care

[1] *Ibidem*, p. 38.

fac posibilă supraviețuirea speciei. Pentru ființa umană, pe lângă fapte, necesități și instincte de supraviețuire, există și un univers de valori etice, estetice și religioase pe care îl zărește și îl clarifică cu ajutorul inteligenței sale.

Descoperim că în lume există utilul și nocivul, lucruri care ne entuziasmează și altele respingătoare, lucruri ce ne fac să ne simțim fericiți și altele care ne copleșesc sau ne fac să ne simțim nefericiți. Valorile dezvăluie ceva din însăși ființa umană, o structură caracteristică ființei sale cu intensități diferite și repercusiuni mai mult sau mai puțin durabile.

Ființa umană nu este stimulată doar de instincte, ci și de valori. Este un abuz lingvistic să spunem că valorile îl împing sau îl presează pe om. Valorile atrag, dar nu impulsionează. La urma urmei, eu decid în mod liber și responsabil, optez pentru realizarea valorilor. Nu doar psihicul are dinamica lui, ci și spiritualul; dar dinamica spiritualului nu se bazează pe instincte, ci pe tendința axiologică.

Prin inteligența spirituală, ființa umană elaborează o lume de valori, o ordine axiologică. Valorile o invită la o contemplare mai amănunțită. Le poate urma sau nu, și dacă le urmează, o poate face în diferite feluri. De asemenea, este liberă și în ceea ce privește această lume.

Valorile nu motivează numai un progres în domeniul cunoașterii. Nu sunt simple răspunsuri ale sentimentelor noastre, ci motive într-un nou sens. Necesită o anumită luare de poziție a voinței. Acel lucru pentru care mă voi decide la un moment dat va determina nu numai configurarea vieții din acel moment, ci va fi relevant și pentru ceea ce voi deveni eu.

Edith Stein spune: „Dacă acum exersez la pian sau ies la o plimbare, dacă controlez un acces de mânie care începe să pună stăpânire pe mine sau dau frâu liber mâniei, de asta nu depinde numai modul în care se va scurge momentul prezent. Faptul că aş cânta o dată nu înseamnă că aş putea să ajung un virtuos al pianului. Iar faptul că aş da frâu liber unei crize de nervi nu înseamnă că pe parcursul vieţii mele nu voi putea să învăţ să mă stăpânesc. Dar orice decizie creează o înclinaţie spre a lua din nou o altă decizie asemănătoare. Cu cât voi neglija mai des exersarea pianului, cu atât voi avea nevoie de mai multă energie pentru a lua decizia contrară. În acelaşi timp, neglijând în mod continuu exerciţiile, devine imposibil ca aptitudinea muzicală să se poată transforma în abilitate. În acest fel, şi totdeauna în cadrul posibilităţilor naturale, ca eu să ajung, sau nu, să fiu un profesionist în domeniul muzicii, este ceva ce ţine de libertatea mea."[1]

Valorile sunt motivele care impulsionează fiinţa umană, o stimulează să adopte un anumit stil de viaţă în lume. Stilurile de viaţă nu sunt o simplă cauzalitate, se supun unei ordini de valori, unei ordini intangibile care reiese din bunele obiceiuri. Această lume este exclusă din câmpul vizual, dar este la fel de reală ca şi trupul.

Experimentăm chemarea valorilor cu ajutorul inteligenţei noastre spirituale şi această chemare ne stimulează să explorăm teritorii necunoscute, să realizăm mişcări surprinzătoare. Toate acestea dovedesc că fiinţa umană nu este o maşinărie complicată şi nici un sistem închis; este o

---

[1] E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 708.

creaţie deschisă, o fiinţă care are posibilitatea de a-şi pune singură capăt vieţii.

8. Plăcerea estetică

Inteligenţa spirituală ne face apţi pentru exerciţiul de a aprecia în mod etic faptele şi neglijenţele din trecut, pentru a fi conştienţi de ceea ce este frumos şi valoros în ele, dar şi pentru a trăi experienţa estetică, pentru a ne delecta cu frumuseţea realităţii, încă şi mai mult, pentru a recepta sublimul care există în lucruri şi pentru a ne extazia cu el.

Unul dintre personajele lui Fiodor Dostoievski ne aminteşte că numai frumuseţea va salva lumea. O fiinţă sensibilă din punct de vedere spiritual se delectează cu frumuseţea naturii, cu manifestările artistice şi cu simplitatea lucrurilor mărunte. Este capabilă să o descopere şi să se bucure de ea fără a pretinde să o posede. Savurează în profunzime expresiile frumuseţii care apar în realitate şi acest lucru îi permite să se bucure mult mai profund şi mai intens de faptul că trăieşte.

Experienţa estetică este o trăire specifică şi caracteristică fiinţei umane, o particularitate a fiinţei sale în lume, care nu se identifică la nicio altă fiinţă. Este vorba de emoţia în faţa spectacolului lucrurilor, de o cutremurare asemănătoare cu uimirea filozofului în faţa miracolului existenţei.

Animalul caută prada, iar când o are la îndemână, atacă. Fiinţa umană este capabilă de a se distanţa de impulsurile primare, de a le ţine în frâu şi de a le dirija în mod oportun.

Este capabilă de a experimenta uimirea faţă de realitate şi de a se bucura de formele fiinţelor naturii. Nu îi este suficient să trăiască, doreşte bunătatea, binele, coeziunea, frumuseţea şi, mai presus de toate, doreşte să trăiască o viaţă cu sens.

Artistul exprimă frumuseţea prin intermediul operei sale şi caută cea mai bună metodă de a obţine acest lucru. Această căutare este mereu precedată de suferinţă, uneori, de nelinişte, dar o poate exprima doar prin opera sa numai dacă a perceput-o în interiorul său. Inteligenţa spirituală este cea care îl transformă într-o fiinţă estetică. Când o exercită este capabil de a intui frumuseţea în toate expresiile realităţii: în trupul unei balerine, într-o frescă romantică, în perfecţiunea unei formule matematice sau în prietenie.

Frumuseţea nu este un obiect şi nici un lucru. Este o experienţă care are loc în interiorul fiinţei umane şi care este strâns legată de inteligenţa spirituală. Nu se obţine numai cu simţurile. Ceea ce captăm cu ajutorul elementelor noastre receptoare sunt stimuli vizuali, gustativi, auditivi, tactili sau olfactivi, dar frumuseţea este o trăire spirituală.

Anumite forme, figuri, tonuri sau idei pe care ajungem să le intuim trezesc simţul estetic şi creează o experienţă de bunăstare emoţională care are repercusiuni în viaţa trupească. Plăcerea estetică emite iradiaţii spre exterior şi tonifică trupul, în timp ce trăirea urâtului îl contrage şi generează emoţii negative, precum scârba sau dezgustul.

Bestiile sunt înglobate în cadrul natural, nu simt plăcerea estetică şi nici nu simt cum frumosul îi transformă pe dinăuntru, deoarece duc lipsă de inteligenţă spirituală.

Edith Stein exprimă, la persoana întâi, experienţa frumuseţii, contemplând un peisaj alpin. „Un bazin hidrografic închis — spune — de pereţi de rocă de culoare deschisă şi nu foarte înalţi, scăldat de lumina lunii, acoperit de un cer plin de stele sclipitoare, în faţa căruia se desenează foarte clar, dar fără vreo urmă de duritate, profilul rocilor. Este vorba de o imagine de o frumuseţe de nedescris, clară, delicată, liniştitoare. «De nedescris» are aici un sens strict. Cuvintele nu sunt decât o încercare de a stimula fantezia ca să reprezinte o imagine care să păstreze cea mai bună corespondenţă posibilă cu realitatea la care face referire. Dar de la sine această frumuseţe este ceva unic, posedat doar de acest întreg configurat individual."[1]

Experimentăm claritatea şi delicateţea ca nişte proprietăţi ale bazinului hidrografic şi le experimentăm, de asemenea, când noi înşine suntem sfâşiaţi în sinea noastră şi nu avem pace şi simţim, ca o durere, acel contrast cu caracterul peisajului.

Frumuseţea nu e ceva material, chiar dacă întregul configurat care o posedă este format din fiinţe materiale, iar impresia pe care o produce este alcătuită în special din calităţile lucrurilor: rigida imobilitate a zidului natural oferă bazinului hidrografic senzaţia că este protejat şi în siguranţă, tonurile luminoase ale pereţilor de rocă, claritatea lor specifică. Frumuseţea este clară, delicată şi calmă.

---

[1] *Ibidem*, p. 684.

Cel ce o adăpostește înăuntrul său primește o parte din acea claritate, din acea delicatețe, din acel calm.

Peisajul interior nu este străin de ceea ce percepem în jurul nostru. Există o corelație și o dependență reciprocă între peisajul exterior și cel interior. Când cineva se află într-un mediu frumos, acest lucru are urmări pozitive asupra stării sale de spirit. Când cineva experimentează frumosul înăuntrul său, acest lucru îi transformă viziunea pe care o are despre mediul înconjurător.

Forma corpului nu este o calitate pur și simplu materială, un lucru din lume. Este plină de semnificații și vorbește despre modul profund de a fi al persoanei. Persoana care cultivă inteligența spirituală este capabilă să capteze acel fond care nu îi este accesibil mâinii fizice. Același lucru i se întâmplă și cu natura. Culorile și formele spațiului, lumina și obscuritatea, rigiditatea, fermitatea și configurațiile totale în care se încadrează toate acestea au pentru ea un sens. Din toate aceste lucruri provine ceva ce putem primi în noi înșine și care, totuși, continuă să fie păstrat în ele.

Persoana inteligentă din punct de vedere spiritual percepe fondul, sensul care emană din cele mai simple elemente ale lumii care apar în fața simțurilor: culorile, sunetele și formele. Percepe ceva mai universal și mai semnificativ în lucruri decât ceea ce noi cunoaștem în mod obișnuit. Ceea ce percepe este ceea ce ne impresionează cel mai mult, ne place și poate chiar să ne facă să ne cutremurăm când această iluminare a frumosului se produce în noi într-un mod stăruitor și intens. Astfel de experiențe, prin care persoana se contopește, într-un fel sau altul, cu acea valoare

universală a frumosului în concret, sunt stări de deplinătate vitală, de adevărată fericire în lume.

De obicei, sunt momente de exaltare trecătoare, pe când noi ne-am dori să fie eterne („Opreşte-te, clipă; eşti atât de frumoasă!“, exclama Faust al lui Goethe). Plăcerea pe care o trezesc astfel de experienţe provine din acea depăşire de moment a dorinţelor materiale şi, în mod pragmatic, din eliberarea vieţii noastre dispersate, întregită în contemplarea concentrată şi dezinteresată (nu posesivă) a celeilalte feţe a realităţii care străluceşte ca un lucru armonios, universal şi transcendent.

„Dacă — după cum scrie Kandinsky — artistul este preotul *frumuseţii*, aceasta trebuie să fie căutată în funcţie de principiul menţionat al valorii sale interioare. *Frumuseţea* se poate măsura doar prin prisma măreţiei şi a necesităţii interioare, care ne-a făcut atâtea servicii bune până acum. Este frumos ceea ce izvorăşte din nevoia sufletească interioară. Frumos va fi ceea ce va fi frumos în interior.“[1]

9. Simţul misterului

Misterul înconjoară fiinţa umană din toate părţile. Ne aflăm cufundaţi într-o realitate pe care nu o cunoaştem, care ne cere explicaţii în mod constant şi în faţa căreia nu ştim să răspundem cu siguranţă sau cu certitudine. De aceea, ne punem întrebări, ne mirăm de ceea ce se întâmplă, ne nelinştim. Nu este adevărat că dezvoltarea ştiinţelor naturale atrofiază simţul misterului. Ba chiar dimpotrivă. Îl dezvoltă mai intens, căci, în măsura în care

[1] W. KANDINSKY, *Lo spiritual en el arte*, Premia, Mexico, 1989, p. 43.

ne adâncim în misterele naturii, descoperim mai multe niveluri de realitate ce urmează a fi cunoscute.

Cei mai eminenţi specialişti în domeniul istoriei înţeleg că misterul nu este ceea ce rămâne de descoperit, rămăşiţa care se menţine din cauza ignoranţei noastre. Aceştia înţeleg că este prezent în toate realităţile şi în ansamblul universului. Legile fizice permit înţelegerea logicii care reglementează natura şi prevenirea mişcărilor şi a operaţiunilor viitoare, dar ceea ce este misterios este faptul că există lumea şi că în ea se află o fiinţă precum omul.

Sentimentul misterului provine din sentimentul de slăbiciune, din insuficienţa noastră şi din imensitatea universului. Misterul este ceva de nepătruns, ceea ce trece dincolo de necunoscut sau ceva ce se cunoaşte în mod greşit. În sens strict, reprezintă ceea ce este ascuns, ceea ce nu se percepe cu simţurile şi nici nu se clarifică cu ajutorul raţiunii ştiinţifice.

Cei mai mari oameni de ştiinţă ai secolului XX au făcut referiri la această experienţă. Ei observă că elementele cele mai atomice ale realităţii scapă metodei ştiinţifice, reţelei conceptuale pe care fiinţa umană o aruncă asupra lumii pentru a o înţelege şi a o explica prin legi cu caracter universal.

Misterul, în loc să fie un antidot pentru ştiinţă şi progres, este principalul element care le impulsionează. Fiinţa umană, de-a lungul istoriei, se simte, permanent, chemată să clarifice misterul lumii şi al omului.

Ludwig Wittgenstein scrie: „Nu cum este lumea, ci faptul că lumea există: acest lucru reprezintă misticul." Un filozof

ca Norberto Bobbio, destăinuind fără îndoială că este un om al raţiunii şi nu al credinţei, recunoaşte un „sens al misterului" care ne înconjoară, care se anunţă în limitele raţiunii şi în faptul că, cu cât evoluează cunoştinţele noastre ştiinţifice, cu atât se lărgeşte mai mult orizontul de necuprins care înconjoară aceste limite.

Această trăire a misterului este mai intensă atunci când ne proiectăm inteligenţa asupra propriei noastre persoane. Este experienţa la care face referire Sfântul Augustin în *Confesiuni*, când aminteşte: „M-am transformat într-o enigmă pentru mine însumi." O astfel de experienţă, departe de a dispărea atunci când dispar formele religioase prin care o trăim, devine radicală, deoarece dispar referinţele fixe pe care le ofereau cele religioase. În asemenea circumstanţe, ne aflăm într-o lume fără ca nimic să ne poată ajuta în ceea ce priveşte chestiunea enigmatică: De ce exist? De ce eu? De ce m-am născut? De ce să trăiesc?

Misterul nu e ceea ce poate avea o rezolvare, o explicaţie. Aparţine unei ordini diferite. Inteligenţa spirituală se loveşte de limita unui abis care nu este exterior, ci care se află în intimitatea ei. Misterul este o limită, dar, în acelaşi timp, un stimulent.

Wilhelm Dilthey scrie: „Enigma existenţei ne priveşte în toate epocile cu aceeaşi figură imperioasă, îi observăm bine trăsăturile, dar ne-am dori să ghicim sufletul care se ascunde în spatele lor. În această enigmă se află mereu îmbinate în mod radical misterul despre ceea ce este această lume şi chestiunea despre ce trebuie să fac eu în ea, de ce mă aflu în ea, care trebuie să fie scopul meu. De unde vin? De ce mă aflu aici? Ce se va întâmpla cu mine? Aceasta

din urmă este cea mai universală şi cea mai importantă dintre toate chestiunile. Răspunsul la această întrebare îl caută în acelaşi timp geniul poetic, profetul şi filozoful.“[1]

Plăcerea pentru mister presupune recunoaşterea propriei persoane: o recunoaştere care scapă înţelegerii; nu pentru că ar fi absurdă, ci pentru că înţelegerea este neputincioasă ca să încapă în schemele ei de înţelegere. Inteligenţa spirituală este capacitatea de a ne simţi impresionaţi de ceea ce nu putem niciodată domina. Misterul este lumina şi lumina nu există pentru a fi văzută, ci pentru a se lăsa văzută.

Realitatea lumii, pentru o persoană cultivată din punct de vedere spiritual, este un complex hieroglific pe care trebuie să-l descifreze în fiecare moment. Misterul dăinuie pentru acela care adoptă în faţa lumii o atitudine de uimire. Îşi dă seama că natura conţine o profunzime iluminatoare de sens, având menirea de a fi descifrată. Într-o lume închisă şi izolată nu există misterul. Într-o astfel de lume totul se explică în mod mecanic, dar lumea noastră este o realitate deschisă.

Inteligenţa spirituală oferă capacitatea de a ne pune întrebări. O persoană cu o gândire profundă învaţă să convieţuiască cu ele. Spre deosebire de răspunsuri care, de cele mai multe ori, sunt delicate, întrebările ne permit să ne adâncim în misterul realităţii. Rămân vii şi ele sunt cele care întotdeauna dau sens răspunsurilor. Într-o oarecare măsură, viaţa unei fiinţei umane active din punct de vedere spiritual se scurge punându-şi în mod constant întrebări şi îndoindu-se de răspunsurile pe care le întâlneşte în drumul

[1] W. DILTHEY, *Teoría de la concepción del mundo*, Fondo de Cultura Económica, Buenos Aires, 1954, p. 96.

său. Fiecare răspuns devine o nouă întrebare. Se află acolo pentru a ne face să ne punem întrebări.

Inteligența nu este numai un ingenios sistem de răspunsuri sau un mecanism de rezolvare a problemelor care apar în viața cotidiană, ci în mod fundamental, un neistovit sistem de întrebări. Foarte des, cea mai bună metodă de a evalua inteligența unei ființe umane este să observăm, cu atenție, calitatea întrebărilor sale. Acestea dezvăluie mult mai mult decât răspunsurile. În ele se manifestă subtilitatea, profunzimea gândurilor și autotranscendența persoanei respective.

Inteligența nu trăiește așteptând stimulul, ci îl anticipează și îl creează neîncetat. Așa cum evidențiază Martin Heidegger în lucrarea sa *Gelassenheit* (*Calm*), există două moduri de a gândi: cel instrumental și cel meditativ. Cel instrumental se exercită în principal pentru a obține un anumit randament, aspiră să găsească o soluție pragmatică pentru o problemă a vieții cotidiene; pe când cel meditativ nu este orientat spre utilitate, dar situează ființa umană în centrul dezbaterii referitoare la existența ei.

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a ne sensibiliza în fața misterului tuturor lucrurilor și ne face apți pentru a dezvolta gândirea meditativă, divagația despre sensul vieții și despre propriul proiect existențial. Nu ne permite doar să gândim realitatea, ci și să o simțim atât de profund încât ajungem să observăm fascinantul mister care există în ea.

Edith Stein scrie: „Această «lume a noastră», în care avem locuința noastră, în care trăim și ne mișcăm, cu care știm să discutăm, este natura de care ne bucurăm, pe care o iubim, în fața căreia ne situăm fascinați și uimiți și față de

care avem un timid respect; un întreg plin de sens care ne vorbeşte cu voci multiple, care se manifestă în faţa noastră ca un întreg în fiecare din părţile sale şi care, totuşi, rămâne întotdeauna un mister. Chiar această lume, cu tot ceea ce manifestă şi ascunde, ţinteşte dincolo de ea însăşi, spre un întreg care se manifestă în mod misterios prin intermediul acesteia."[1]

Noi, fiinţele umane, trăim în această lume complexă care ne arată frumuseţea şi armonia ei. A contempla frumuseţea naturii stimulează inteligenţa spirituală pentru a înţelege misterul existenţei umane. Înţelegerea acestuia ne afundă într-o lume spirituală, care ne face să transcendem şi să echilibrăm aspectele fundamentale ale fiinţei noastre. În natură descoperim mărturia vizibilă a unei acţiuni misterioase.

Dezvoltarea ştiinţelor nu reduce sensul misterului. Ba chiar dimpotrivă. Omul de ştiinţă care pătrunde cel mai adânc în structura materiei, a vieţii, a cosmosului sau a genezei fiinţei umane, astronomul care speculează până la limitele universului experimentează felul în care se dezvoltă în el sensul misterului, necunoaşterea lui, vârtejul său existenţial, sentimentul de groază în faţa realităţii. Cine îşi lărgeşte cunoştinţele dezvoltă nedumerire, precum şi un sentiment de veneraţie şi de respect faţă de univers.

Părintele teoriei relativităţii, Albert Einstein, avea un simţ al misterului foarte accentuat. „Cea mai frumoasă experienţă — spune el — pe care o putem avea este cea a misterului. Este vorba de un sentiment fundamental

[1] E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 699.

care este, cum s-ar zice, leagănul artei şi al ştiinţei adevărate. Cine nu îl cunoaşte şi deja nu se mai poate extazia, nici minuna de nimic, am putea spune că este deja mort şi că ochiul lui este slăbit. Experienţa a ceea ce este pe deplin misterios — chiar dacă ar fi amestecat cu frica — este cea care a făcut posibilă naşterea religiei. Dar a şti că există ceva de nepătruns, ceva ce se manifestă în cea mai profundă raţiune şi în cea mai strălucitoare frumuseţe până într-acolo încât raţiunea noastră nu poate avea acces decât în mod grosolan, această ştiinţă şi acest sentiment constituie adevărata religiozitate. În acest sens şi în niciun altul, sunt un om profund religios."[1]

10. Căutarea unei înţelepciuni

Fiinţei umane nu îi sunt suficiente cunoştinţele ştiinţifice, matematice şi logice, formulele care descriu procesele naturale pentru a trăi o viaţă cu sens. Aceste cunoştinţe îi permit să se instaleze comod în lume şi să domine, parţial, schimbările naturii, dar în niciuna dintre acele formule sau teoreme nu găseşte raţiunea care înzestrează cu semnificaţie existenţa sa personală. Acest lucru se poate cerceta doar prin încercare şi din greşeală, examinând cu ajutorul inteligenţei spirituale şi progresând în mod individual spre obţinerea unei înţelepciuni vitale.

Orice om îşi doreşte, în străfundurile fiinţei sale, o înţelepciune vitală, o viziune globală a existenţei, o orientare care să-i permită să trăiască o existenţă fericită. Inteligenţa spirituală acţionează, în acest sens, asupra celorlalte

---

[1] A. EINSTEIN, *Física i realitat i altres escrits filosòfics*, Edèndum, Santa Coloma de Queralt, 2005, p. 137.

modalităţi de inteligenţă şi permite elaborarea unei sinteze globale a lumii şi găsirea locului pe care îl ocupă eul în ea.

Ea oferă omului capacitatea de a-i înţelege pe ceilalţi, de a se adapta celorlalte persoane şi de a capta cele mai profunde sentimente şi gânduri ale acestora, dar acest lucru nu garantează stăpânirea unei înţelepciuni vitale. Inteligenţa intrapersonală oferă capacitatea de a ne crea o imagine adecvată despre noi înşine, nici prea elevată, nici prea scăzută, o prezentare dincolo de banalităţi, stereotipuri şi reprezentări ale propriei persoane. Această informaţie este esenţială pentru a atinge propriile obiective, dar numai inteligenţa spirituală, cultivată în mod corespunzător şi stimulată de marile tradiţii spirituale şi religioase ale umanităţii, atinge o înţelepciune a vieţii.

Inteligenţa logico-matematică oferă capacitatea de a cultiva limbajul matematic şi de a emite legi cu caracter universal, de a înţelege teoreme şi procese logice. Inteligenţa naturistă pregăteşte fiinţa umană pentru a dezvolta ştiinţele naturii, îi oferă capacităţi pentru a exercita o meticuloasă observare a proceselor naturale şi pentru a produce legi, în mod inductiv, ce se pretind a fi universale. Niciuna dintre cele două inteligenţe nu poate, cu toate acestea, să ofere o înţelepciune vitală, o orientare în cadrul existenţei.

Inteligenţa spirituală pregăteşte fiinţa umană pentru formularea întrebării referitoare la sensul existenţei, chestiune care transcende ştiinţa şi care accelerează căutarea unei înţelepciuni vitale.

Deşi nu dispunem de răspunsuri concludente, nu este nechibzuit din partea noastră să elaborăm această întrebare.

Dispunem de o formă de inteligenţă pentru a o aborda şi pentru a încerca să-i dăm răspunsuri adevărate de-a lungul existenţei noastre. Faptul că nu există răspunsuri concludente pe plan ştiinţific nu înseamnă că nu există răspunsuri inteligente, cu un sens deplin.

O persoană inteligentă din punct de vedere spiritual caută forme, în înţelepciunea clasică, în tradiţiile religioase şi mistice, care să o ajute să răspundă la o astfel de întrebare şi se va înclina spre cea pe care o va considera cea mai înţeleaptă. Această muncă, fără îndoială umană, nu poate fi delegată nimănui. Fiecare dintre noi este chemat să răspundă la asemenea întrebare şi nu va putea face acest lucru în mod corect decât dacă, pe lângă experienţa sa, recurge la marii maeştri spirituali ai umanităţii.

Dincolo de adevăratele opţiuni religioase ale fiecăruia, există, după cum spunea Aldous Huxley, o filozofie perenă, care cuprinde tot ceea ce este mai frumos şi mai adevărat în întregul patrimoniu spiritual al umanităţii şi în care se găsesc cheile pentru o viaţă reuşită.[1]

Din cele mai îndepărtate timpuri, fiinţa umană a căutat o orientare pentru existenţa sa, un model referitor la *cum* să trăiască. Ştiinţele clarifică fiziologia lumii, dar nu răspund la întrebarea referitoare la *cum* să trăim şi cu atât mai puţin la întrebarea despre sensul existenţei.

Inteligenţa spirituală oferă capacitatea de a crea o viziune globală a lumii, o viziune cosmică. Pentru a elabora o asemenea viziune, trebuie să includem contribuţiile ştiinţei şi ale propriei noastre experienţe, dar este nevoie să realizăm

---

[1] Cf. A. HUXLEY, *Filozofia perenă*.

o sinteză care să transceandă posibilităţile inteligenţei logico-matematice. Nu sunt suficiente cunoştinţele proprii, viziunile concrete ale unui fragment din realitate pentru a ne instala în lume şi pentru a ne crea o imagine globală despre locul pe care îl ocupăm în ea. Cunoaşterea individualului nu rezolvă problemele existenţiale. Avem nevoie de o imagine globală a naturii, a istoriei, a începutului şi a sfârşitului dacă pretindem să cunoaştem rolul pe care îl jucăm în acest mare proces.

În contexte intens segmentate şi caracterizate prin răspândirea disciplinelor, este urgent şi necesar să dezvoltăm această capacitate care provine din inteligenţa spirituală, deoarece uitarea dimensiunii spirituale ne lasă fără sinteză.

Inteligenţa spirituală oferă capacitatea necesară pentru munca de sinteză, pentru privirea de ansamblu, în timp ce inteligenţa naturistă sau cea logico-matematică ne face apţi pentru a cunoaşte cu atenţie şi foarte detaliat fiecare segment al realităţii. Cu fiecare zi ce trece cunoaştem într-un mod mai competent segmentul, dar avem dificultăţi mai mari în a şti care este drumul care conduce spre fericire sau ceea ce va satisface cu adevărat setea noastră de sens.

Avem nevoie de viziuni globale, înţelegeri totale pentru a putea să răspundem la întrebarea referitoare la sensul vieţii. Avem nevoie urgentă de ceea ce Karl Jaspers denumeşte *viziuni cosmice*. Nu ne este suficient să cunoaştem concretul, nici nu ne satisfacem setea de cunoaştere, deoarece meticuloasa înţelegere a uneia dintre piesele puzzle-ului nu explică rolul nostru în acest mare puzzle şi de ce am fost vârâţi în el. Năzuim să ştim care este imaginea definitivă a acestui puzzle.

Înțelepciunea nu este o știință oarecare; se referă la ceea ce este esențial, la cauzele și scopurile fundamentale ale realității. Este o considerare și o apreciere a terestrului către lumina eternității, o savoare care dă dovadă de fecunditate, deoarece atribuie tuturor lucrurilor locul care li se cuvine în clasificarea ierarhică a universului. Ținând seamă de vorba înțeleaptă a Sfântului Toma din Aquino, „a pune în ordine este ceva specific înțeleptului". Forma științifică nu este esențială pentru înțelepciune, dar conformitatea acțiunii și a științei este esențială.

Căutarea unei înțelepciuni cosmice *(Ce loc ocup în lume?)* și, în același timp, practice *(Cum trebuie să trăiesc?)* a fost permanentă în istoria umanității. Atât în Extremul Orient, cât și în Occident, ființele inteligente din punct de vedere spiritual au lăsat pentru posteritate itinerare de fericire după care să ne conducem în arta de a trăi.

Printre școlile filozofice grecești, concepția înțelepciunii a dominat ca fiind principala atitudine de moderație și de prudență în toate situațiile. Acestei caracteristici de universalitate i s-au adăugat, în plus, caracteristicile experienței și maturitatea. Legat de această concepție, există idealul antic al înțeleptului care nu este numai omul care știe, ci omul care are experiență.

Înțeleptul își cultivă și își ilustrează inteligența spirituală și acest lucru îi permite să posede condițiile necesare pentru a emite judecăți chibzuite și mature, sustrase atât pasiunii, cât și repezelii. De aceea, înțeleptul mai este numit și prudentul, chibzuitul. Înțelepciunea, cel puțin în epoca la care ne referim, nu era pur intelectuală, deși cuprindea, de

asemenea, știința intelectuală ca una dintre trăsăturile sale esențiale.

Idealul înțelepciunii se bazează pe fuziunea dintre teoretic și practic sau, mai bine zis, pe presupunerea că știința și virtutea sunt unul și același lucru. Intelectualismul pătrunde, astfel, idealul înțeleptului antic, dar acest intelectualism este, la rândul lui, pătruns de moralitate, căci dacă cunoașterea binelui conduce la binele însuși, acesta nu poate fi realizat fără cunoașterea lui.

Înțeleptul, în sensul menționat, este capabil să învingă, cu ajutorul cunoașterii binelui, vicleniile pe care răul le opune existenței. În realitate, idealul antic al înțeleptului oscilează neîncetat între o cunoaștere a bunătății care se identifică, pur și simplu, cu bunătatea însăși și o practică a bunătății care se identifică cu cunoașterea ei.

Inteligența spirituală ne oferă puterea de a ne distanța și această distanță este condiția care face posibile libertatea și înțelepciunea. Nimeni nu poate fi înțelept dacă trăiește legat de sine însuși, de lucrurile sale și de împrejurimile sale vitale. Înțelepciunea, la fel ca libertatea, necesită capacitate de distanțare.

Pentru asta, înțeleptul se bucură de o autentică libertate chiar și atunci când se admite faptul că totul este hotărât, căci libertatea, așa cum o concep stoicii, nu este posibilitatea de a ne mișca în mod liber printre diverse eventualități, ci liniștita acceptare a destinului pe care îl dezvăluie lumea. De aceea, înțeleptul se retrage din ce în ce mai mult în sine însuși și face bine celorlalți. Apogeul idealului înțeleptului este, în Antichitate, tipul stoicului, care înfruntă rigoarea infinită a universului cu liniștita acceptare

a destinului său, cu întoarcerea în natură, în clipa morţii, a tot ceea ce în mod legitim aparţinea ei.

Deşi concepţia stoică a înţelepciunii îşi are originea în necesitatea practică de a se domina pe sine însuşi, nu se reduce la un simplu principiu individual. De fapt, înţelepciunea individuală este, pentru stoici, un segment din înţelepciunea cosmică. De aceea, concepţia teoretică a înţelepciunii reapare curând chiar şi înăuntrul celor care păreau mai interesaţi în a-şi pune în evidenţă trăsăturile practice. Identificând înţelepciunea cosmică cu comportamentul universului, această înţelepciune devine raţiunea cosmosului şi, prin urmare, devine *logos*. În ultimă instanţă, separarea dintre partea teoretică şi cea practică a înţelepciunii este, pentru stoici, la fel de inacceptabilă precum separarea dintre individ şi cosmos.

În filozofia elenistică, în special în stoicism şi în epicureism, conceptele de înţelepciune şi de înţelept îşi ating deplinătatea de semnificaţie morală. Înţeleptul îmbină cumpătarea, toleranţa şi concilierea: este capabil să obţină *aponia* (absenţa durerii), *ataraxia* (absenţa neliniştii interioare) şi ştie să trăiască liniştit şi să-şi înfrunte moartea şi pe cea a fiinţelor apropiate lui cu seninătate.

În realitate, idealul înţeleptului oscilează neîncetat între o cunoaştere a bunătăţii care se identifică, pur şi simplu, cu bunătatea însăşi şi o practică a bunătăţii care se identifică cu cunoaşterea ei.

Înţelepciunea nu constă numai în a cunoaşte. Este mult mai mult decât asta: constă în a şti să foloseşti ştiinţa. Este arta de a trăi, iar viaţa este mai complexă decât o mulţime de cunoştinţe. Nici înţelepciunea, nici adevărul nu sunt

valori exclusiv intelectuale, şi nici cunoaşterea înţelepciunii nu este o activitate pur raţională, ci reprezintă, mai ales, un contact cu realitatea, înseamnă a şti să atingi şi să te bucuri de realitatea existentă.

Cuvântul *înţelepciune* provine de la savoare şi înseamnă în acelaşi timp a savura şi a cunoaşte. Înţeleptul ştie să savureze lucrurile, de la cele vitale până la cele mai insignifiante. Înţelepciunea transcende cunoaşterea intelectuală şi tehnologică, precum şi erudiţia, pentru că provine din viaţă, din învăţătura pe care o dobândim prin simplul fapt că trăim.

Contrar raţionalismului, care apără un fel de cunoaştere separat de viaţă, înţelepciunea exprimă o formă de cunoaştere care permite înţelegerea, nu numai a cosmosului şi a legilor sale, ci şi a fundamentelor fiinţei umane. Această căutare nu este patrimoniul unei anumite culturi; are un caracter transversal. Nu aparţine nici Occidentului, nici Orientului; în ambele civilizaţii găsim înţelepţi care luminează calea cunoaşterii.

Orice fiinţă umană, prin simplul fapt că are inteligenţă spirituală, năzuieşte spre o viziune globală a existenţei şi spre o orientare cu ajutorul ei. Ceea ce este comun pentru toate fiinţele umane din toate epocile şi culturile este căutarea unei astfel de înţelepciuni. Răspunsurile sunt multe, deoarece multe sunt manifestările culturale de-a lungul istoriei şi al geografiei.

Fiinţa umană, cu capacitatea ei de a iubi, cu puterea ei de a suferi, cu dorinţa ei de mântuire, devine vizibilă pentru noi prin fiecare gând, prin fiecare acţiune amoroasă, la

Platon şi la Tolstoi, la Buddha şi la Augustin, la Goethe şi în *O mie şi una de nopţi*.

11. Sentimentul de apartenenţă la Întreg

Dezvoltarea inteligenţei spirituale oferă capacitatea de a fi conştienţi de relaţia intimă a întregului cu întregul, de profunda şi subterana interconexiune dintre fiinţele cosmosului, dintre toate acţiunile şi omisiunile, procesele care se produc în natură. Cine cultivă inteligenţa spirituală este capabil de a se simţi membru al marelui Întreg, strâns legat de orice entitate fizică, biologică, vegetală sau iraţională. Are capacitatea de a transcende mediul învecinat căruia îi aparţine şi se înţelege pe sine ca pe o entitate care face parte din marele Întreg.

În aparenţă, lumea este o mulţime de entităţi lipsite de legătură care se opun din punct de vedere dialectal şi care luptă pentru supravieţuirea lor. O simplă privire oferă un spectacol multiplu. Realitatea apare ca un covor multicolor unde totul se scurge, totul trece şi nimic nu rămâne. Fiecare existenţă individuală îşi dezvoltă fazele şi funcţiile vitale până ce, în final, dispare. Apoi, năvăleşte o nouă entitate care, la fel ca şi cealaltă, va dezvolta aceleaşi faze şi funcţii. Această viziune ciclică, multiplă şi efemeră se desprinde dintr-o privire imediată a realităţii, dar inteligenţa spirituală captează legătura care uneşte toate individualităţile, zăreşte ceea ce se ascunde în spatele umbrelor, ceea ce se ascunde sub „vălul Mayei"; intuieşte caracterul interdependent al întregii realităţi, profunda ei conexiune.

Sentimentul de apartenenţă la Întreg este o trăire care provine din dezvoltarea inteligenţei spirituale şi permite

transcenderea gândului tribal şi endogam, închiderea în propriul mediu local sau cultural. Poate experimenta o asemenea trăire doar acela care este conştient că face parte dintr-un ansamblu integrat şi că reprezintă o singularitate ce joacă un rol în el.

Contrar a ceea ce s-ar putea crede, distanţarea nu intră în conflict cu această trăire. Distanţarea este condiţia ce o face posibilă. Ne despărţim mental de lumea noastră, de micul microcosmos în care se consumă viaţa *noastră* şi a *apropiaţilor noştri* şi, făcând acest lucru, suntem conştienţi de rolul pe care îl jucăm în Întreg, de armonia universală, de raportul de forţe şi de puteri care fac posibil echilibrul lumii. De asemenea, captăm şi caracterul efemer al existenţei noastre şi al neînsemnătăţii fiinţei noastre. Acest simţ de apartenenţă la Întreg reprezintă *conştiinţa cosmică*, iar aceasta provine din inteligenţa spirituală.

Pentru o persoană care cultivă această formă de inteligenţă, lumea ei interioară se lărgeşte şi nimic nu îi este străin; totul o priveşte. Bucuria celuilalt, dar şi suferinţa lui. Bunăstarea, dar şi nemulţumirea lui. Tocmai pentru că inteligenţa spirituală îndeamnă la transcendere, îi oferă persoanei capacitatea de a se deschide spre exterior, observă mediul înconjurător dintr-o perspectivă nouă şi se recunoaşte pe sine ca făcând parte din acesta.

Inteligenţa spirituală generează conştiinţa cosmică sau de legătură, care constă în a simţi că faci parte din aceeaşi unitate cu toţi ceilalţi, cu toate fiinţele, umane sau neumane. Oferă capacitatea de a fi conştient de fraternitatea a tot ceea ce există. Acest lucru înseamnă că cultivarea acesteia eliberează de închisoarea *ego*-ului, înlătură frontierele

între ceea ce sunt şi ceea ce mă desparte de lume printr-o mişcare de iertare, de generozitate, de dăruire, de indiferenţă şi de dragoste.

Când o cultivăm intens, nu ne mai concepem ca şi cum am fi cineva în faţa lumii, ca nişte fiinţe despărţite şi străine de realitate. Întregul ne învăluie, ne conţine, ne depăşeşte. Atunci, ne aflăm în univers, facem parte din Întreg şi când contemplăm acea imensitate care ne conţine, devenim conştienţi de micimea noastră.

Despărţirea sau distanţarea este prima fază a vieţii spirituale, dar nu se termină aici. Punctul de sosire este împăcarea cu lumea, a te simţi ca făcând parte din Întreg. Când ajungi la o asemenea experienţă, înseamnă că te afli înăuntrul Întregului, îl depăşeşti prin toate părţile: limitele sale, dacă le are, nu sunt la îndemâna noastră.

Inteligenţa spirituală ne face apţi pentru a transcende orice formă de provincialism, de discriminare, de elitism sau de sectarism. Ne permite să intuim că dincolo de diferenţe, de deosebirile de gen, de volum, de cantitate, de proporţie, de inteligenţă, de rezistenţă şi de oricât de multe caracteristici s-ar dori să se identifice, facem parte dintr-un mare organism viu, unde fiecare îşi îndeplineşte funcţia şi unde cu toţii depindem, direct sau indirect, unii de alţii.

Intuirea unităţii Întregului la care se adaugă certitudinea conform căreia fiinţa umană este un scop în sine trezesc un fel de conexiune cordială. Acest lucru generează un devotament care nu poate fi transformat cu uşurinţă în concepte, care nu poate fi exprimat. Acest sentiment de imensitate, pe care unii îl denumesc religiozitate, este un simplu simţământ spiritual care se află la baza oricărei

experiențe religioase, deoarece în el se produce un fel de legare din nou, de legătură secretă cu toate entitățile universului, cu tot ceea ce există în el.

Inteligența spirituală ne permite să experimentăm această stare de conexiune profundă dintre ființe, de apartenență la ceva mai complex decât *propriul* eu, decât *propriul* clan sau decât *propria* tradiție. Oferă capacitatea de a trece peste bariera care mă desparte pe *mine* de *tine*, pe *noi* de *ei* și de *ceea ce ne înconjoară*; face să apară o concepție a vieții care, departe de a închide ființa umană în ea însăși, o face receptivă, o descentrează și o deschide spre ceilalți, spre toate formele de viață care există în lume.

În marile tradiții simbolice și spirituale ale istoriei umanității găsim texte unde se pune în evidență acest sentiment de apartenență. În tradiția brahmanică, realitatea, așa cum o percepem cu ajutorul simțurilor externe, este „vălul Mayei" alcătuit din mii de ființe care se ivesc din Ființa unică și care îi exprimă frumusețea, unitatea, bunătatea, măreția prin intermediul multiplicității ființelor.

Zeul Brahma este sursa și rădăcina pentru orice ființă, eternul în lume, ceea ce se înalță dincolo de ciclurile naturii, ale opoziției dintre viață și moarte; dar Brahma nu se află în niciunul dintre aceste cicluri, nici nu se epuizează în nicio esență. Le transcende pe toate. Este sământa de eternitate care există în fiecare entitate a naturii. Brahma, singurul Dumnezeu, dincolo de reîncarnări, de suferințele și plăcerile lumii, transcende toate ființele, dar toate au legătură unele cu altele, deoarece trăiesc, cresc și mor *în* și *pentru* El.[1]

---

[1] Cf. *Upanishads*, Siruela, Madrid, 1998.

Într-una dintre cele mai vechi tradiții spirituale din China, taoismul, se identifică aceeași viziune unitară a cosmosului. Tao, sursă universală și permanentă a oricărei ființe, este cel care supraviețuiește întregii naturi. Fiecare ființă emană din El și se întoarce la El, dar fiecare îndeplinește o funcție în cadrul ordinii lumii. Înțeleptul captează unitatea aflată dedesubtul Întregului, legătura care unește fiecare particulă cu ansamblul cosmosului[1], în timp ce plebea se limitează la a vedea opoziția dintre ființe, lupta lor pentru existența individuală.

În civilizația occidentală, fiecare ființă este o creatură care provine din Creator și este susținută de El. Lumea nu este o coexistență artificială de ființe, ci o unitate polifonică, o armonie integrată, în care fiecare entitate își îndeplinește funcția și își aduce contribuția la Întreg. Între ființele create există o relație de interdependență.

Viziunea acestei unități se află în spiritul Sfântului Francisc din Assisi. În viziunea franciscană a fraternității, legătura cu ceilalți se deschide spre totalitatea naturii și nu rămâne strict închisă mediului de viață al persoanelor. Fraternitatea cosmică a sărmanului din Assisi pornește de la ideea conform căreia tot ceea ce există derivă din aceeași Ființă. Acest lucru ne impune să ne comportăm în mod frățesc cu toate ființele naturii și să ne purtăm cu orice creatură a lumii ca și cum ne-ar fi frate, indiferent de trăsăturile sale fizice sau intelectuale.

Care este fundamentul acestei fraternități? Ce anume ne face frați dincolo de diferențele dintre noi? Din punct de vedere ontologic, ceea ce ne înfrățește este tocmai condiția

[1] Cf. LAO-TSE, *Tao Te King*, Círculo de Lectores, Barcelona, 2008.

vulnerabilă. Dintr-o perspectivă exterioară, toți suntem diferiți și fiecare este o singularitate autonomă în lume, dar dincolo de aceste diferențe, există un punct de întâlnire comun care este fragilitatea.

Cu toții suntem la fel de expuși suferinței, eșecului, dezamăgirii și morții. Suntem frați în ceea ce privește existența, deoarece cu toții suntem la fel de vulnerabili și acest lucru ne unește și ne apropie foarte mult.

Astfel deci, fraternitatea este un principiu care constă în a te simți legat de celălalt, dar nu așa cum sclavul sau servitorul este legat de stăpânul lui, ci așa cum un frate se simte legat de alt frate. Fraternitatea este un principiu esențial într-o societate care suferă de un puternic atomism și de un exces de individualism. Este necesar să includem problema celuilalt și să ne dăm seama că problema celuilalt este și problema *noastră*.

Albert Einstein a intuit sentimentul de apartenență la Întreg și l-a exprimat în acești termeni: „Individului care simte inutilitatea dorințelor și a scopurilor umane, ca de exemplu, sublimul și ordinea minunată care se manifestă în natură și în lumea ideilor, existența individuală i se pare o formă de închisoare și năzuiește să poată experimenta senzația că totalitatea ființelor constituie o unitate plină de sens."[1]

Inteligența spirituală ne face apți pentru a intui acea unitate, pentru a experimenta sentimentul apartenenței la Întreg, dar această viziune poate fi distrusă de multe

---

[1] A. EINSTEIN, *Física i realitat i altres escrits filosòfics*, Edèndum, Santa Coloma de Queralt, 2005, p. 166.

obstacole sau dificultăți. Una dintre ele este viziunea tribală sau rivalitatea care, în loc să conceapă ființele ca frați, ca elemente care configurează aceeași realitate, le concepe ca pe niște rivali care luptă pe viață și pe moarte.

Rivalitatea pe viață și pe moarte care există în sânul societăților noastre, atmosfera haină în lumea serviciului și lupta zilnică pentru a ne face un loc și un nume în lume, face mai necesară ca niciodată ridicarea la putere a principiului de fraternitate ca antidot și reacție la această dinamică.

Trebuie să se combată spiritul competitiv. Însuși Albert Einstein exprimă această idee: „Acest spirit competitiv, care predomină chiar și în școli și în universități distruge toate sentimentele de cooperare și de fraternitate și concepe succesul nu ca rezultatul dragostei pentru munca bine realizată și utilă, ci ca dezlănțuirea ambiției personale și înlăturarea fricii de a nu triumfa."[1]

12. Învingerea dualității

Învingerea dualității este acel fapt surprinzător și plin de mister pe baza căruia se șterge linia de frontieră care, în ochii rațiunii, desparte definitiv o ființă de altă ființă. Este una dintre puterile inteligenței spirituale. Constă în a-l vedea pe celălalt ca pe o realitate care provine dintr-un principiu comun, ca o ființă care face parte din același Întreg, ca un frate ce împarte aceeași existență.

Intuirea non-dualității reprezintă un nivel de experiență superior sentimentului de apartenență la Întreg. Constă în

---

[1] *Ibidem.*

a fi capabil de a vedea că toate particulele aparent despărțite provin dintr-o Ființă comună și exprimă, în felul lor, acea Ființă comună care le transcende pe toate.

După cum afirmă D. Klass, în experiența individuală, noi înșine încetăm a mai fi individualități și se produce o conștiință de unitate; despărțirea dintre mine și tine dispare și apare un sentiment de coeziune cu celălalt, cu lumea, cu toate ființele. Această desființare a frontierei dintre individ și ceea ce există dincolo de el are loc atunci când se destramă opoziția sau confruntarea. Acest lucru atrage după sine niște implicații psihologice clare, deoarece frontierele *ego*-ului se dizolvă. Acest sentiment de unitate, de desființare a liniei despărțitoare este baza a ceea ce se denumește *experiență mistică*.

Doar atunci când ființa umană se menține deschisă și receptivă, când transformă energia pe care ea însăși o produce în gânduri limpezi, în sentimente depline, doar atunci trăiește și se dezvoltă. Animalul în pădure, copilul care se joacă: avem aici două exemple de învingere a dualității. Amândoi se concentrează asupra a ceea ce li se pare esențial, trăiesc din plin clipa. Ceea ce constituie condiția esențială pentru a experimenta această uniune cu tot ceea ce există este faptul că inteligența trebuie să rămână deschisă și starea de spirit curgătoare, iar inteligența să nu fie blocată de anumite concepte, nici să se fosilizeze din cauza anumitor doctrine.

Doar în cei care sunt dedicați în totalitate activității pe care o desfășoară, cei care stabilesc o legătură imediată atât cu lucrurile, cât și cu gândurile, cei care sunt prezenți în orice moment, doar în aceia găsesc satisfacție și putere gândul și

sentimentul, voința și starea de spirit. Când un adevăr auzit sau citit capătă viață, când acesta este trăit pentru prima dată, semnificația vieții se intensifică atât de mult încât nu se poate uita niciodată. Viața sentimentelor și a stărilor de spirit este cea în care se află deplinătatea spirituală, liniștea, frumoasa apropiere, tot ceea ce ne transformă în autentice bogății spirituale pentru ceilalți.

Trăirea profundei unități a lucrurilor, desființarea frontierei dintre propriul eu și lumea exterioară reprezintă *experiența mistică*. Misticii tuturor tradițiilor simbolice și spirituale recunosc, dincolo de segmentarea ființelor, de polifonia lumii, o profundă unitate a tot ceea ce există; simt legătura cu ceilalți până într-acolo încât aceștia nu mai sunt diferiți și depărtați, ci încep să fie percepuți ca ceva propriu.

Mistica nu este patrimoniul unei religii. După cum au pus în evidență principalii cercetători ai acestui fenomen, această experiență de coeziune profundă cu Ființa nu are loc numai în mințile religioase, ci se experimentează și în planul laic. Învingerea dualității este o experiență pe care o narează marii mistici spanioli atunci când descriu contopirea spirituală cu Persoana iubită. În această contopire nu mai exist eu despărțit de tine, nici tu pus față în față cu mine. Există o trăire deplină, o intimă contopire, la fel ca picătura care se dizolvă în ocean.

De asemenea, unii filozofi foarte însemnați ai istoriei filozofiei au exprimat această trăire, dar despărțită de conotații religioase. Printre aceștia se numără Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche și Ludwig Wittgenstein, între alții.

În epoca actuală, André Comte-Sponville, filozof ateu, povestește această experiență de coeziune profundă a tuturor lucrurilor. În cunoscuta sa lucrare, *L'Esprit de l'athéisme. Introduction à une spiritualité sans Dieu*, povestește cum, în timpul unei scurte fracțiuni de timp, a experimentat coeziunea întregului, învingerea dualității, comuniunea cu esența ultimă a realității:

„Prima dată s-a întâmplat într-o pădure din nordul Franței. Aveam 25 sau 26 de ani. Predam filozofia — era prima mea slujbă — la liceul unui oraș foarte mic, pierdut printre câmpii, la marginea unui canal, nu departe de Belgia. În acea seară, după cină, am ieșit să mă plimb cu niște prieteni prin acea pădure pe care o îndrăgeam. Era întuneric. Mergeam. Puțin câte puțin, râsetele au încetat; vorbele se răreau. Rămânea prietenia, încrederea, prezența împărtășită, blândețea acelei nopți... Nu mă gândeam la nimic. Priveam. Ascultam. Înconjurat de întunericul subarboretului. Uimitoarea luminozitate a cerului. Tăcerea zgomotoasă a pădurii: câteva foșnete ale crengilor, câteva strigăte de animale, zgomotul cel mai surd al pașilor noștri... Toate acestea făceau ca tăcerea să poată fi auzită mai bine. Și dintr-odată... Ce? Nimic! Adică, totul! Niciun discurs. Nicio simțire. Nicio întrebare. Doar o surpriză. Doar o evidență. Doar o fericire care părea infinită. Doar o pace care părea eternă. Cerul înstelat deasupra capului meu, un cer imens, de nepătruns, luminos și nimic altceva în mine decât acel cer, din care eu făceam parte, nimic altceva în mine decât acea tăcere, acea lumină, ca o vibrație fericită, ca o bucurie fără subiect, fără obiect (fără alt obiect decât toate, fără alt subiect decât ea însăși), nimic altceva în mine, în noaptea întunecată, decât prezența amețitoare

a universului! Pace. O pace imensă. Simplitate. Linişte. Bucurie."[1]

13. Puterea simbolicului

Pe baza inteligenței spirituale, ființa umană este capabilă de a transcende lumea naturală şi de a se transcende pe ea însăşi. Transformă obiectele naturale şi pe cele pe care ea însăşi le creează în realități simbolice, în instrumente care comunică ceva ce există dincolo de ele.

Simbolul reprezintă întotdeauna o semnificație care transcende obiectul, un lucru care evocă un sens ce nu îi este inerent. Datorită inteligenței spirituale, deținem puterea simbolicului, capacitatea de a transforma în simboluri obiectele naturale şi artificiale şi de a comunica cu ajutorul acestora.

Filozoful german Ernst Cassirer a definit ființa umană ca o ființă *capax symbolorum*. Această capacitate nu provine din nicio altă formă de inteligență. Inteligența lingvistică ne permite să cultivăm diferite forme de limbaj, ne dă puterea de a înțelege mesaje de diferite tipuri şi, de asemenea, ne permite să ne exprimăm în mod verbal, dar nu are puterea simbolicului.

Când pătrundem sensul unui simbol, se trezeşte în noi o experiență care transcende trăirile primare. Simbolul *ne face să gândim*, după cum spunea Paul Ricoeur; dar nu numai asta, ci ne face şi să simțim, face persoana să zboare dincolo de mediul ei înconjurător, de enclava ei istorică şi

---

[1] A. COMTE-SPONVILLE, *El alma del ateísmo. Introducción a una espiritualidad sin Dios*, Paidós, Barcelona, 2006, p. 164.

culturală. Privit cu atenţie, simbolul trezeşte viaţă spirituală, deschide porţile imaginaţiei şi activează o lume ascunsă. Viaţa spirituală se hrăneşte cu simboluri şi se exprimă cu ajutorul acestora.

Viktor Frankl afirmă: „Există o necesitate metafizică în fiinţa umană, dar există şi o *necesitate de simbol.* Omul realizează în mod constant gesturi simbolice. Le realizează când salută pe cineva şi când urează ceva cuiva. Dintr-o optică raţionalistă, utilitaristă, toate aceste gesturi sunt lipsite de sens, fiind inutile şi fără obiectiv. În realitate, sunt exact contrariul lipsei de sens; sunt pur şi simplu inutile şi fără obiectiv sau, mai exact, sunt pur şi simplu inutile în ceea ce priveşte un obiectiv."[1]

Fiinţa umană nu doar produce şi consumă simboluri; are nevoie de ele ca să trăiască, ca să se stabilească în lume, ca să dea semnificaţie şi sens existenţei sale, ca să-şi comunice cele mai profunde sentimente şi gânduri.

O educaţie completă stimulează capacitatea simbolică a persoanei şi garantează înţelegerea limbajului simbolic. Limbajul semnelor nu este suficient pentru a dezvolta în mod corect îndeletnicirea de a fi om, deoarece există trăiri care nu se pot exprima prin limbajul semnelor şi care au nevoie de limbajul simbolic. Când încercăm să exprimăm sentimente profunde, gânduri şi întrebări care provin din inteligenţa noastră spirituală, avem nevoie de simboluri pentru a putea fi competenţi în încercarea de a răspunde la ele. Simbolurile depăşesc lumea ştiinţei şi lasă să se întrevadă o altă lume care se ascunde dincolo de legile ştiinţifice.

---

[1] V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 1990, p. 293.

„Conținutul intrinsec al simbolului — afirmă Viktor Frankl — ne permite să avem acces de nenumărate ori la obiectul transcendent. Condiția pentru asta este ca acest conținut intrinsec să fie transparent, să lase să se vadă obiectul transcendent. Ca să fie transparent, este necesar să nu considerăm simbolul *ad litteram*. Doar atunci când strălucește intenționat, strălucește în el caracterul transcendent. Simbolul trebuie să fie cucerit prin fiecare nouă faptă."[1]

14. Chemarea lăuntrică

Ființa umană este capabilă să asculte o chemare. Nu ne referim la o chemare fizică, la vocea care se percepe cu ajutorul simțului auditiv. Evocăm o chemare interioară.

Nimeni nu se naște știind dinainte ce îi va înzestra viața cu sens, ce o va face valoroasă. Nimeni nu posedă, când vine pe lume, o cunoaștere clară a misiunii pe care trebuie să o dezvolte de-a lungul existenței sale. Pe măsură ce își dezvoltă viața, își dă seama că este chemat să facă ceva cu ea și că el singur trebuie să descopere acel ceva, deoarece nimeni nu-l poate înlocui în această sarcină.

Doar atunci când ascultăm această voce și încetăm a emite răspunsuri evazive, ne confruntăm *cu adevărat* cu sensul existenței noastre. Căutarea sensului vieții este un exercițiu de ascultare. Doar atunci când ascultăm cu atenție acea chemare care provine din străfundurile ființei noastre, ne dăm seama care este misiunea pe care trebuie să o dezvoltăm de-a lungul existenței noastre și care este

---

[1] *Ibidem.*

conţinutul ce o va înzestra cu sens, ce va face din ea o viaţă valoroasă şi o va umple de semnificaţie.

Intenţia noastră nu este să clarificăm de unde provine o asemenea chemare. Pentru unii, această voce provine din însăşi Fiinţa infinită care cheamă fiinţa umană să trăiască în conformitate cu felul ei de a fi. Pentru alţii, această voce provine din interiorul propriei conştiinţe.

Constatăm că fiinţa umană este capabilă să perceapă o chemare şi să o accepte, să-i răspundă şi să adopte o poziţie faţă de ea. *Vocatio*, în sens etimologic, este chemarea. Fiinţa umană nu numai că este capabilă, pe baza inteligenţei sale spirituale, de a se transcende, de a se distanţa de mediul înconjurător şi de ea însăşi, ci, în plus, este fiinţă receptivă la o chemare. Acest lucru reprezintă ceea ce, în mod tradiţional, s-a denumit *vocaţie*, dar acest termen nu trebuie înţeles doar în sens religios.

Când suntem capabil de a o auzi şi de a trăi în conformitate cu ea, trăim o existenţă fericită. Trăim în conformitate cu fiinţa noastră cea mai intimă, iar această echivalenţă perfectă între viaţa exterioară şi viaţa interioară reprezintă fericirea. Nefericirea constă, tocmai, în necunoaşterea propriei vocaţii şi în a trăi în aşa fel încât să fii într-un permanent conflict cu ceea ce experimentezi în mod normal în fiinţa ta.

Identificarea vocaţiei necesită un act de ascultare, dar mai ales o muncă continuă a inteligenţei intrapersonale şi spirituale. Doar cel care este obişnuit să se analizeze pe sine însuşi şi să-şi asculte trupul şi lumea interioară, doar acela simte chemarea. Inteligenţa spirituală dă puterea de a asculta şi a gândi în mod strategic ce paşi trebuie să urmăm pentru realizarea propriului proiect.

În *natura unei ființei umane* este prevăzută chemarea sa, vocația și profesia sa: cu alte cuvinte, activitatea, munca spre care este orientată din străfundurile sufletului său. Drumul vieții face să se maturizeze vocația fiecăruia și o face să fie înțeleasă de ceilalți, în așa fel încât aceștia pot să vorbească despre *chemarea* cu ajutorul căreia, în cel mai fericit caz, fiecare poate să-și găsească *locul* în viață.

Această posibilitate transformă ființa umană în ceea ce teologul Karl Rahner a denumit ascultătorul cuvântului. Ființa umană este receptivă la o chemare care nu provine din exteriorul său, nici din natură, nici din oraș. Nu este nici o chemare care să provină din ființa însăși, trece prin ea.

Identificarea propriei vocații în lume este rezultatul inteligenței spirituale, deși nu numai al acesteia. Când trăim identificându-ne cu misiunea noastră, experimentăm entuziasmul de a trăi. Nu trăim necăjiți, așteptând scurtul moment de odihnă pentru a ne elibera de o anevoioasă viață cotidiană. Nu îndeplinim sarcinile din obligație, conform legii imperative sau pentru a ne rezolva necesitățile primare. Le realizăm, deoarece se află la mijloc vocația noastră, misiunea noastră în lume; deoarece simțim că trebuie să le realizăm, fiindcă, îndeplinindu-le, ne simțim pe deplin satisfăcuți.

Artistul care pictează din vocație nu o face din cauza constrângerilor externe sau interne; nici pentru a se avea bine cu cineva sau pentru a-și crea un nume în istorie. Pictează pentru că natura lui i-o cere, pentru că nu poate să facă altceva în afară de a picta, pentru că, în timp ce pictează, viața lui devine unică, pentru că, în timp ce este concentrat asupra lucrării lui, se entuziasmează pe deplin de ceea ce

face, simte că viața lui are sens. Același lucru i se întâmplă și învățătorului care predă impulsionat de vocea interioară, filozofului care gândește sau scriitorului care scrie.

Cuvântul *entuziasm* provine din greacă și înseamnă „a avea un zeu înăuntrul tău". Persoana entuziasmată era aceea care era aleasă de unul dintre zei, dirijată de forța și de înțelepciunea acestuia și, din acest motiv, se credea că această persoană ar putea transforma natura și ar putea provoca diferite evenimente.

Doar persoanele entuziasmate pot rezolva problemele care apar. Entuziasmul nu este o calitate care se construiește sau care se dezvoltă. Persoana entuziastă crede în capacitatea ei de a transforma lucrurile, crede în ea însăși, în ceilalți, în puterea pe care o are de a transforma lumea și propria ei realitate. Este îmboldită să acționeze în lume, să o transforme, împinsă de forța și de certitudinea acțiunilor sale. Entuziasmul este acela care oferă o nouă viziune asupra vieții.

Este diferit de optimism. Foarte des se confundă entuziasmul cu optimismul. Optimismul înseamnă a crede că ceva favorabil se va întâmpla, chiar a dori ca acel lucru să se întâmple, înseamnă a vedea latura pozitivă a lucrurilor, a adopta o postură amabilă în fața lucrurilor care se întâmplă, în timp ce entuziasmul înseamnă acțiune și transformare, împăcarea dintre noi înșine și faptele pe care le realizăm.

Există un singur mod de a fi o persoană entuziastă: acționând în mod entuziasmat. Persoana care trăiește în conformitate cu chemarea interioară își trăiește viața intens, numără fiecare secundă a existenței sale, pentru că fiecare

clipă este o ocazie de a-și îndeplini vocația. Nu știe ce înseamnă plictiseala, apatia și lenea.

Dacă ar trebui să așteptăm să dispunem mai întâi de condițiile ideale pentru ca apoi să ne entuziasmăm, niciodată nu ne-am mai entuziasma pentru nimic, deoarece mereu am avea motive pentru a nu ne entuziasma. Nu „lucrurile care merg bine" sunt cele care aduc cu sine entuziasmul, ci entuziasmul este cel care ne face să realizăm bine lucrurile.

Există persoane care așteaptă să se îmbunătățească condițiile, să vină succesul, să se îmbunătățească locul de muncă, relația de cuplu sau de familie și apoi se entuziasmează. În acest mod nu se vor entuziasma niciodată. Dacă noi credem că este imposibil să ne entuziasmăm de condițiile actuale în care ni se cuvine să trăim, cel mai probabil este faptul că nu vom ieși niciodată din această situație.

Vocația este rădăcina entuziasmului, ceea ce face din viață o aventură care merită să fie trăită, o călătorie captivantă despre care nu știm nici *cum*, nici *când* se va termina. Cine își trăiește viața cu sens, cine, după ce exercită discernământul datorită inteligenței, face din viața sa un proiect personal și singular, își trăiește cu entuziasm existența, ceea ce nu înseamnă că nu experimentează decepții și obstacole de toate felurile, dar în timp ce înțelege că ceea ce face are sens, nu-i lipsește entuziasmul.

15. Elaborarea idealurilor de viață

Idealurile nu sunt ideile. Nu sunt nici obiecte palpabile care pot fi percepute cu simțurile externe. Sunt obiective,

referinţe personale, aspiraţii pe care omul doreşte să le transforme în realitate de-a lungul vieţii sale. Reprezintă expresia concretă a ceea ce omul doreşte să devină, a ceea ce îşi propune să obţină şi are intenţia să obţină toate acestea prin efort, perseverenţă şi sacrificiu.

Fiinţa umană este, după cum ar spune Friedrich Nietzsche, animalul care promite. Inteligenţa spirituală oferă puterea de a făuri idealuri. Acestea nu se află în natură, nici în lucrurile fabricate de ingeniozitatea umană. Nu se percep cu ajutorul simţurilor externe. Ca şi valorile, fac parte din lumea spirituală, din ceea ce Karl Popper a numit *Lumea a treia*.

În lumea fizică există doar fapte, dar fiinţa umană, ca urmare a puterii sale spirituale, este capabilă de a crea o lume alternativă, un univers ideal. Este o fiinţă cu aspiraţii. Nu îi este de ajuns să doarmă, să bea şi să mănânce; năzuieşte să realizeze cu viaţa ei anumite idealuri, să facă din ea ceva frumos şi demn; dar nu are nicio garanţie că ar putea să realizeze toate acestea. În acest sens, fiinţa umană este, după cum ar spune Gabriel Marcel, tranziţie, umblet. Nu se naşte desăvârşită. Se află în devenire spre ceva ce încă nu este.

Inteligenţa spirituală permite să ne concepem idealuri de viaţă. Idealurile sunt mici verigi de legătură în procesul de construire a sensului. Sensul existenţei se realizează pornind de la idealuri care sunt atinse prin fermitate şi consecvenţă. Pentru a putea elabora asemenea idealuri este esenţială munca inteligenţei intrapersonale, deoarece aceasta ne permite să ne cunoaştem în profunzime şi să avem o imagine exactă a posibilităţilor reale.

Când cineva elaborează idealuri care îi depășesc capacitățile reale și resursele interne, își creează frustrări în viitor, generează nemulțumiri. Elaborarea idealurilor necesită o autocunoaștere adecvată, dar și voință de sens. Prima condiție este produsul inteligenței intrapersonale; a doua aparține celei spirituale.

Elaborarea idealurilor este un proces dinamic care dobândește diferite forme și modalități de-a lungul vieții. Idealurile pe care ni le concepem când suntem adolescenți nu sunt, în mod logic, aceleași cu cele din viața de adult. Fiecare etapă a vieții își are propria mulțime de idealuri. Idealul generează mișcare, cere efort, necesită o muncă al cărei scop constă în a transforma acel ideal în realitate. Odată ce un ideal a fost realizat, ființa umană proiectează noi idealuri de viață, făcând acest lucru la infinit. Asta o stimulează, din nou, să se autodepășească.

Căutarea sensului este cea care conduce ființa umană spre a-și concepe idealuri. Prin încercare și din greșeli, învățăm care sunt limitele și posibilitățile noastre. Idealurile acoperă cu conținut voința de sens. Orice ființă umană are nevoie să găsească un motiv pentru care să trăiască, să lupte, să-și dăruiască puterile și energia. Realizarea idealului generează o experiență tonifiantă, emoții pozitive care consolidează personalitatea, în timp ce eșecul ne obligă să reconsiderăm motivele existenței.

Cea mai cumplită dramă pe care o ființă umană o poate suferi este lipsa oricărui fel de idealuri, lipsa dorinței de ceva. De multe ori se afirmă că nimicul este mai frustrant decât să eșuezi în realizarea propriilor idealuri. Nu încape

nicio îndoială că o experienţă de acest fel nu este plăcută, dar modelează caracterul şi oferă o lecţie pentru viitor. Cel mai rău lucru este lipsa de idealuri şi de orizonturi de sens; să nu năzuieşti la nimic, să te limitezi la a supravieţui şi a petrece timpul degeaba, toate acestea transformă viaţa într-o reprezentare rudimentară, ce pierde orice dimensiune epică şi, prin urmare, orice sens. Când se întâmplă asta, fiinţa umană atrofiază una dintre puterile ei de bază, cea de a se autotranscende.

Datorită constituţiei sale speciale, orice fiinţă umană simte nevoia de a-şi satisface o serie de necesităţi de diferite tipuri. Nu trebuie, precum animalul, doar să răspundă la anumite cerinţe biologice, ci, ca fiinţă spirituală, simte un gol atunci când nu se simte împlinită şi satisfăcută de alte aspiraţii mai sublime şi specific omeneşti.

Joan Maragall exprimă, în mod lucid, această capacitate de depăşire: „A trăi este acel impuls de a exista, căci în ceea ce există îşi găseşte rezolvarea efortul de a fi şi mai mult. Acolo unde încetează acel impuls sau se termină acest efort, acolo încetează viaţa şi fiinţa umană, deşi continuă aparenţa din automatism. Fiindcă efortul de viaţă îşi creează propriul ritm, iar acesta, când nu mai întâlneşte obstacolul care l-a ajustat, sau când încetează impulsul şi efortul care l-au creat pentru a-l învinge, persistă în mod automat şi deja fără suflet, oferindu-ne aparenţa vieţii şi făcându-ne să luăm drept vii lucrurile care în realitate au murit demult."[1]

[1] J. MARAGALL, *Obres completes*, Editorial Selecta, Barcelona, 1947, p. 672.

16. Capacitatea de a o lua de la capăt

Inteligenţa spirituală este rădăcina vieţii spirituale, dar spiritualitatea nu este religiozitatea. Viaţa spirituală reprezintă căutare, nelinişte, dorinţă de sens, drum spre necunoscut, autotranscendenţă. În măsura în care fiinţa umană îşi pune întrebări referitoare la eternitate, la infinit, pregăteşte religiozitatea, dar e posibil ca religiozitatea să nu se manifeste în viaţa unei persoane.

Religiozitatea exprimă capacitatea de a o lua de la capăt pe care o are fiinţa umană, de a se uni cu o Fiinţă pe care o recunoaşte ca fiind diferită de ea şi cu care stabileşte o formă de comunicare. A o lua de la capăt reprezintă legătură, comunicare, recunoaştere a alterităţii.

Viaţa spirituală poate duce la o nouă legare, dar nu în mod necesar. Religiozitatea nu este confesionalitatea, deoarece aceasta din urmă constă în identificarea liberă cu o credinţă religioasă şi include sentimentul de apartenenţă la o comunitate de credincioşi şi practicarea anumitor ritualuri. Religiozitatea este cultivarea legăturii, dar nu include această identificare. Multe persoane se simt legate, în străfundurile fiinţei lor, de o Fiinţă superioară, dar nu exprimă această legătură în cadrul unei confesiuni.

Spiritualitatea nu cere, în mod necesar, legarea din nou cu o Fiinţă superioară, dar nici nu o exclude. Când fiinţa umană îşi pune întrebări despre sensul existenţei sale, se distanţează de lume şi de ea însăşi, se poate simţi susţinută de o Fiinţă care o transcende. Când trăieşte experienţa de a fi susţinută, raportată la ceva superior ei, trăieşte experienţa religioasă.

Atât în interiorul ei, cât şi în exterior, fiinţa umană poate găsi indicii cu privire la ceva ce se află mai presus de ea şi de restul lumii şi de care ea şi restul lumii depind. Întrebarea referitoare la această Fiinţă, căutarea sensului definitiv aparţin esenţei omului. Spiritualitatea este tocmai această căutare, în timp ce religiozitatea este recunoaşterea unei Fiinţe superioare de la care provine tot ce există pe lume. Religiozitatea activează inteligenţa emoţională, căci o asemenea legătură tulbură stările emoţionale. Trezeşte teamă, fior, dar şi pace şi linişte.

Religiozitatea este schimb şi transfer de sentimente şi de gânduri, o recunoaştere reciprocă şi o îngăduinţă reciprocă. Persoana religioasă se simte legată de o Fiinţă superioară care o adăposteşte şi o susţine, care i se oferă permanent, care o cunoaşte mai profund decât ar putea ea să ajungă să se cunoască.

Religiozitatea este o experienţă care provine din străfundurile persoanei. După părerea lui Viktor Frankl, aceasta nu este ceva înnăscut, determinat în mod biologic. Religiozitatea constructivă a fiinţei umane se orientează prin intermediul schemelor religioase care există în contextul ei social şi cultural. Există în fiinţa umană o predispoziţie, dar se activează în strânsă legătură cu mediul înconjurător.

Inteligenţa spirituală este acel dispozitiv al minţii umane care face posibilă experienţa etică, estetică şi religioasă în fiinţa umană. Este condiţia de posibilitate a ceea ce Viktor Frankl denumeşte experienţele culminante ale vieţii umane.

Thomas Mann afirmă într-un fragment din *Doctor Faustus*: „Religiozitatea, pe care sub nicio formă nu o consider străină

inimii mele, este cu siguranță ceva diferit de religia pozitivă și confesională (...) «Simțul și plăcerea pentru infinit constituie un fapt împlinit» la om. Religia nu propune științei niște principii filozofice, ci un fapt spiritual, situat în interior."[1]

Religiozitatea este legătură, dar, potrivit acestui frumos text, se poate concepe și ca o formă de deschidere spre infinit care se produce în latura cea mai intimă a ființei umane. Întrebarea referitoare la sensul vieții nu aparține numai oamenilor religioși, ci oricărei ființe umane care își activează inteligența spirituală. Răspunsul la aceasta, în cheie religioasă, este rodul unei experiențe de descoperire.

A fi spiritual înseamnă a pune în discuție, cu entuziasm, sensul vieții și a fi deschis la răspunsuri care ne pot înfiora. José Ortega y Gasset merge și mai departe când afirmă: „Orice om care gândește că viața este un lucru serios este un om în mod intim religios." Noi am spune mai degrabă *spiritual*, deoarece folosim termenul *religiozitate* pentru a identifica legătura cu Ființa superioară. Când răspunsul la întrebarea referitoare la sensul vieții se referă, direct sau indirect, explicit sau implicit, la Ființa supremă, ne aflăm în fața unei persoane religioase.

De exemplu, acesta este cazul lui Ludwig Wittgenstein. În lucrarea sa, *Cercetări filozofice*, afirmă: „Putem numi «Dumnezeu» sensul vieții, acesta este sensul lumii." „A crede într-un Dumnezeu înseamnă că nu sunt suficiente faptele ce se întâmplă în lume. A crede în Dumnezeu înseamnă că viața are un sens." Rezumând ce e mai important din

---

[1] T. MANN, *Doktor Faustus*, Seix Barral, Barcelona, 1984, p. 107.

ideea lui, acesta afirmă printr-o expresie foarte des citată: „A te gândi la sensul vieții înseamnă a te ruga."

Nu este ciudat că și teologii au asociat religiozitatea cu întrebarea referitoare la sensul vieții. Karl Rahner afirmă: „Întrebarea referitoare la un sens astfel înțeles (ca sens absolut) trebuie să fie înțeleasă ca întrebare referitoare la Dumnezeu." „Întrebarea referitoare la sens și întrebarea referitoare la Dumnezeu sunt, deci, identice pentru noi."

Sensul infinitului, voința de transcendere, întrebarea permanent deschisă referitoare la Ființa supremă nu se pot măsura, nici clarifica, din perspectiva discursului științific. Thomas Mann spune: „Știința nu poate descifra enigmele rațiunii, iar a dori să transformi într-o știință enigma eternă și sensul infinitului înseamnă a impune o confuzie, după părerea mea nefericită și condamnată la eșecuri continue, la două sfere care, în mod fundamental, sunt străine una de alta."[1]

Când ființa umană se leagă, se unește, în mod conștient, prin intermediul unei întâlniri misterioase, cu o Ființă străină de ea însăși, se pune în mișcare legarea din nou. Aceasta se poate realiza cu tine însuți, dar când cineva o transcende, se deschide sfera spre experiența religioasă, se leagă de Ființa superioară. Legarea din nou cu tine însuți este meditația asupra propriei persoane, autoconștiința, transparența care face mai vizibilă propria personalitate. Aceasta constă în a te interoga sau, mai exact, în a-ți pune întrebări ție însuți, cu speranța de a pătrunde până în ultimul ungher al ființei sale. Gândindu-se la ea însăși, ființa umană își pune întrebări, caută, cercetează și

[1] *Ibidem.*

aşteaptă, în mod activ, răspunsuri satisfăcătoare. Legarea din nou, înţeleasă în acest fel, este o modalitate de interiorizare, descoperirea treptată a ceea ce există mai profund în noi înşine.

Când cineva se leagă din nou de el însuşi şi captează fondul fiinţei sale, apare o lipsă radicală, o lipsă pe care nimic nu reuşeşte să o satisfacă pe deplin. Se percepe ca o lipsă pe care nimic nu o poate umple şi care traversează fiinţa şi existenţa sa dintr-o parte în alta.

Ceea ce i se întâmplă fiinţei active din punct de vedere spiritual este că apare în faţa ei înseşi ca o realitate fisurată, ca o fisură care nu reuşeşte să dispară. Experimentează dorinţa de a merge mereu mai departe. Această sete inepuizabilă este dovada insuficienţei sale radicale. Este rădăcina căutării ei religioase.

Suntem o mişcare ce merge mereu mai departe. După cum spune Maurice Blondel, ceea ce este cu adevărat esenţial este să manifestăm în gândurile noastre, în fiinţa noastră, în acţiunile noastre, lipsa naturală şi incurabilă. Există în noi o fisură deschisă. Această fisură stă la baza religiozităţii.

Legarea din nou este legătura cu Fiinţa superioară. Rugăciunea, dincolo de banalităţi şi de caricaturile superficiale, reprezintă dialogul intim şi interpersonal pe care fiecare fiinţă umană îl stabileşte cu Fiinţa supremă care se manifestă în străfundurile conştiinţei sale individuale.

Doar fiinţa umană este capabilă să se roage, deoarece doar ea dispune de inteligenţă spirituală. Aceasta o face capabilă pentru asemenea activitate, deşi rugăciunea necesită

un act de credință; căci presupune acceptarea existenței acelei Ființe care, din străfundurile conștiinței, intră în contact cu existența sa individuală. Spiritualitatea nu necesită credință, în timp ce religiozitatea, prin însăși natura sa, pornește de la un act de credință.

„*Rugăciunea* — spune Viktor Frankl — este singurul act al spiritului uman care îl poate face prezent pe Dumnezeu ca pe un alter ego. Rugăciunea îl întruchipează, îl concretizează și îl personifică pe Dumnezeu ca pe un alter ego. Atât de mare este contribuția rugăciunii în sensul ei cel mai amplu, încât nu include numai ruga fără sunet, ci chiar și fără cuvinte: *așa cum există cântece fără cuvinte, există și rugăciuni fără cuvinte și, așa cum acelea sunt cele mai frumoase, acestea pot fi cele mai religioase.*"[1]

În esență, rugăciunea înseamnă dialog, comunicare intelectuală și plină de afecțiune între ființa umană și Ființa superioară, interacțiune care se descoperă și care se dezvoltă prin intermediul vieții spirituale. Dincolo de diferitele forme și expresii pe care le dobândește acest fenomen de-a lungul istoriei, rugăciunea este cuvântul care transcende, dorință de nerespectare, verb care se proiectează dincolo de noi înșine și de tot ceea ce există în lume. În timpul rugăciunii, Ființa superioară apare ca un Tu și nu ca oricare tu. Cu toată că este invizibil, acel Tu este omniprezent în eu, îl susține și îl transcende, îl îmbrățișează și îl adăpostește, dar nu îi neagă fragila entitate.

Acel Tu este trăit, de asemenea, ca marele Absent. Rugăciunea nu este un dialog static, ci unul sinuos și dinamic. Într-o astfel de legătură, Ființa superioară se face cunoscută

---

[1] V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 1990, p. 292.

ca o Prezenţă care adăposteşte şi oferă afecţiune; dar şi ca o Absenţă care generează vârtejul singurătăţii şi al raţionamentului lipsit de sens.

„Rugăciunea — spune Viktor Frankl — îl face prezent pe Dumnezeu. Dar ca act al spiritului uman, este un fenomen trecător; este o atenţie instantanee, bruscă, către Dumnezeu."[1]

În timpul rugăciunii, legătura cu Dumnezeu este întotdeauna un *vis-à-vis* interior, un dialog faţă în faţă. Dumnezeu năvăleşte ca un Tu original şi iniţial. Este un dialog mai degrabă cordial decât intelectual, în care Dumnezeu este perceput ca interlocutorul celor mai intime monologuri. Această idee este prezentă în vocea Sfântului Augustin, când recunoaşte că Dumnezeu este mai intim decât propria intimitate: *intimior inimo meo.*

Dacă se pretinde să se pună stăpânire, în mod conceptual, pe Dumnezeu, acesta va fi distrus, iar dacă este recunoscut şi acceptat în inefabilitatea Sa, îi este recunoscută transcendenţa şi valoarea absolută. Doar prin rugăciune (unicul act al spiritului uman care îl poate face prezent pe Dumnezeu ca un Tu, după părerea lui Viktor Frankl), Tu care este Dumnezeu se salvează întruchipându-l. Rugăciunea nu are nevoie, în mod necesar, de cuvinte. Se concretizează în simbol, care permite accesul la transcendenţă.

Transcendenţa lui Dumnezeu are legătură cu inefabilitatea Sa, rămânând opţiunea de a crede în El şi de a-L iubi, aceasta fiind întotdeauna o decizie personală. Nu trebuie să se confunde autotranscendenţa cu transcendenţa lui

[1] *Ibidem*, p. 293.

Dumnezeu. Când afirmăm că ființa umană este capabilă de a se transcende, spunem că în ea există un dinamism inerent: voința ei de a se depăși, de a trece peste toate limitele, de a merge mai departe.

Când afirmăm că Dumnezeu este transcendent, dovedim că nu se identifică cu nimic care există în lumea fizică, că se află dincolo de această lume, deși este, în mod misterios, prezent în toate și în fiecare dintre entitățile cosmosului. Această afirmație este un act de credință care, ca orice afirmație, își are propriile rațiuni, dar nu este o evidență care să se desprindă din analiza ființei umane.

Una dintre mințile strălucite ale istoriei filozofiei, Ludwig Wittgenstein, exprimă această legare din nou în scrierile lui autobiografice elaborate în timpul participării sale ca voluntar la Crucea Roșie în Primul Război Mondial. Este vorba de un martor de excepție.

Pe 12 septembrie 1914 scrie: „Veștile sunt din ce în ce mai proaste. În această noapte va avea loc alertă severă. Mai mult sau mai puțin, muncesc zilnic și cu multă încredere. Îmi repet de nenumărate ori în interiorul meu cuvintele lui Tolstoi: «Omul este *neputincios* la trup, dar liber datorită spiritului.» Doamne ajută ca spiritul să fie în mine! După-amiază, sublocotenentul a auzit detunături în apropiere. Am devenit foarte neliniștit. Este posibil să ne pună în stare de alertă. Cum mă voi comporta dacă se ajunge să se tragă? Nu mi-e frică să mor împușcat, dar mi-e teamă că nu voi putea să-mi îndeplinesc corect misiunea. Doamne, dă-mi putere! Amin. Amin. Amin.“[1]

---

[1] L. WITTGENSTEIN, *Diarios secretos*, Alianza Universidad, Madrid, 1998, p. 53.

Pe 7 octombrie 1914 notează în caietul său: „Pot să mor peste o oră, pot să mor peste două ore, pot să mor peste o lună sau peste câțiva ani. Nu pot ști asta și nu pot face nimic nici în favoarea, nici împotriva acestui fapt: *așa este viața asta*. Prin urmare, cum trebuie să trăiesc ca să fac față în fiecare clipă? Să trăiesc în bunătate și în frumusețe până ce viața se va termina ea singură."[1]

Pe 30 martie 1916, Ludwig Wittgenstein scrie în jurnalul său secret: „Fă lucrurile cât poți de bine! Mai mult de atât nu poți face: și păstrează-ți bucuria. Lasă-i pe ceilalți să se descurce singuri. Căci ceilalți nu te vor sprijini sau dacă o vor face, va fi doar pentru o scurtă vreme. (Apoi li se va părea ceva plictisitor.) Ajută-te singur și ajută-i pe ceilalți cu toată puterea ta. Și făcând acest lucru, păstrează-ți bucuria! Dar, de câtă putere va fi nevoie pentru tine însuți și de câtă pentru ceilalți? Este *greu* să duci o viață bună! Dar viața bună e frumoasă. „Dar să nu se îndeplinească voința mea, ci a ta!»."[2]

Iar pe 6 aprilie 1916 notează: „Viața este o tortură care scade din când în când, cu scopul de a ne face să rămânem sensibili pentru viitoare chinuri. O colecție oribilă de suferințe. Un marș obositor, o noapte de tuse, un anturaj de bețivi, o companie de tipi vulgari și proști. Fă numai ce e bine și bucură-te de virtutea ta. Sunt bolnav și viața mea e urâtă. Doamne, ajută-mă! Sunt un biet om nefericit. Doamne, miluiește-mă și dă-mi pace! Amin."[3]

---

[1] *Ibidem*, p. 67.
[2] *Ibidem*, p. 143.
[3] *Ibidem*.

17. Ironia şi umorul

Inteligenţa spirituală oferă capacitatea de a ne distanţa de lume, dar şi de noi înşine şi de ceilalţi. Ironia este o formă de umor care se întemeiază pe această posibilitate.

Unul dintre marii maeştri ai tradiţiei occidentale, Socrate, a practicat foarte mult ironia de-a lungul vieţii sale, a cultivat-o cu luciditate, pentru că şi-a dezvoltat foarte profund inteligenţa spirituală. Celebra lui replică *Ştiu că nu ştiu nimic* este, fără îndoială, o frază plină de ironie pe care o poate pronunţa numai cineva care se distanţează de propriile cunoaşteri, care are îndrăzneala de a-şi recunoaşte limitele şi care, făcând acest lucru, îi stimulează pe concetăţenii lui să-şi dea seama de ignoranţa lor.

Prima acţiune educativă pe care Socrate o realiza când vorbea cu interlocutorii săi era să-i ajute să se distanţeze de propriile lor poziţii, de convingerile şi de ideile lor, iar acest lucru îl obţinea cu ajutorul metodei interogative. Munca lui, pe atât de neplăcută pe cât de puţin recunoscută în agora ateniană, îndeplinea acest scop: să-i facă pe oameni puţin mai înţelepţi, mai puţin aroganţi şi să contribuie, în acest fel, la autentica lor fericire.

Doar o fiinţă capabilă de a se îndepărta, de a se transcende pe sine însăşi şi de a se contempla dintr-o perspectivă străină, diferită de cea obişnuită, este capabilă să râdă de lume şi de ea însăşi. Practicarea umorului, atât de sănătoasă din punct de vedere emoţional, dar şi social, este un rod direct al inteligenţei spirituale.

Dincolo de banalităţi şi de viziuni simpliste, sensul umorului nu conţine nimic superficial. Este ceva ce numai

fiinţele care-şi cultivă inteligenţa spirituală pot ajunge să dezvolte în mod corespunzător. Nu depinde de inteligenţa logico-matematică, nici de cea muzicală sau lingvistică. Geneza acestuia se află în inteligenţa spirituală. Umorul simplifică relaţiile interpersonale şi face plăcută viaţa în comun.

Toţi marii maeştri spirituali ai umanităţii, atât din Occident, cât şi din Orient, s-au caracterizat prin cultivarea umorului. Umorul nu se opune seriozităţii. Mai degrabă, este condiţia de existenţă a acesteia. Doar cine este capabil de a transcende, de a privi de la distanţă spectacolul lumii şi de a-i contempla slăbiciunile, excentricităţile şi faptele nebuneşti, poate practica umorul. Doar cine este capabil de a capta vanitatea lumii şi a nevoilor umane are posibilitatea de a râde de tot ce există. Cine este ataşat de lume, de lucruri, de locul de muncă şi de părerea celorlalţi sau de el însuşi este incapabil de umor, pentru că îi lipseşte seriozitatea vanităţii din lume.

Experienţa vulnerabilităţii se află în strânsă legătură cu seriozitatea. Seriozitatea, în existenţa umană, apare atunci când intră în joc vulnerabilitatea. Atunci, aceasta nu poate fi descrisă în termeni de comedie sau de amuzament, ci în termeni de tragedie.

Ce are în comun sensul umorului cu experienţa vulnerabilităţii? Dacă vulnerabilitatea are legătură cu seriozitatea, ce rol joacă sensul umorului? De fapt, nu există umor fără seriozitate, pentru că umorul este contrastul necesar seriozităţii pentru a exista. Fără seriozitate nu ar exista umor, la fel cum fără zi nu ar putea exista noapte.

Există o profundă și intimă legătură între sensul umorului și experiența vulnerabilității. În fond, umorul este o meditație destinsă asupra propriei instabilități. Când cineva are parte de o mică neplăcere sau întâmpină un obstacol, suferă de o ușoară boală sau are o indispoziție, își dă seama, în mod clar, de fragilitatea sa. Acest lucru îi permite să-și relativizeze propria ființă, iar aceasta este condiția umorului.

În anul 1841, Søren Kierkegaard și-a susținut teza de doctorat, *Despre conceptul de ironie* (*Despre conceptul de ironie cu referință permanentă la Socrate*), pornind de la dialogurile lui Platon. După cum o descrie, ironia este atitudinea proprie înțeleptului care, după ce a observat cu atenție natura și societatea, știe că totul este relativ, provizoriu și efemer. „În ironie — spune — subiectul dorește întotdeauna să se îndepărteze de obiect și reușește acest lucru în timp ce devine în fiecare clipă conștient de faptul că obiectul nu are nicio realitate."[1] Și adaugă: „În ironie, totul se transformă în nimic."[2]

„În ironie — argumentează filozoful danez — subiectul mereu dă înapoi, contestă realitatea fiecărui fenomen cu scopul de a se salva pe sine însuși, adică, cu scopul de a se păstra el însuși în independență negativă cu privire la tot ce există."[3]

Ironia implică un act de reculegere: „Sufletul care se reculege proclamă că totul este vanitate; dar acest lucru este valabil numai în măsura în care, prin intermediul acelei negocieri,

---

[1] S. KIERKEGAARD, *Sobre el concepto de la ironía*, Trotta, Madrid, 2000, p. 284.

[2] *Ibidem*, p. 285.

[3] *Ibidem*, p. 284.

se lasă deoparte toate obstacolele, iar eternul subzistent se face cunoscut."[1]

În ironie, dat fiind faptul că totul devine zadarnic, persoana se eliberează. Cu cât devine mai zadarnic totul, cu atât mai neînsemnată, mai deposedată, mai trecătoare devine persoana. Şi în timp ce totul devine zădărnicie, fiinţa ironică *nu* devine zadarnică *ea însăşi*, ci îşi salvează propria zădărnicie.

„Ironia — afirmă Kierkegaard — reprezintă sănătate în măsura în care eliberează sufletul de fascinaţia pe care o simte pentru tot ceea ce este relativ şi reprezintă boală în măsura în care nu poate suporta absolutul decât sub forma nimicului; bineînţeles că această boală este o febră tropicală pe care o capătă doar puţini indivizi şi de care un număr şi mai mare se însănătoşeşte."[2]

---

[1] *Ibidem*, p. 284.
[2] *Ibidem*, p. 137.

V
Cultivarea inteligenței spirituale

1. Practicarea asiduă a singurătății

PENTRU A CULTIVA INTELIGENȚA SPIRITUALĂ este relevantă în special practicarea asiduă a singurătății. Se dovedește a fi esențial faptul de a te distanța de lume, de a te refugia de *zgomotul lumesc*, de a vizita tăcerea și a te cufunda în acea stare de viață atât de necesară pentru echilibrul dintre exterioritate și interioritate.

Pentru a trăi având un perfect discernământ și a extrage lecțiile necesare pentru viață, este absolut necesar să ne amintim trecutul în mod frecvent și să recapitulăm ceea ce am trăit, precum și să comparăm judecata de atunci cu cea de acum, iar intențiile și aspirațiile cu rezultatul și satisfacția obținute. Pentru a duce la bun sfârșit o asemenea recapitulare, trebuie să se țină seama de acea recomandare a lui Pitagora, care sugerează că seara, înainte de a adormi, trebuie să examinăm ceea ce am făcut în timpul zilei.

Cel care trăiește permanent în agitația afacerilor sau în distracții, fără să mediteze la trecutul său, pierde limpedele discernământ. Starea lui de spirit se transformă într-un

haos și în gândurile lui se produce o confuzie care este confirmată de ceea ce este prăpăstios, fragmentar și întrerupt în conversația sa. Asta se întâmplă cu atât mai mult cu cât este mai mare agitația exterioară, cantitatea impresiilor și cu cât este mai mică activitatea internă a inteligenței sale spirituale.

Practicarea asiduă a singurătății este cea mai bună dietă pentru a cultiva și a dezvolta inteligența spirituală. Fiecare dintre noi va evita, va suporta sau va iubi singurătatea direct proporțional cu voința propriei sale ființe. Pacea profundă a inimii și liniștea fiecărei ființe, acel bine suprem împreună cu sănătatea pe care orice ființă umană și-o dorește din toată inima, se pot găsi doar în singurătate, în cea mai profundă viață retrasă.

O sarcină fundamentală de care ar trebui să ținem cont în instituțiile educative este să învățăm tinerele generații să se bucure intens de singurătate, deoarece aceasta este sursa dezvoltării vieții spirituale.

Când cineva se obișnuiește să fie singur, descoperă comorile bogăției sale interioare. Atunci nu simte dorința de a ieși, de a fugi, de a scăpa de el însuși ca și cum ar fi un ciumat. Golul interior este acela care impulsionează societatea să se deplaseze nebunește dintr-un loc în altul. Când cineva simte un asemenea gol, are nevoie de o permanentă stimulare externă și, bineînțeles, de cea mai intensă, adică, de cea provocată de semenii lui. Atunci, inteligența sa spirituală rămâne ca și cum ar fi atrofiată, decade sub propriii ochi.

De multe ori, impulsul social nu se bazează pe iubirea pentru ceilalți, își are geneza în frica de singurătate. Mulți

dintre cei care caută cu disperare prezenţa amuzantă a celorlalţi nu au alt scop decât să refuze golul de a se afla singuri cu propria conştiinţă. Pentru a scăpa de noi înşine, ajungem să ne mulţumim chiar cu o companie neplăcută şi putem să ajungem să tolerăm incomoditatea acelei prezenţe, doar ca să nu fim singuri cu noi înşine.

Totuşi, după ce ne-am învins repulsia faţă de singurătate şi, în consecinţă, ne-am familiarizat cu ea şi ne delectăm cu beneficiile ei, putem, de acum înainte, să rămânem singuri cu mare plăcere şi fără să ne dorim nicio companie, tocmai pentru că necesitatea acesteia nu este directă şi ne-am obişnuit cu avantajoasele calităţi care provin din acea stare.

Filozoful evreu de origine lituaniană Emanuel Levinas afirmă că „singurătatea este însăşi unitatea prezentului, faptul că există ceva în prezent începând de la care are loc existenţa. Subiectul este singur pentru că este doar unul. Este nevoie de singurătate ca să existe libertatea începutului, dominarea prezentului asupra existenţei, adică, într-un cuvânt, ca să existe prezentul. Astfel, deci, singurătatea nu este doar disperare şi abandonare, ci şi virilitate, orgoliu şi mândrie".[1]

Iubirea pentru singurătate nu este o tendinţă iniţială a fiinţei umane; apare doar ca rezultat al experienţei şi al meditaţiei. Acest lucru se întâmplă în funcţie de cultivarea propriei inteligenţe spirituale, dar şi odată cu trecerea anilor. „Omul de spirit — afirmă Søren Kierkegaard — se distinge de ceea ce suntem noi prin capacitatea sa de a suporta izolarea, rangul său, ca om de spirit, este proporţional cu

[1] E. LEVINAS, *El tiempo y el Otro*, Paidós, Barcelona, 1993, p. 80.

intensitatea cu care poate suporta izolarea, în timp ce oamenii ca noi avem permanent nevoie de «ceilalți», de grup; murim, disperăm dacă nu suntem protejați de apartenența la grup, dacă nu avem aceeași părere ca a grupului."[1]

Impulsul la singurătate este invers proporțional cu înaintarea în vârstă. Copilul mic țipă cu disperare de îndată ce este lăsat câteva clipe singur în cameră. Pentru adolescent, a sta singur este ca o pedeapsă, pentru că în viața socială își găsește satisfacția. Tinerii se adună între ei cu ușurință. Cei care dezvoltă inteligența spirituală caută uneori singurătatea, dar pentru puțin timp. În schimb, pentru persoana adultă singurătatea se dovedește mai suportabilă, aceasta poate să stea din ce în ce mai mult timp singură, pe măsură ce înaintează în vârstă. Bătrânul, care a rămas singur dintre mai multe generații dispărute, se simte în singurătate ca în elementul său.

În această etapă a vieții, dacă persoana își cultivă treptat inteligența spirituală, atinge o adevărată înțelepciune. Persoana în vârstă vede cu claritate lucrurile care înainte i se păreau ca în ceață. Când se recunoaște singurătatea ca o prietenă, felul de a te comporta cu tine însuți devine o obișnuință și o a doua natură. Iubirea pentru singurătate, care trebuie să-și croiască drum cu dificultate, ajunge să fie pe deplin naturală și simplă. Atunci, te simți în singurătate ca peștele în apă.

Inteligența interpersonală oferă capacitatea de a stabili legături, de a dezvolta în mod corect relațiile interpersonale, pregătește pentru a dezvolta abilități comunicative.

[1] S. KIERKEGAARD, *El instante*, Trotta, Madrid, 2006, p. 80.

Se dezvoltă în planul dialogului, dar locul specific, cadrul propriu pentru adevărata lui evoluţie este singurătatea.

Cultivarea singurătăţii nu trebuie să se interpreteze ca o fugă din lume. Cine o cultivă cu atenţie şi meditează în privinţa vieţii şi a fiinţei sale dobândeşte o bogăţie pe care o oferă celorlalţi prin intermediul relaţiilor pe care le stabileşte cu aceştia. După cum spune Miguel de Unamuno, singurătatea ne permite să înţelegem mai bine fiinţele umane. În acest sens, nu se opune socializării, ci activează inteligenţa socială.[1]

În general, există două forme de singurătate: cea căutată şi cea impusă. Prima are un caracter intenţional, cea de-a doua nu este intenţională, iar persoana o îndură ca pe ceva impus, nedorit. Această singurătate impusă este o expresie emfatică a condiţiei noastre vulnerabile.[2] Am vrea să nu fim singuri, dar suntem obligaţi să fim singuri. Această singurătate, deşi nu este dorită, reprezintă o ocazie pentru a ne cultiva inteligenţa spirituală şi pentru a ne confrunta cu dificila chestiune a sensului vieţii.

Gânditoarea andaluză María Zambrano spune: „Omul nu trăieşte această pură singurătate decât în foarte puţine momente, deoarece singurătatea se produce la maturitate; este semnul şi dovada maturităţii unei vieţi."[3] Şi adaugă: „În momentele de singurătate, de acea singurătate totală care soseşte după experienţa deziluziei faţă de lucruri şi a

---

[1] Cf. M. DE UNAMUNO, *Soledad*, Austral, Madrid, 1967.

[2] Referitor la această chestiune, vezi: A. PETIZIOL, *Enfermedad y muerte de la escucha: el drama de la soledad*, în Dolentium Hominum 34 (1997), pp. 146-148.

[3] M. ZAMBRANO, *El hombre y lo divino*, FCE, Madrid, 1993, p. 297.

golului lăsat de aceasta, se face simțită prezența realității — sau absența ei — ca ceva ce provine dintr-un nucleu fundamental, viu."[1]

2. Plăcerea pentru liniște

Experiența liniștii interioare este adecvată în special pentru cultivarea inteligenței spirituale.

Dezvoltarea vieții spirituale necesită o atmosferă de liniște, de ceea ce în mod metaforic este numită experiența deșertului.

Tăcerea este un cadru adecvat în special pentru invazia de întrebări și de experiențe care sunt conectate în mod intim cu viața spirituală. Când cineva se află în tăcere cu el însuși și reușește să potolească vocile minții, se minunează de realitate, simte misterul a tot ceea ce există și freamătă în el, cu entuziasm, întrebarea referitoare la sensul vieții. Intoleranța față de tăcere care se identifică în cultura noastră este un simptom evident al sărăciei spirituale care există în ea, o expresie a incapacității omului contemporan de a se privi pe sine însuși și de a se întreba ce anume înzestrează cu semnificație viața.[2]

Tăcerea, în marile tradiții spirituale și specific monastice ale umanității, joacă un rol decisiv în practicarea rugăciunii, a meditației, a întâlnirii cu Dumnezeu și cu lumea. Pentru toate acestea, lăsând la o parte diferențele de har divin și de tradiție, este nevoie de o atmosferă de liniște,

---

[1] *Ibidem*, p. 301.

[2] Cf. F. TORRALBA, *El silencio, un reto educativo*, PPC, Madrid, 1999.

deoarece este recunoscut faptul că aceasta este fundamentală pentru dezvoltarea vieţii spirituale. În mediul nostru înconjurător, deosebit de contaminat şi de suprasaturat din punct de vedere informativ, o asemenea experienţă este practic absentă din viaţa cotidiană.

Nu ne referim numai la liniştea fizică, ci şi la liniştea interioară. Când cineva trăieşte din plin liniştea interioară, îşi descoperă adevărata identitate, cu toate complexităţile, măreţiile şi slăbiciunile ei. Tăcerea provoacă frică, pentru că, distanţându-ne de propria realitate şi de lumea înconjurătoare şi supunând-o unei evaluări, începem să punem la îndoială modul nostru de viaţă şi relaţiile pe care le cultivăm. Experienţa tăcerii este o experienţă de vârtej.

Această experienţă umple interiorul persoanei cu putere spirituală, cu o putere care insuflă pace sau indispoziţie şi care-i permite să înfrunte toate obstacolele vieţii cu o altă viziune, dintr-o altă perspectivă. Atunci, viaţa nu mai este un ansamblu de probleme care trebuie să fie rezolvate zilnic, ci o oportunitate unică, o şcoală unde fiecare moment este o ocazie de a preţui, de a învăţa, de a acumula comori în interiorul nostru.

„Omul distracţiei — spune Emmanuel Mounier — trăieşte ca şi cum ar fi izgonit din el însuşi, contopit cu tumultul exterior. Astfel, omul este prizonier al poftelor sale, al relaţiilor sale, al lumii care îl perverteşte. Viaţă de moment, fără memorie, fără proiect, fără dominare, este însăşi definiţia exteriorităţii şi, într-un registru uman, a vulgarităţii. Viaţa personală începe prin capacitatea de a rupe orice contact cu mediul înconjurător, de a se reface, de a se

însănătoşi, cu scopul de a se retrage într-un nucleu, de a se unifica."[1]

Gândurile care cresc din străfundurile fiinţei, la flacăra unei tăcute meditaţii cotidiene, au accente de realitate; pot fi recunoscute, deoarece se transformă în realitate.

3. Contemplarea

Aristotel distinge o triplă activitate la fiinţa umană: cea contemplativă, proprie şi exclusivă fiinţei umane; cea practică, pe care o denumeşte *acţiune*, şi cea productivă, care constă în elaborarea de obiective pe baza ingeniozităţii şi puterii omului. Fiinţa umană, în afară de a acţiona şi a produce, cele mai obişnuite două activităţi ale sale, este capabilă şi de contemplare.

Contemplarea este o activitate al cărei punct de plecare porneşte din simţurile externe, dar transcende planul percepţiei. Este o activitate care stimulează inteligenţa spirituală. De fapt, când contemplăm cu atenţie realitatea, suntem surprinşi de lucrurile care există în ea şi ne formulăm chestiuni fundamentale. După cum afirmă Aristotel în opera sa, *Metafizica*, oamenii au început să filozofeze după ce au contemplat cerul şi stelele.

Contemplarea bolţii cereşti stimulează interogarea filozofică, iar această interogare este o activitate proprie inteligenţei spirituale. A contempla nu înseamnă nici a vedea, nici a asculta. Nu înseamnă nici a mirosi, a atinge sau a gusta ceva. Transcende simţurile, dar îşi are originea în ele.

---

[1] E. MOUNIER, *Obras completas*, vol. III, Sígueme, Salamanca, 1990, p. 485.

A contempla nu înseamnă a observa cu atenție un detaliu sau un segment din natură. Acest lucru îl face, în sens strict, un om de ştiinţă, un biolog sau un geolog. Ei observă cu meticulozitate o parte din realitate şi o descriu amănunţit. Contemplarea nu este simpla privire, dar nu este nici observarea. Înseamnă a fi receptiv la realitate, a întinde la maxim porii sensibilităţii pentru a capta pulsaţia realităţii exterioare, pentru a te uni cu ceea ce se ascunde în ea, cu acel plan îndepărtat invizibil ochilor. Necesită maximă transparenţă, voinţa de a cuprinde tot ce există în ea; constă în a te cufunda în ea, renunţând la tot.

Când cineva contemplă, nu se mai concepe ca o persoană care se află în faţa realităţii, ca un spectator în faţa unui spectacol, încetează a mai fi o sursă activă, pentru a se contopi cu ceea ce contemplă, pentru a se pierde în realitate. Acest lucru se întâmplă când contemplăm un tablou, un peisaj maritim; când ne adâncim într-una dintre sonatele lui Johann Sebastian Bach sau când contemplăm bolta cerească în timpul unei lungi nopţi de august.

Practicarea contemplării necesită nişte condiţii care apar foarte rar în lumea noastră. În lumea noastră, este ceva obişnuit să existe o disproporţie între viaţa activă şi cea contemplativă. Îndurăm o tulburare sălbatică a ordinii publice care ne împiedică să contemplăm realitatea şi ceea ce se arată vieţii în fiecare clipă.

Orice contemplare are nevoie de timp, iar viteza este un obstacol fundamental. În plus, omul are nevoie de o atitudine interioară de pace şi de profundă reculegere, o predispoziţie pentru a primi, pentru a se lăsa surprins de realitate. Contemplarea nu caută nimic concret. Persoana care o cultivă îşi stimulează inteligenţa spirituală, căci,

contemplând realitatea, transcende aparențele lucrurilor, vede latura lor ascunsă, intră în comuniune cu misterul ființei.

Al doilea obstacol în practicarea contemplării este dispersarea. Înmulțirea constantă a stimulilor senzitivi face imposibilă acțiunea de a contempla ceva cu atenție, fără nimic care să ne distragă atenția. Contemplarea are nevoie, în afară de moliciune și de atenție, de destindere. Pentru asta, trebuie să depășim tendința de a ne închide în noi înșine, de a ne situa în centrul meditației. A contempla nu înseamnă a argumenta, nici a medita, nici a dialoga sau a da replici. Înseamnă a te deschide spre întreaga realitate, a te contopi cu ea, a te abandona ei. Implică, în mod necesar, depășirea *ego*-ului.

Contemplarea este o mișcare asemănătoare cu scurgerea: constă în a lăsa să treacă, în a face să circule ceea ce se află în afară, fără dorința de a pune stăpânire pe acest lucru. Cine contemplă nu dorește să posede, nici să domine ceea ce contemplă. A contempla înseamnă a elibera, nu exclude posibilitatea ca și alții să contemple și să se bucure de aceeași realitate contemplată.

Când contemplăm frumusețea, unitatea, binele și ordinea care există în natură, în fond, armonia tuturor lucrurilor, inteligența spirituală se activează pentru a ne face să înțelegem misterul existenței.

4. Exercițiul de a filozofa

Una dintre cele mai fecunde metode de a cultiva inteligența spirituală este prin intermediul filozofiei. A filozofa este un mod de a stimula inteligența spirituală, dar nu

exclude, în plus, dezvoltarea celorlalte tipuri de inteligenţă, precum cea intrapersonală şi cea logico-matematică.

Activitatea filozofică nu se situează numai în dimensiunea cunoaşterii, ci şi în intimitatea cea mai profundă a fiinţei umane. Reprezintă un proces al cărui scop este acela de a ne face mai buni, o practică ce dezvoltă pe deplin fiinţa noastră. În fond, este ca un fel de convertire, deşi nu în sensul religios al termenului. Este o transformare completă ce afectează totalitatea existentă, ce modifică fiinţa acelora care o duc la bun sfârşit. Datorită unei astfel de activităţi, se accede la o stare de viaţă nouă şi autentică, se renunţă la anumite preocupări puerile şi, ca o consecinţă a acestei renunţări, ajungem să fim conştienţi de noi înşine, să obţinem o viziune globală asupra lumii, o pace şi o libertate interioare.

După cum subliniază istoricul filozofiei greceşti, Pierre Hadot, în Antichitate filozofia era, în esenţă, un exerciţiu spiritual.[1] Acest exerciţiu includea studiul, cercetarea în profunzime, lectura, ascultarea, atenţia, stăpânirea de sine şi indiferenţa în faţa lucrurilor lumeşti. Din diferite motive, de-a lungul timpurilor moderne, a scăzut acest mod de înţelegere a filozofiei şi a devenit o practică academică, o ştiinţă oficială care se predă în instituţiile academice şi care se evaluează.

În cadrul filozofiei stoice, a filozofa consta în a se antrena în arta de a trăi, adică, a trăi în mod conştient şi liber. Rezultatul definitiv al unei asemenea sarcini era depăşirea limitelor individualităţii pentru a se recunoaşte ca făcând

[1] Cf. P. HADOT, *Exerciţii spirituale şi filozofie antică.*

parte dintr-un cosmos antrenat de rațiune; a renunța la a mai dori ceea ce nu depinde de noi și ceea ce ne scapă, ocupându-ne doar de ceea ce depinde cu adevărat de voința noastră.

Filozofia nu era concepută ca un exercițiu spiritual numai în Antichitate, ci și în Epoca Modernă. În această epocă, găsim gânditori, atât în sfera academică, cât și în afara ei, care, atunci când filozofează, se cufundă într-o mare de întrebări ce stimulează inteligența spirituală. Fără a înceta să fie o disciplină academică, filozofia este o sursă de cercetare personală, o muncă spirituală care afectează planul cel mai intim al ființei umane. Când filozofia devine un simplu mod de a gândi obiectiv, se denaturează, își pierde rațiunea de a fi, pentru că centrul ei de gravitate este eul, iar ceea ce pretinde, în ultimă instanță, este atingerea unei înțelepciuni practice.

Când cineva filozofează, pătrunde pe o potecă cu întrebări, într-o mare de perplexități, consecință directă a uimirii pe care o experimentează față de realitate. David Hume, de exemplu, filozof empirist al secolului al XVII-lea, scrie în *Tratat asupra naturii umane*: „Unde mă aflu? Căror cauze datorez existența mea și la ce condiție mă voi întoarce? Ce privilegii voi căuta și de ce furii trebuie să mă tem? Ce ființe mă înconjoară, pe care dintre ele o pot influența și care mă poate influența pe mine? Toate aceste întrebări mă dezorientează și încep să mă văd în cea mai deplorabilă condiție posibilă, absolut lipsit de folosirea facultăților și a membrelor mele."[1]

[1] D. HUME, *Tratado de la naturaleza humana*, vol. I, p. 269.

După cum subliniază Arthur Schopenhauer, pentru a filozofa sunt necesare două condiţii: prima, a avea curajul de a nu elimina nicio întrebare, oricât de dificilă ar fi ea, şi a doua, a înţelege ca pe o problemă tot ceea ce se presupune că are înţeles de sine stătător, având conştiinţa acestui lucru. De asemenea, spiritul trebuie să fie cu adevărat inactiv pentru a filozofa, nu trebuie să urmărească niciun scop pentru a se dărui pe deplin şi pentru a se abandona propriei conştiinţe.

A filozofa înseamnă a-ţi deschide drum spre o înţelegere mai profundă a lucrurilor. Nu constă doar în a spulbera ceaţa şi în a dezvălui probleme nelegitime. Când cineva filozofează, nu pretinde a descrie o parte din realitate, un spaţiu concret, ci ansamblul realităţii, partea nevăzută a realităţii. Când filozofăm, inteligenţa spirituală este stimulată cu putere, pentru că încercăm să înţelegem sensul realităţii, nu al acelui lucru sau al acestuia în concret, al acelui proces sau al acestuia în particular, ci al realităţii înseşi.

Condiţia indispensabilă pentru a filozofa este interogarea, capacitatea de a-şi formula întrebări, de a pune sub semnul întrebării tot ce există, de a nu elimina, cenzura sau mutila nicio chestiune, oricât de dificilă sau de ciudată ar fi ea. De aceea, în sens strict, filozofia nu poate fi niciodată situată alături de altă disciplină, nici nu poate fi omologată cu nicio altă disciplină. Filozofia nu este o ştiinţă ca botanica sau zoologia. Are, în mod evident, o dimensiune raţională şi logică, dar principalul ei scop este să indice calea spre o viaţă fericită.

Wilhelm Dilthey scrie: „*Enigma vieţii* constituie unicul, întunecatul şi înspăimântătorul obiectiv al întregii filozofii. Nu enigma lumii, căci aceasta nu constituie decât o jumătate obiectivă a acestui întunecat mănunchi de probleme, ci, mai degrabă, chipul acelei vieţi, cu ochii ei care privesc cu jind lumea sau o contemplă în mod calm şi visător, cu gura ei surâzătoare sau care se contractă într-o grimasă de durere: sfinxul cu trup de animal şi chip de om."[1]

„Enigma vieţii — adaugă — ne priveşte cu dubla ei faţă, ca vitalitate, ca lege, spiritul uman munceşte neîncetat, căutând soluţii. Pentru asta, se simte incitat de diversitatea aspectelor vieţii, care îi sunt impuse de la început şi care se dezvăluie întocmai ca o enigmă, ca ceva extrem de contradictoriu. Cel mai teribil lucru şi, în acelaşi timp, cel mai fecund din această enigmă este faptul că cel care trăieşte priveşte moartea fără a o înţelege, că moartea continuă să fie pentru viaţă ceva ce nu se poate prinde şi ceva teribil de ciudat."[2]

Thomas Mann se pronunţă prin spusele unuia dintre personajele sale din *Doctor Faustus*: „Filozofia este regina ştiinţelor. Locul ei între ele era, pe înţelesul nostru, comparabil cu orga între instrumente. Filozofia cuprinde celelalte ştiinţe, le rezumă din punct de vedere intelectual, introduce şi clasifică într-un tabel universal rezultatele cercetării din toate disciplinele, creează o sinteză superioară

[1] W. DILTHEY, *Teoría de la concepción del mundo*, Fondo de Cultura Económica, Buenos Aires, 1954, p. 84.

[2] *Ibidem*.

şi normativă, revelatoare a sensului vieţii şi a poziţiei omului în cosmos.“[1]

5. Spiritualul în artă

În 1912, Wassily Kandinsky a publicat *Über das Geistige in der Kunst*. Este răspunsul personal al unui pictor în faţa dificultăţilor propriei sale meserii şi a nevoii de a-şi trasa o schemă teoretică pe care să se sprijine pentru a se lămuri pe sine însuşi din punct de vedere vital şi artistic.

Viaţa spirituală, în care se află şi arta şi pentru care arta este unul dintre cei mai puternici factori ai săi, este o mişcare complexă, dar determinată, care poate fi tradusă în termeni simpli, ce se orientează înainte şi în sus. Această mişcare este cea a cunoaşterii. Şi poate adopta diverse forme, dar în fond, păstrează întotdeauna un sens interior identic, acelaşi scop.

Conştient sau nu, artiştii îşi îndreaptă atenţia spre materia lor proprie, studiază şi analizează în balanţa lor spirituală valoarea internă a elementelor cu care pot să creeze. În latura nevăzută a marilor artişti zvâcneşte o foarte bogată viaţă spirituală care îşi găseşte expresia în opera lor artistică.

Când cineva se adânceşte într-o operă de artă, descoperă o viaţă spirituală activă şi înfloritoare, pasionantă şi plurivalentă. Spiritualul este ascuns în opera de artă, în pictură, în sculptură, în arhitectură, dar spiritualul este cel care face posibilă opera, cel care o generează. Viaţa spirituală este cauza eficientă a operei de artă, dar este şi consecinţa ei, deoarece atunci când cineva contemplă cu atenţie o operă

---

[1] T. MANN, *Doktor Faustus*, Seix Barral, Barcelona, 1985, p. 342.

de artă, acest lucru nu numai că îi stimulează atenţia simţurilor, dar îi trezeşte şi viaţa spirituală, stârneşte plăcerea estetică, experienţa frumuseţii.

„Artistul — spune Kandinsky — creează în mod misterios adevărata operă de artă pe cale mistică. Despărţită de el, opera dobândeşte viaţă proprie şi se transformă în ceva personal, o entitate independentă care respiră în mod individual şi care posedă o viaţă materială reală. Nu este un fenomen indiferent şi întâmplător care să rămână neînsufleţit în lumea spirituală, ci este o entitate ce are în posesie nişte puteri active şi creative. Opera artistică trăieşte şi acţionează, participă la crearea atmosferei spirituale."[1]

După părerea lui Viktor Frankl, unul dintre cele mai frecvente moduri de a da sens vieţii, de a o umple de semnificaţie este prin intermediul creaţiei, a producerii unei opere unice în care creatorul lasă urme de singularitate. Când creează, artistul îşi exprimă lumea, o lume care provine din inteligenţa lui spirituală.

„Artistul — subliniază Kandinsky — trebuie *să se educe* şi să se adâncească în propriul suflet, să aibă grijă de el şi să îl dezvolte pentru ca talentul său extern să aibă ceva cu care să se acopere şi să nu fie, ca mănuşa pierdută a unei mâini necunoscute, o aparenţă falsă de mână, fără sens şi goală pe dinăuntru. Artistul nu este o fiinţă privilegiată în viaţă, nu are dreptul de a trăi fără îndatoriri, este obligat să realizeze o muncă grea care, uneori, devine crucea pe care acesta trebuie să o poarte. Nu ignoră că orice faptă a sa,

---

[1] W. KANDINSKY, *De lo espiritual en el arte*, Premia, México, 1996, p. 56.

sentiment sau gând reprezintă fragila, intangibila, dar puternica materie a operelor sale și că, de aceea, nu este atât de liber în viață cum este în artă."

«Artistul — scrie Kandinsky — comparat cu cel care nu este artist, are trei responsabilități: 1. Trebuie să înapoieze talentul care i-a fost dăruit. 2. Faptele, gândurile și sentimentele sale, ca și cele ale celorlalți oameni, modelează atmosfera spirituală, o clarifică sau o otrăvesc. 3. Faptele, gândurile și sentimentele sale, care reprezintă materia primă a creațiilor sale, contribuie, la rândul lor, la acea atmosferă spirituală."[1]

Contemplarea artistică trezește în spectator sensibilitatea estetică și îi stimulează inteligența spirituală. Kandinsky face referire la puterea pe care o are pictura: „Pictura este o artă, iar arta în ansamblul ei nu înseamnă o creație inutilă de obiecte care se împrăștie în neant, ci o forță utilă pentru dezvoltarea și sensibilizarea sufletului omenesc care sprijină deplasarea triunghiului spiritual menționat anterior. Arta este limbajul care îi vorbește sufletului despre lucrurile care pentru el reprezintă pâinea cea de toate zilele și pe care o poate obține doar în acest fel."[2]

6. Dialogul socratic

Nu încape îndoială că dialogul este un fenomen uman ce are nevoie de munca inteligenței lingvistice, emoționale și interpersonale, dar dialogul, dincolo de aparențe, este un exercițiu spiritual, un fel de interacțiune unde intervine

[1] *Ibidem.*
[2] *Ibidem*, p. 76.

în mod activ această formă de inteligenţă, deoarece în el interacţionează două lumi.

Doar persoana capabilă de a se distanţa de interlocutorul său şi de ea însăşi cultivă cu adevărat dialogul. Întrebarea referitoare la sensul vieţii nu îşi are întotdeauna geneza în gândirea individuală. De multe ori, este stârnită de dialog. De asemenea, şi elaborarea de idealuri şi evaluarea propriei vieţi sunt, de multe ori, generate de practicarea dialogului.

Nu orice dialog dobândeşte dimensiuni spirituale, dar când interlocutorii abordează chestiuni definitive, care afectează sensul şi raţiunea de a exista, se transformă într-un mecanism adecvat pentru a creşte şi a dezvolta inteligenţa spirituală. În plan strict personal, cu toţii suntem capabili de a face deosebire între calitatea şi profunzimea dialogurilor noastre şi de a identifica dialoguri decisive pentru a înţelege traiectoria propriei noastre existenţe.

Marile personalităţi spirituale ale istoriei au folosit dialogul ca metodă esenţială a învăţăturilor lor. Hans Georg Gadamer face referire la „charismaticii dialogului care au schimbat lumea: Confucius şi Gautama Buddha, Isus şi Socrate".[1]

Evanghelistul Sfântul Luca îl prezintă pe Isus în societate „stând pe un scaun în mijlocul maeştrilor, ascultându-i şi punându-le întrebări. Toţi cei care îl ascultau erau derutaţi de inteligentele sale răspunsuri" (Luca 2, 46-47). În cuprinsul evangheliilor, există multe dialoguri între Iisus şi

[1] H.G. GADAMER, *Verdad y método*, vol. II, Ediciones Sígueme, Salamanca, 1992, p. 204.

ascultătorii săi. Nu deținem textul original al niciunuia dintre aceste dialoguri, dar coincidența evangheliștilor în această privință ne face să presupunem că, în spatele acestora, există o realitate. Isus, ca și ceilalți maeștri spirituali, i-a învățat lucruri noi pe discipolii săi, dialogând cu ei.

A dialoga înseamnă a te deschide spre celălalt, a învăța să modifici comportamente, a rectifica păreri dacă acestea trebuie rectificate, dintr-o nouă viziune; astfel, îmbogățiți cu alte lumi, deveniți mai conștienți și mai liberi. Cei care dialoghează ies din lumile lor personale în căutarea unei lumi comune. Se pătrunde pe calea dialogului, dar nimeni nu știe în ce direcție îl va duce. Prin dialog se manifestă condiția umană ca relație de reciprocitate. Prin intermediul acestuia, interlocutorii pătrund într-o lume comună, chiar și atunci când au păreri diferite. Ies din ei înșiși și se deschid spre ceilalți.

A dialoga înseamnă a-l asculta pe celălalt, a urmări ceea ce acesta spune, a aștepta cu încordare cuvintele acestuia, a te gândi la ele. A asculta înseamnă a fi receptiv, a căuta propriul adevăr și a ține seamă de el. Înseamnă a te expune să descoperi că nu ne aflăm în adevăr. A asculta pe cineva nu înseamnă numai a auzi cu interes și atenție și a înțelege ce spune această persoană, ci a o lăsa să pătrundă în viața noastră, să se întâlnească cu noi și noi cu ea, înseamnă a ne înțelege reciproc.

Dialogul este, în esență, o muncă spirituală, ceva ce transcende cuvintele, gesturile și tăcerile, o modalitate de a cultiva și de a dezvolta în mod creativ inteligența spirituală. Îndeamnă la realizarea unui examen de conștiință, la îndreptarea atenției asupra propriei noastre persoane,

pe scurt, la a ne cunoaşte cu adevărat. A te cunoaşte pe tine însuţi necesită a te recunoaşte ca o fiinţă neînţeleaptă. Confruntarea cu celălalt prin intermediul schimbului de cuvinte şi de tăceri este un exerciţiu esenţial pentru a ne înţelege pe noi înşine şi pentru a creşte din punct de vedere spiritual.

Există o strânsă legătură între dialogul cu cealaltă persoană şi dialogul cu propria persoană. Doar cel care are curajul de a avea o întâlnire adevărată cu ceilalţi este dispus să se întâlnească cu adevărat cu sine însuşi. Dialogul reuşeşte să facă posibil acest lucru numai în faţa altei persoane sau în faţa propriei persoane. Din acest punct de vedere, orice exerciţiu spiritual este dialogat în măsura în care presupune un autentic exerciţiu de prezenţă.

Dialogul nu este un simplu schimb de cuvinte şi de idei. Reprezintă căutarea adevărului cu ajutorul unei mişcări raţionale care include interacţiunea ca exerciţiu fundamental. Scopul suprem al acestuia este adevărul lucrurilor, cunoaşterea a ceea ce sunt ele în esenţă, transcendenţa aparenţelor şi atingerea esenţelor.

Platon a pus dialogul în legătură cu descoperirea adevărului: „Când, după multe eforturi, au fost puse în legătură unele cu altele diferitele elemente, nume, definiţii, percepţii ale vederii şi ale celorlalte simţuri, când s-au dezbătut în discuţii binevoitoare, în care nu există intenţii rele în întrebări nici în răspunsuri, doar atunci apare dintr-odată înţelegerea şi îngăduinţa faţă de fiecare lucru, cu toată intensitatea de care este capabilă forţa umană.“[1]

[1] PLATON, *Scrisoarea* 7, p. 344b.

A ieşi din propriile armuri, a te arăta celorlalţi, a intra în aceştia, înmulţind în acest fel punctele de vedere, înseamnă a te îmbogăţi ca fiinţă umană, a extinde orizontul, a creşte ca persoană. A dobândi adevărul despre om este posibil doar prin „cooperarea constantă cu subiectele într-o interogare şi un schimb de replici reciproce".[1]

7. Exerciţiul fizic

Există un paralelism între exerciţiul fizic şi exerciţiul spiritual. La fel cum, datorită practicării, în mod constant şi repetat, a exerciţiilor corporale, atletul oferă trupului său o nouă înfăţişare şi mai multă robusteţe, datorită exerciţiilor spirituale, noi oferim mai multă vitalitate fiinţei noastre, modificăm peisajul nostru interior, transformăm viziunea noastră asupra lumii şi, în cele din urmă, transformăm întreaga noastră fiinţă.

Este interesant de subliniat faptul că în Antichitatea greacă, în *gymnasion* nu se practicau numai exerciţii fizice, ci, de asemenea, se predau şi lecţii de filozofie, pentru a dobândi o minte sănătoasă într-un corp sănătos.

În aparenţă, exerciţiul fizic este o practică pur trupească, dar numai în aparenţă. În fond, este o activitate care perturbă profund întreaga persoană, care îi stimulează diferitele capacităţi şi dimensiuni şi îi întăreşte şi dinamizează multiplele inteligenţe. Nu stimulează doar inteligenţa trupească sau chinestezică, ci şi pe cea emoţională şi socială într-un mod special.

---

[1] E. CASSIRER, *Antropología filosófica*, Fondo de Cultura Económica, México, 1987, p. 21.

Când cineva practică un exerciţiu fizic în mod continuu, fie individual, fie în colectiv, învaţă să-şi domine şi să-şi orienteze emoţiile negative, precum şi să exprime şi să comunice în mod adecvat emoţiile sale pozitive. În plus, stimulează inteligenţa socială, deprinderile comunicative şi cultivarea relaţiilor umane.

Filozoful Karl Jaspers spune despre sport că este o atitudine faţă de lume, că în el există un mod de apărare împotriva anchilozării şi că, prin intermediul lui, se stimulează autotrancendenţa, această calitate fiind inerentă inteligenţei spirituale.

S-ar putea crede că între activitatea fizică şi cultivarea inteligenţei spirituale nu există nicio legătură, dar nu este deloc aşa. Activitatea fizică reprezintă o activitate care se referă în mod particular la inteligenţa chinestezică şi corporală, dar puterea de a depăşi anumite limite, de a transcende rezistenţele naturii şi oboseala trupească îşi au geneza în cultivarea inteligenţei spirituale.

Exerciţiul fizic, practicat cu grijă şi în mod cumpătat, întăreşte trupul, îl face sănătos, gata de a da ascultare, robust; dar pentru a realiza acest lucru este nevoie de disciplină şi de autocontrol. Ne face capabili de a rezista la durere şi dezvoltă deprinderea de a fi cumpătat şi virtutea moderaţiei, condiţii indispensabile pentru cel care îşi doreşte să atingă succesul. În acest sens, reprezintă o sursă de experienţă etică şi activează principii nobile.

Exerciţiul fizic reprezintă un antidot eficient împotriva moliciunii şi a vieţii comode, trezeşte simţul ordinii şi educă în simţul examinării şi al stăpânirii de sine, fără lăudăroşenie sau lipsă de curaj. Este o ocazie privilegiată de

a cultiva principiile etice, o școală a loialității, a curajului, a suferinței, a fermității și a fraternității universale.

Virtuțile caracteristice sportivului sunt, printre altele, loialitatea, care interzice recurgerea la șiretlicuri; supunerea și obediența în ceea ce privește ordinele înțelepte ale celui care dirijează un exercițiu de grup, spiritul de sacrificiu atunci când este necesar să rămâi în umbră pentru binele colectivului, fidelitatea față de angajamente, modestia triumfului, generozitatea față de cei învinși, cumpătul în fața sorții vitrege, răbdarea față de spectatori, corectitudinea, moderația, recomandate deja de filozofii greci.

În definitiv, sportul, bine dirijat, dezvoltă caracterul, dă curaj persoanei, o face generoasă atunci când iese victorioasă și condescendentă atunci când este înfrântă, ascute simțurile, oferă înțelegere intelectuală și întărește rezistența voinței.

Sportul este un mod vesel și euforic de a trăi, renumit datorită unei implicații trupești și unei dorințe de a învinge. Oferă, față de restricția de mișcare, activitatea liberă a trupului, față de popularizarea pasivă, acțiunile personale, originale, în care fiecare se experimentează pe sine însuși ca persoană. Nu ne limităm să răspundem la programe stabilite, ci experimentăm senzația de a fi stăpâni pe noi înșine, pe propriul nostru comportament. Alergăm fără a fi nevoie. Sărim fără a fi nevoie. Exercităm cu mândrie inteligența noastră personală. Nu luptăm pentru a supraviețui. Nu luptăm pentru a avea resursele de bază necesare traiului. Facem aceste lucruri cu deplină libertate, distanțându-ne în ceea ce privește necesitățile noastre, exprimându-ne voința.

Atât în planul neprofesionist, cât și în cel profesionist, exercițiul fizic reprezintă întotdeauna o practică de autodepășire. Viktor Frankl spune: „Cel care escaladează nu încearcă să creeze necesități, ci să descopere posibilități. Dorește să cerceteze unde se află «frontiera» a tot ce e omenește posibil. Dar omul deplasează această frontieră, la fel cum deplasează orizontul cu fiecare pas pe care îl face; omul își extinde posibilitățile fără încetare. Iar transcendându-le, se transcende pe sine însuși."[1]

Orice ființă umană își poate propune obiective după o reflectare pur spirituală, dar nu le poate atinge dacă trupul nu o ajută. Aprecierea forței trupești este un act spiritual, dar se bazează pe o experiență personală care este diferită de realizarea de fapte spirituale.

8. Plăcerea de a nu face nimic

Progresul tehnologic, minunata reducere a timpului în ceea ce privește fabricarea și vânzarea de produse, schimbările din ce în ce mai rapide în ceea ce privește gesturile oamenilor, moda, stilurile de viață generează o imagine a lumii asemănătoare cu ceva foarte efemer. Nimeni nu poate nega faptul că, mai ales în marile orașe, se trăiește în mod vertiginos.

Însăși ființa umană, îmbarcată în acest ritm, se percepe pe sine însăși ca ceva fragil și provizoriu. Urcată în rapidul tren al timpului, constată, din punct de vedere existențial, într-un mod dureros și incontestabil, vechile mustrări ale lui Heraclit referitoare la caracterul trecător și la scurgerea

[1] V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 1989, p. 54.

vieții umane. În asemenea circumstanțe, ființa umană se simte îndemnată să se oprească, să practice plăcerea de a nu face nimic, practică ce stimulează și dezvoltă inteligența spirituală.

Când cineva se oprește, când lasă deoparte spiritul permanent activ care îl însoțește și se desprinde de rutină și de timpul obișnuit, experimentează, în străfundurile ființei sale, o ciudată nevoie de a se gândi la el însuși, de a se vedea în perspectivă, de a cerceta sensul pe care îl are viața sa.

A nu face nimic, contrar a ceea ce se poate crede, nu este ceva sterp, nici gol. Este ocazia de a activa inteligența spirituală, de a căuta sensul lucrurilor și de a experimenta misterul realității. Când în mod voluntar sau involuntar, suntem îndepărtați de treburile obișnuite și ne trezim cu mâinile goale, simțim un anumit vârtej, nu știm cu ce să ne umplem timpul, ce fel de activitate să desfășurăm ca să ne ocupăm timpul.

Acest *a nu face nimic* reprezintă, foarte frecvent, ocazia de a cultiva inteligența spirituală.

9. Experiența fragilității

Experiența fragilității este unul dintre locurile comune unde se desfășoară și se stimulează inteligența spirituală. Cunoașterea morții, aprecierea suferinței și a mizeriei vieții sunt experiențe care dau inteligenței spirituale cel mai intens impuls.

Dacă viața noastră nu ar avea limite, nici dureri, poate că niciunei ființe umane nu i-ar fi trecut prin cap ideea de a se întreba care este motivul pentru care există lumea,

ce sens are existența sa, deoarece totul ar fi fost înțeles de la sine.

Karl Jaspers afirmă: „Există situații care, deși își schimbă înfățișarea, dăinuie în esența lor, oricât de mult și-ar ascunde surprinzătoarea putere: nu-mi rămâne altceva de făcut decât să mor, să lupt, sunt în mâinile hazardului, mă afund în vinovăție... Aceste situații fundamentale ale existenței noastre primesc numele de *situații-limită*. Asta înseamnă că sunt situații de care nu putem să scăpăm și pe care nici nu le putem schimba."[1]

În aceste situații-limită, se activează inteligența spirituală. Totuși, în viața cotidiană încercăm să le evităm ori de câte ori este posibil. În general, uităm că toți trebuie să murim, uităm de vina noastră, uităm că suntem dependenți de hazard. Ne confruntăm doar cu situații concrete pe care le modificăm în funcție de utilitatea lor și față de care reacționăm în funcție de modelele de comportament stimulate de interesele noastre vitale. În fața situațiilor-limită reacționăm fie ascunzându-le în măsura posibilităților, fie cu disperare, atunci când le percepem cu adevărat.

Søren Kierkegaard exprimă la persoana întâi vârtejul situațiilor-limită. „Viața mea — spune el — a fost dusă până la extreme; mă scârbește existența, este insipidă, nesărată și lipsită de sens. Chiar dacă m-aș simți mai înfometat decât Pierrot, nu aș fi dispus să înghit explicația pe care oamenii o oferă. Omul înfige degetul în pământ ca să-și dea seama în ce țară se află, dar cufundă degetul în existență — și nu miroase a nimic. Unde mă aflu? Ce se

---

[1] K. JASPERS, *Introducción a la filosofía*, Círculo de Lectores, Barcelona, 1989, p. 25.

înțelege prin *lume*? Ce înseamnă acest cuvânt? Cine m-a vârât și m-a abandonat acum aici? Cine sunt eu? Cum am venit pe lume? De ce nu am fost întrebat, de ce nu mi s-au adus la cunoștință obiceiurile și convenționalismul, ci am fost poziționat să stau la rând ca și cum aș fi fost cumpărat de către un negustor de suflete? În ce fel m-am văzut interesat de această mare întreprindere care se numește realitate? De ce ar trebui să fiu interesat de ea?“[1]

Și filozoful francez Blaise Pascal dezvăluie aceeași experiență de uimire față de realitate: „Când analizez scurta durată a vieții mele, absorbită în eternitatea precedentă și viitoare [...] spațiul mic pe care îl ocupă existența mea și pe care îl văd chiar adâncit în imensa infinitate a spațiilor pe care nu le cunosc și care, la rândul lor, nici ele nu mă cunosc pe mine, mă sperii și mă mir de a mă vedea mai degrabă aici decât acolo, ca să fie acum mai bine decât atunci. Cine m-a pus în lume? Din ordinul cui acest loc și acest timp mi-au fost hărăzite?“[2]

Prețul edulcorării realității este pierderea definitivă a contactului cu viața, cu tragica realitate a omului, este incapacitatea de a oferi un răspuns problemelor pe care le pune în discuție existența și de a pune la dispoziția celor ce le trăiesc consolarea, oricât de modestă ar fi ea, cu ajutorul unei simpatii comprehensive.

„Limitarea ca semn al condiției de creatură, este — după spusele lui Karl Jaspers — trăsătura pe care omul o are în comun cu toate existențele pe care le vede în jurul său. Dar

---

[1] S. KIERKEGAARD, *La repetición*, Guadarrama, Madrid, 1986, p. 134.

[2] B. PASCAL, *Pensamientos*, pp. 68-205.

limitarea lui umană *nu este susceptibilă de a se închide* aşa cum se închide, mai devreme sau mai târziu, orice existenţă animalică."[1]

Vulnerabilitatea persoanei este deschisă, încearcă să se înţeleagă, să se justifice, să se explice pe sine însăşi şi să găsească un motiv de a exista şi o metodă de a se salva. În schimb, vulnerabilitatea animalului este închisă. Caută mecanisme pentru a-şi ascunde caracterul precar într-un mod firesc, din instinctul de a supravieţui, dar la el această vulnerabilitate nu dobândeşte conştiinţă de ordin metafizic, nu se deschide spre un răspuns de ordin global care să permită a da sens acesteia şi a o justifica, chiar dacă ar fi doar în mod provizoriu.

Există fiinţe umane care, din cauza fragilităţii lor constitutive la nivel mental, nu sunt niciodată conştiente de vulnerabilitatea lor şi nici de faptul că au nevoie în mod constant de ceilalţi pentru a putea supravieţui. Când nu se identifică dificultăţi de ordin patologic care să împiedice conştientizarea vulnerabilităţii, descoperirea acesteia se produce în mod firesc. Această conştientizare este apogeul maturităţii umane. A fi matur constă în a fi conştient de propria fragilitate, în a fi lucid cu privire la ceea ce eşti ca persoană.

Vulnerabilitatea este un dat universal în lume, dar nu şi conştiinţa acesteia. Pornind de la experienţa de a trăi, ne dăm seama, ca şi cum ar fi vorba de o educaţie firească, că nu putem face orice, că putem să cădem, că putem fi

---

[1] K. JASPERS, *Introducción a la filosofía*, Círculo de Lectores, Barcelona, 1989, p. 59.

răniţi, că trăim pe socoteala neprevăzutului, a nenorocirii care poate da buzna în orice moment.

Trăim experienţe care ne situează, din plin, în conştiinţa vulnerabilităţii. Conştientizarea acesteia nu este un fapt imediat şi brusc. Se produce pornind de la un lanţ de experienţe personale care comunică treptat informaţii despre cum suntem noi cu adevărat. Asta înseamnă că aceasta, conştiinţa vulnerabilităţii, nu este de tip intelectual, ci are caracter patetic. Nu este vorba nici de o deducţie de tip logic, ci de o descoperire care se produce de-a lungul vieţii şi care trece prin momente diferite ca intensitate.

Este imposibil să ne amintim ziua în care am descoperit că suntem fiinţe vulnerabile, deoarece neliniştea acestui adevăr se datorează, în general, unei succesiuni de experienţe de viaţă.

Vulnerabilitatea nu este un mister; este un fapt al vieţii umane, dar în anumite ocazii se evidenţiază într-un mod clar şi diferit. Prima evidenţă nu este *ego cogito*, ci experienţa fragilităţii personale şi cea a limitelor.

Trezirea din experienţa vulnerabilităţii este un fel de revelaţie. Blaise Pascal exprimă, la persoana întâi, trezirea din această experienţă în conştiinţa lui: „Simt că aş fi putut să nu fi existat, pentru că eul constă în gândul meu; prin urmare, eul care gândeşte niciodată nu ar fi existat dacă mama mea ar fi fost omorâtă înainte ca eu să fi fost însufleţit; prin urmare, nu sunt o fiinţă necesară."[1]

[1] B. PASCAL, *Pensamientos*, pp. 135-469.

Este un fel de licărire interioară care rupe obişnuita instalare în lucrurile lumii şi în convingerile lumeşti. Începem să zărim aceste licăriri când începem să suferim de vreun fel de durere, dar vine un moment în care punem aceste experienţe în legătură cu ceva subteran şi le interpretăm ca fenomene ale unui acelaşi adevăr. Această experienţă trezeşte întrebarea referitoare la sensul vieţii, activează inteligenţa spirituală.

10. Delectarea muzicală

În ansamblul artelor şi al ştiinţelor create de ingeniozitatea umană, muzica posedă o capacitate specială de a activa inteligenţa spirituală.

Ascultarea atentă a muzicii atinge cele mai profunde niveluri ale fiinţei umane. Trezeşte fondul emoţional, stimulează inteligenţa intrapersonală şi interogarea asupra propriei persoane; catalizează viaţa spirituală. Marile tradiţii spirituale şi religioase au cultivat cu grijă muzica, deoarece ele văd în această frumoasă artă un mod de a avea acces la părţile cele mai ascunse ale realităţii, în adâncimea lucrurilor, la originea fiinţei.

Cultivarea inteligenţei muzicale, specifică artiştilor, stimulează, atât la nivelul lor, cât şi al auditoriului, viaţa spirituală, sensul misterului şi al apartenenţei la Întreg, într-un mod atât de elevat încât cu greu pot reuşi să facă acelaşi lucru artele figurative şi reprezentative. În aceiaşi termeni se exprimă însuşi Kandinsky când afirmă: „Artistul, al cărui obiectiv nu este imitarea naturii, chiar dacă este vorba de o imitare artistică, ci ceea ce el pretinde este a exprima

lumea lui *interioară*, priveşte cu invidie cum în ziua de azi acest obiectiv se atinge în mod firesc şi fără greutate, în muzică, arta cea mai abstractă."[1]

Puterea specifică muzicii constă în exprimarea senzaţiilor, a situaţiilor de veselie, de durere. Muzica ne transpune, dar nu ştim spre ce ne îndreaptă. Aceasta catalizează mişcarea de transcendenţă, dar şi sensul de comuniune cu Întregul.

Muzica are puterea de a transporta, de a îndepărta fiinţa umană de realitatea ei cotidiană, de lumea ei înconjurătoare, pentru a o duce pe un teritoriu enigmatic, necunoscut, fără limite, fără frontiere. Acolo se pierde pe sine, se transcende, se distanţează de tot ceea ce există, experimentează depăşirea dualităţii şi simte că aparţine Întregului. Audiţia muzicală poate fi considerată, pe baza acestor lucruri, un exerciţiu spiritual.

Arthur Schopenhauer, mare iubitor de muzică, exprimă această idee într-un mod laconic: „Ceea ce este intim şi neexprimat în orice fel de muzică, ceea ce ne oferă viziunea rapidă şi trecătoare a unui paradis în acelaşi timp familiar şi inaccesibil, pe care îl înţelegem şi totuşi nu l-am putea explica, este faptul că dăm ascultare profundelor şi surdelor agitaţii ale fiinţei noastre, în afara oricărei realităţi şi, prin urmare, fără suferinţă."[2]

---

[1] W. KANDISNKY, *De lo espiritual en el arte*, Premia, México, 1989, p. 65.

[2] A. SCHOPENHAUER, *El amor, las mujeres y la muerte*, Edaf, Madrid, 1972, p. 125.

11. Practicarea meditaţiei

Clasicii greci şi apoi, latinii şi-au dat seama de importanţa pe care o are meditaţia pentru dezvoltarea spirituală a persoanei. Din perspective orientale, arta meditaţiei a fost amplu dezvoltată şi integrată în practica obişnuită a multor persoane din lumea occidentală.

Termenul *meditaţie* poate da naştere la diverse interpretări. Conform dicţionarului Academiei Spaniole, *a medita* înseamnă a aplica, cu profundă atenţie, gândirea pe analizarea unui lucru sau a reflecta asupra mijloacelor de a-l cunoaşte sau de a-l obţine. În acest sens, evocă un proces mental de reflectare care permite, pe baza observaţiei şi a analizei, cunoaşterea esenţei lucrurilor concrete sau a speculaţiilor abstracte. Din punct de vedere etimologic, *meditare* înseamnă a-şi bate capul cu ceva, a repeta acelaşi exerciţiu mental, până ce, în final, ceea ce reprezintă obiectivul meditaţiei se transformă într-un element nuclear al propriei identităţi personale.

Meditaţia nu este patrimoniul exclusiv al unei tradiţii, ci o practică spirituală care, atât în contexte religioase, cât şi laice, este revendicată şi folosită în viaţa cotidiană. Necesită nu numai o serie de operaţiuni de tip mental, ci şi fizic, cum ar fi poziţia trupului şi respiraţia. După părerea filozofilor greci ai tradiţiei stoice, reprezintă, în mod esenţial, un exerciţiu spiritual, al cărui scop este atingerea liniştii sufleteşti, pacea simţurilor şi a trupului, liniştea interioară şi deplina integrare în natură.

Când cineva meditează cu atenţie asupra unui text, nu se limitează la a-l citi. Îl reciteşte de mai multe ori pentru ca ideea care se exprimă în el să pătrundă în adâncurile

ființei sale. A medita asupra textelor, a cuvintelor şi a sentinţelor date de marii maeştri spirituali ai umanităţii este unul dintre cele mai eficace moduri de a dezvolta inteligența spirituală. Scopul final nu este a înțelege, ci a integra şi a asuma în propria ființă obiectul meditației.

Dincolo de aceste sensuri, meditaţia constă în a exercita sistematic atenţia şi în a cultiva în mod armonios mintea pentru a o potenţa. Constă în a renunţa la gândire, în a purifica interiorul pentru ca, în acest fel, să se îmbunătăţească atât viaţa emoţională, cât şi cea mentală şi pentru a avea acces la linişte.

A medita nu se identifică cu activitatea de a gândi, de a reflecta sau de a aprecia. Când cineva meditează, scopul lui nu este de a rezolva o problemă sau de a aplana o situaţie conflictuală. Scopul este acela de a exercita domeniul gândirii, de a dobândi un mod de a gândi perfect transparent şi concentrarea, evitând asocierea mentală involuntară şi bogatul râu de emoţii şi gânduri.

În loc să trecem de la un gând la altul, meditaţia are drept scop controlarea acestui flux şi orientarea lui spre bunăstare. La aşa ceva foloseşte repetarea mecanică a unui gând, a unei rugăciuni, a unei fraze, a unei sentinţe. Presupune dominarea voinţei şi capacitatea de a o controla şi a o orienta în funcţie de propriile scopuri şi necesită stăpânirea propriilor emoţii şi sentimente.

O asemenea practică are nevoie de cultivarea inteligenței spirituale, pentru că doar dacă ne distanțăm de modul nostru de a gândi şi de emoţiile noastre, de dorinţele şi de aşteptările noastre, ne putem elibera de ele, putem să fim stăpâni pe ele. Această practică ne permite să transcendem

prejudecăți, atitudini negative și gânduri distructive care ne trec încontinuu prin minte.

Cu ajutorul acestui exercițiu, ne putem da seama cât de puțină atenție acordăm în general celor mai subtile trăsături care există în orice ființă; prin acest exercițiu se arată puterea anihilatoare pe care o au emoțiile negative.

12. Exercițiul solidarității

Cultivarea solidarității contribuie, cu eficacitate, la construirea unei societăți mai bune, mai demne și mai pașnice. Reprezintă, mai presus de toate, o modalitate de a cultiva inteligența spirituală. Când cineva practică solidaritatea, face acest lucru pentru că se simte strâns legat de celălalt, de durerile și de suferințele celuilalt. Nu îl concepe ca pe o ființă separată, îndepărtată de propria sa sferă, ci ca pe o ființă care face parte din propria sa lume. Această conexiune profundă este baza autenticei solidarități.

De aceea, solidaritatea este o expresie a vieții spirituale, pentru că aceasta, departe de a închide individul în propria sa lume, într-un fel de solipsism autist sau de narcisism binevoitor, îl proiectează spre ceilalți, îl face receptiv și permeabil cu privire la tot ceea ce există.

Dezvoltarea inteligenței spirituale permite depășirea barierelor etnice și culturale, ne face apți de a transcende tendința spre încăpățânare și endogamie, de a strânge legături, dincolo de sfera propriului trib.

Marile personalități spirituale ale istoriei, de la Confucius până la Sfântul Francisc din Assisi, au exercitat, în mod responsabil, solidaritatea sau bunăvoința universală, depășind

orice fel de endogamie și de limbaj discriminator. Această deschidere necondiționată și universală care, în multe cazuri, creează neînțelegere, fobii și ranchiune este o consecință a vieții spirituale.

Dincolo de viziunile reducționiste ale solidarității, aceasta este asociată cu o profundă experiență de unitate și de interdependență, experiență ce are legătură cu inteligența spirituală. A fi solidar nu înseamnă pur și simplu a face o faptă de caritate, nu constă, la origine, în a da un bun material cuiva. Constă în trăirea unității, a apartenenței la Întreg și necesită, ca atare, deposedarea de *ego* și depășirea dualității.

Trăită în felul acesta, solidaritatea nu este o acțiune pură, nici un pragmatism pur; este, în primul rând și înainte de toate, o experiență spirituală, o uniune profundă cu ființa celuilalt.

Cuvântul *solidaritate* evocă sentimente, atitudini și comportamente de bunăvoință, de compasiune, de ajutor reciproc, de fraternitate, de generozitate și de angajament. A spune despre cineva că este solidar înseamnă a-l defini ca fiind o persoană înțelegătoare, deschisă, dispusă a stabili și a menține relații de colaborare și de cooperare, înseamnă a-l considera o ființă sensibilă față de lumea durerii, a nedreptăților și a discriminărilor de orice fel: într-un cuvânt, a fi generos. Persoana solidară, potrivit spuselor lui Richard Rorty, lărgește *eul* la sfera *celorlalți*.

Este o practică ce se află mai aproape, dar și dincolo de justiție. Fidelitatea față de un prieten, înțelegerea față de cel maltratat, sprijinul acordat celui persecutat, miza pentru cauze nepopulare sau pierdute, toate acestea pot să

nu constituie întocmai o datorie de justiţie, dar de solidaritate, da.

Nu este, deci, un simplu sentiment de compasiune, ceva asemănător cu o instanţă emoţională, nici un simplu proces de asistenţă, nici proclamarea abstractă a unor ilustre, dar ineficiente principii. Nu înlocuieşte nici datoria justiţiei, nici nu se confundă cu obligaţiile anexe sau derivate din rolurile noastre profesionale. Este, după părerea teologului mişcării de eliberare, Jon Sobrino, „un mod de a fi şi de a ne înţelege ca fiinţe umane, ce constă în a exista unii pentru alţii cu scopul de a ajunge să fim unii cu alţii, deschişi să dăruim şi să primim unii de la alţii şi să ne acceptăm unii pe alţii".

Mulţi cred că solidaritatea nu este altceva decât versiunea laicizată a fraternităţii universale propovăduită de creştinism, apărător al egalităţii de origine şi al egalităţii de natură raţională a oamenilor, deoarece cu toţii au acelaşi creator. Mistica fraternităţii proclamată de revoluţionarii francezi pretindea apărarea individului faţă de stat. Socialismul utopic şi marii anarhişti credeau că doar prin cooperare se poate obţine fericirea.

„În întreaga societate umană — scrie Kropotkin — solidaritatea este o lege a naturii cu mult mai importantă decât lupta pentru existenţă, a cărei virtute ne este cântată de burghezi în versurile lor cu scopul de a ne îndobitoci în cât mai mare măsură posibil."[1] Pentru Émile Durkheim, este moral tot ceea ce generează coeziune şi armonie între persoane. Solidaritatea transcende reduta a ceea ce este privat,

---

[1] P. KROPOTKIN, *La moral anarquista*, Los Libros de la Catarata, Madrid, 1978, p. 125.

sfera individualismului şi ne face să conştientizăm că eul este o realitate de legătură. Pentru persoana solidară, viaţa celuilalt nu este ceva care să îl lase indiferent. Ba chiar dimpotrivă, se simte responsabil de situaţia sa.

Datoria solidarităţii implică nu numai recunoaşterea celuilalt care, în ceea ce priveşte persoana lui, este subiect al drepturilor şi obligaţiilor, ci şi denunţarea structurilor nedrepte, a mecanismelor care produc excluderea şi discriminarea socială şi exigenţa morală de a lupta pentru o nouă cultură şi pentru o nouă ordine socială.

Nimeni, niciun decret-lege, niciun stat, nu poate să impună obligaţia solidarităţii. Aceasta se naşte dintr-o convingere profundă şi reflexivă a persoanei care, conştientă de apărarea demnităţii tuturor oamenilor, a coeziunii profunde ce există între toate fiinţele universului, reacţionează în faţa inegalităţilor nedrepte, încercând să le smulgă cauzele din rădăcini.

Dacă într-adevăr s-ar întâmpla să nu existe o simplă trăsătură de solidaritate între fiinţele umane, oricare ar fi societatea, cultura sau clasa căreia i-ar aparţine, decăderea globală ar fi foarte aproape. Doar din perspectiva încrederii într-o lume din ce în ce mai solidară, din perspectiva siguranţei conform căreia cooperarea nu va dispărea de pe pământ, este posibil să construim viitorul.

VI
Beneficii ale inteligenței spirituale

JEAN-LUC HÉTU ÎN *L'HUMAIN EN DEVENIR* prezintă șapte criterii pentru a identifica maturitatea spirituală a unei persoane: deschiderea spre experiență, asumarea responsabilităților, îngrijirea relațiilor interpersonale, autodepășirea, flexibilitatea, căutarea sensului vieții și cultivarea interiorității.

O persoană cultivată din punct de vedere spiritual este capabilă de a-și trăi propria viață și de a trăi relațiile cu ceilalți și cu lumea într-un mod semnificativ diferit. Dezvoltarea completă și deplină a unei persoane este posibilă doar dacă îi sunt stimulate toate facultățile și inteligența. Pentru acest lucru este nevoie de munca inteligenței spirituale. Beneficiile care provin din aceasta sunt multe și justifică efortul în mod exhaustiv.

Când cineva posedă o inteligență spirituală cultivată, examinează cu eleganță lucrurile insignifiante, sentimentele de antipatie, ca niște obiecte spirituale de proastă calitate, deoarece acestea irosesc energiile și epuizează sursele vieții.

Cultivarea inteligenţei spirituale este benefică în multe domenii şi niveluri. Ar fi o greşeală să considerăm că această formă de inteligenţă este folositoare doar în domeniul religios. Este condiţia de posibilitate a experienţei religioase, dar şi în alte sfere ale vieţii umane, precum cea profesională, cea familială şi cea socială, este absolut benefică dezvoltarea acestui tip de inteligenţă.

O persoană inteligentă din punct de vedere spiritual posedă mai multe abilităţi şi capacităţi de a cultiva relaţiile interpersonale, are mai multă capacitate de a cultiva arta şi exerciţiul fizic. În adâncurile fiinţei oricărui artist există o dezvoltare a inteligenţei spirituale. La atletul profesionist nu numai că se produce o optimă dezvoltare a inteligenţei chinestezice şi corporale, dar în el palpită şi o forţă spirituală care îi permite să depăşească bariere, să se orienteze spre noi ţinte, să se transceandă în mod nedefinit.

1. Bogăţia interioară: creativitatea

Primul beneficiu al cultivării inteligenţei spirituale este bogăţia interioară. Când spunem despre cineva că posedă o bogăţie interioară nu ne referim la trăsăturile sale fizice, nici la proprietăţile sale materiale. Spunem despre el că posedă o lume proprie.

Nimic nu ne apără mai bine de plictiseală decât bogăţia interioară. O persoană bogată din punct de vedere spiritual are o nesfârşită activitate de gânduri, distracţia ei se reînnoieşte permanent prin diversele fenomene ale lumii interioare şi exterioare, puterea şi impulsul de a realiza combinaţii mereu diferite de cele obişnuite poziţionează

mintea în afara domeniului plictiselii, excepţie făcând momentele de relaxare.

Persoana care dezvoltă inteligenţa spirituală are drept beneficiu imediat o sensibilitate crescută şi o mai mare vehemenţă a voinţei, o înflăcărare. Din coeziunea ei cu acestea apare o intensitate mult mai mare şi o sensibilitate mărită faţă de durerile spirituale şi chiar şi faţă de cele trupeşti.

2. Profunzime în privire

Inteligenţa spirituală nu este străină de dezvoltarea simţurilor. O persoană cultivată din punct de vedere spiritual învaţă să privească în profunzime.

A învăţa să vezi constă în a obişnui privirea cu calmul, cu răbdarea, cu liniştita aşteptare, a întârzia judecata, a focaliza din toate părţile posibile şi a cuprinde cazul particular. Cultivarea vieţii spirituale ne permite să nu reacţionăm instantaneu la stimulii externi, ne oferă puterea necesară pentru a ajunge să ne dominăm instinctele.

Søren Kierkegaard, care a locuit toată viaţa în Copenhaga, excepţie făcând cele trei călătorii la Berlin, afirmă în *Conceptul de anxietate*: „Viaţa este destul de bogată, trebuie doar să vedem acest lucru; nu este nevoie să mergem până la Paris sau Londra, căci asta nu foloseşte la nimic atunci când nu ştim să privim."[1]

---

[1] S. KIERKEGAARD, *El concepto de la angustia*, Espasa-Calpe, Madrid, p. 125.

Edith Stein exprimă, cu luciditate, profunzimea privirii umane şi o distinge de cea a animalului: „Când privesc un animal în ochi, există în ei ceva ce parcă se uită la mine. Privesc în interiorul lor, în interiorul unui suflet care observă privirea şi prezenţa mea. Dar este vorba de un suflet mut şi prizonier: prizonier în sine însuşi, incapabil de a se deplasa în spatele lui şi de a se capta pe sine însuşi, incapabil de a ieşi din el însuşi şi de a se apropia de mine."[1]

„Când privesc în ochi un om — conchide Edith Stein — privirea lui îmi răspunde. Mă lasă să pătrund în interiorul său sau mă respinge. Este stăpân pe sufletul său şi, ca atare, poate deschide sau închide porţile acestuia. Poate ieşi din el însuşi şi pătrunde în lucruri. Când doi oameni se privesc, se află faţă în faţă un eu cu un alt eu. Poate fi vorba de o întâlnire în afară sau de o întâlnire în interior. Dacă este vorba de o întâlnire în interior, celălalt eu este un tu."[2]

Privirea fiinţei umane vorbeşte. Un eu stăpân pe sine şi treaz priveşte din această perspectivă. Obişnuim să mai spunem şi: o persoană liberă şi spirituală. A fi persoană înseamnă a fi liber şi spiritual.

3. Conştiinţă critică şi autocritică

Unul dintre principalele beneficii ale cultivării inteligenţei spirituale este conştiinţa critică. Atitudinea critică faţă de noi înşine şi faţă de lume nu se dobândeşte cu ajutorul celorlalte forme de inteligenţă. Doar o fiinţă capabilă de a se distanţa şi de a se despărţi mental de ea însăşi, de propria

---

[1] E. STEIN, *Obras completas*, vol. IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003, p. 648.

[2] *Ibidem.*

ei circumstanţă, de idealurile, valorile şi credinţele sale poate emite o critică adecvată asupra tuturor acestor lucruri. Critica, la fel ca şi sensul umorului, este rodul procesului de distanţare.

Marii oameni de referinţă care s-au evidenţiat prin activitatea lor spirituală au fost în special critici. Spiritualitatea, contrar a ceea ce se crede de obicei, este motorul criticii sociale, al sistemelor şi al instituţiilor. Când cineva este introdus adânc în ele, nu le înţelege deficienţele, nu-şi imaginează lumi alternative şi se limitează la a reproduce modelul. În marii revoluţionari zvâcneşte o viaţă spirituală, o conştiinţă critică, iar aceasta, uneori, se traduce prin reforme, dacă nu chiar prin transformări violente.

Cei mai puternici oameni, spiritual vorbind, au fost foarte critici în ceea ce priveşte propria lor persoană. Cine năzuieşte să trăiască cu credinţă nişte idealuri şi observă că este cu mult prea departe de ele experimentează o puternică nedumerire. Inteligenţa dezvoltată în mod adecvat oferă capacitatea de a ne da seama de distanţa care există între ceea ce suntem şi ceea ce ne dorim să fim.

4. Calitatea relaţiilor

În relaţiile interpersonale nu putem înlocui o persoană cu alta. Această înlocuire este posibilă în ceea ce priveşte un post la locul de muncă sau îndeplinirea unei sarcini, în ceea ce priveşte o poziţie socială, căci în aceste cazuri o persoană o poate înlocui pe alta şi îi poate ocupa locul cu mai mult sau mai puţin succes şi competenţă, dar orice persoană este o lume de neînlocuit. Această persoană, din punct de vedere a ceea ce înseamnă ea pentru mine, nu

poate fi schimbată cu nicio alta, oricât de mult o nouă relaţie ar putea să mă consoleze de pierderea celei dintâi.

Cultivarea inteligenţei spirituale oferă capacitatea de a stabili relaţii interpersonale de profunzime, care transcend lista de nume, imaginea, planul superficialului, şi de a capta indisolubila individualitate a fiecărei fiinţe umane. Datorită acesteia, putem transcende materialitatea, descoperim bogăţia interioară a celuilalt. Acest lucru deschide nişte posibilităţi extraordinare pe care este incapabil să le vadă cel care se mişcă în planul superficialităţii.

Distanţarea ne permite să-l vedem pe celălalt în profunzime şi să-l respectăm în individualitatea sa, dar, în acelaşi timp, oferă şi capacitatea de a zări acele elemente comune care leagă toate fiinţele între ele, dincolo de trăsăturile lor externe. Inteligenţa spirituală ne permite să dărâmăm frontiere şi ziduri, să înlăturăm orice expresie de rasism sau elitism, dar fără să eliminăm singularitatea pe care o are fiecare dintre noi într-un întreg fără formă. Oferă capacitatea de a iubi dincolo de diferenţe, de a transcende planul afecţiunilor, al simpatiilor, al antipatiilor, al fobiilor.

Adevărata iubire pe care o predică şi o practică marii maeştri spirituali ai umanităţii nu face diferenţa între compatrioţi şi străini, între persoana răufăcătoare şi cea bună la suflet, între sfinţi şi păcătoşi, între culţi şi inculţi. Se deschide la fel spre toţi şi îi respectă la fel pe toţi, deoarece toţi fac parte din marele Întreg, sunt interdependenţi şi efemeri; sunt expuşi în mod egal la boală, la durere, la îmbătrânire şi la moarte; toţi sunt supuşi schimbării. Iubirea spirituală cuprinde *toate* fiinţele, pentru că toate sunt manifestări ale uneia şi aceleiaşi Fiinţe.

5. Autodeterminarea

Autodeterminarea este un beneficiu direct al cultivării inteligenței spirituale. Pentru a fi autonom, trebuie să-ți reglementezi viața din tine însuți, dar poți face acest lucru numai dacă conștientizezi cine ești. Această distanțare în ceea ce privește lumea, în ceea ce privește restul oamenilor, această capacitate de a transcende societatea, legile care provin din ea și de a fi conștient de tine însuți pentru a putea trăi în conformitate cu tine însuți este o putere a inteligenței spirituale.

Adevărata viață autonomă este întotdeauna o cucerire, niciodată o întâmplare. Este rezultatul unei lupte, al unei munci de distanțare și de discernământ personal. Scopul definitiv este viața autonomă, nu suficiența. Suficiența este nerealizabilă, deoarece suntem ființe interdependente și avem nevoie de ceilalți pentru a ne putea dezvolta existența individuală. O ființă independentă s-ar descurca singură, nu ar avea nevoie de nimeni.

Condiția noastră este umilă, dar putem să atingem un anumit grad de autodeterminare dacă suntem capabili de a ne distanța și de a transcende mediul natural și cultural în care suntem amplasați. Libertatea umană este întotdeauna limitată, pentru că este o calitate a unei ființe care, prin definiție, este limitată.

Nicio persoană nu este liberă de circumstanțe; este liberă doar să adopte o poziție față de ele, dar nu le determină fără vreun motiv. Depinde de ea, în ultimă instanță, să decidă dacă poate trece sau nu peste circumstanțe. Nu există scuze. Există un prilej de a acționa prin care ființa umană se poate ridica deasupra circumstanțelor pentru

a se situa în dimensiunea umană. Această libertate include libertatea de a adopta o poziţie în ceea ce priveşte propria persoană pentru a se confrunta cu sine însuşi.

Inteligenţa spirituală oferă capacitatea de a conştientiza prezenţa eului ca ceva străin de lume. Adevărata autodeterminare constă în a trăi în conformitate cu eul. Un eu reflexiv nu răspunde în mod mecanic la stimulii externi; este capabil să-şi prezinte propriile acţiuni, să decidă în mod liber, să facă din viaţa sa personală un proiect unic.

Prin cultivarea inteligenţei spirituale, privirea pătrunde într-o lume de lucruri, dar această lume nu se impune. Lucrurile îndeamnă a porni în căutarea lor, a le contempla din diferite puncte de vedere şi a pătrunde în ele. Când cineva dă curs acestei invitaţii, se deschide din ce în ce mai mult. Dacă nu o urmează — şi poate, de fapt, să refuze să o facă — imaginea lumii rămâne săracă şi incompletă. Există ceva în lucruri ce atrage şi incită, ce trezeşte dorinţa de a pune stăpânire pe ele.

Fiinţa umană, ca urmare a puterii sale spirituale, nu se consacră competiţiei stimulilor şi a răspunsurilor; îi poate înfrunta. Ca persoană autodeterminată, are puterea libertăţii. Eul poate să decidă a face sau a neglija ceva, a face un lucru sau altul. Dat fiind faptul că poate să perceapă exigenţe şi să le dea curs, este în stare să-şi traseze obiective şi să le transforme în realitate prin faptele sale. A putea şi a trebui, a dori şi a acţiona sunt strâns legate între ele. Inteligenţa spirituală, cu viaţa ei premeditată, ordonează lumea sensibilă şi, făcând asta, pătrunde cu privirea ei, în interiorul lucrurilor. Perceperea sensibilă a lucrurilor este o acţiune esenţială, dar, pe baza capacităţii spirituale, poate

face mult mai mult, îşi poate întoarce privirea înapoi, poate reflecta şi, în acest fel, poate capta faptele propriei sale vieţi.

Fiinţa umană este umană în toate circumstanţele vieţii şi continuă să fie şi în cele mai nefavorabile şi mai puţin demne. Sub nicio formă nu reneagă umanitatea sa, ci, mai degrabă, „se decide în favoarea ei", într-un mod necondiţionat.

Max Scheler scrie în *Poziţia omului în cosmos* (1928): „Omul îşi poate reprima şi stăpâni propriile impulsuri, poate *refuza* hrana imaginilor obligatorii şi a reprezentărilor. Comparat cu animalul care spune mereu da realităţii, chiar şi atunci când îi este frică de ea şi o evită, omul *este fiinţa care ştie să spună nu*, *ascetul vieţii*, eternul *protestant* împotriva realităţii. Tot în comparaţie cu animalul [...], *este eternul Faust*..., bestia niciodată mulţumită de realitatea înconjurătoare, întotdeauna avidă să înlăture limitele fiinţei sale acum, aici şi în acest fel, limitele «mediului» său şi ale propriei sale realităţi actuale."[1]

Inteligenţa spirituală oferă proprietatea fundamentală a unei fiinţe umane pe deplin realizate: independenţa, libertatea sau autonomia existenţială faţă de lanţurile şi constrângerea mediului înconjurător, a vieţii, a tot ceea ce aparţine caracterului instinctual. Prin inteligenţa spirituală, fiinţa umană nu este legată de instinctele sale, nici de lumea înconjurătoare; este liberă faţă de lumea care o înconjoară, este deschisă spre orice.

---

[1] M. SCHELER, *El puesto del hombre en el cosmos*, Alba, Barcelona, 2000, p. 45.

Viktor Frankl spune: „Libertatea felului meu de a fi o cunosc prin psihanaliză; libertatea mea pentru schimbare o cunosc prin autodeterminare. Autodeterminarea se produce în conformitate cu îndemnul delfic: «Cunoaşte-te pe tine însuţi»; autodeterminarea înseamnă potrivit spuselor lui Pindar: «Să ajungi să fii ceea ce eşti».“[1]

6. Simțul limitelor

Ființa umană este îmboldită să-şi depăşească nevoile, să le transceandă, să transforme în realitate posibilitățile sale. Este, în esență, o ființă care transcende necesitățile. Rareori ceva „transcende posibilitățile unei ființei umane“, dar omul depăşeşte întotdeauna necesitățile. Este raportat la necesități, dar printr-o raportare liberă.

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a identifica limitele şi rezistențele care însoțesc în mod permanent viața umană. Oferă ființei umane capacitatea de a-şi cunoaşte limitele, de a-şi simți slăbiciunile, de a ajunge să fie conştientă de fragilitatea sa şi de caracterul său efemer. Ştie că este limitată, că ar fi putut să nu existe, că va înceta să mai existe, că viața ei este trecătoare. Este ființa limitei, care nu se mulțumeşte cu constatarea că există o limită, deoarece voința sa o îndeamnă să transceandă această limită, să meargă dincolo de ea.

Şi animalul este vulnerabil şi fragil; în anumite aspecte, mai puțin instabil decât ființa umană, dar în altele, cu mult mai mult; totuşi, nu este conştient de acest lucru şi, deşi luptă pentru a supraviețui, se apără şi atacă numai ca să

[1] V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 2003, p. 190.

continue să trăiască, nu-şi pune problema de a-şi transcende limitele, de a înceta să fie ceea ce este pentru a reuşi să devină ceva superior.

Experimentăm în mod constant faptul că lucrurile cu care avem de-a face sunt limitate: o bucată de lemn, o floare, o încăpere. Toate sunt limitate în funcţie de stabilitatea, de efectul şi de durata lor. Acelaşi lucru este valabil şi pentru legăturile dintre lucruri: un oraş ca ansamblu arhitectonic şi sociologic, vegetaţia unei ţări, istoria unui popor, pământul ca un corp cosmic.

Experienţa limitării însoţeşte orice existenţă, de orice tip ar fi ea, într-un mod atât de constant şi fără vreo excepţie, încât, de regulă, nu este înţeleasă separat, ci este asumată în caracterul general al vieţii. Această experienţă devine stringentă doar în momente de necesitate, de neputinţă în faţa unei îndatoriri, pe care nu o dominăm, sau în faţa unei pierderi pe care nu o putem evita.

Experienţa limitării asumă un caracter special în ceea ce priveşte experienţa morţii, dat fiind faptul că aceasta reprezintă sfârşitul existenţei noastre imediate. „Viaţa" reprezintă forma de existenţă; dar forma fundamentală a vieţii ni se prezintă în conştiinţă sub forma morţii. Aceasta începe încă din primul moment al vieţii şi însoţeşte fiinţa umană în mod constant, pentru a ajunge, în cele din urmă, la deplinătatea ei în procesul conclusiv al morţii.

Experienţa limitării vieţii ajunge la deplinătatea sa în experienţa morţii. La naştere există un factor de biruinţă, tocmai în faptul că omul este născut fără iniţiativa lui proprie şi fără consimţământul lui. Iar acest lucru se întâmplă

într-o anumită individualitate şi dispoziţie, precum şi într-o situaţie caracterizată prin ereditate. De aceea, naşterea este atât un dar, cât şi o impunere.

7. Cunoaşterea posibilităţilor

Inteligenţa spirituală oferă capacitatea de a cerceta posibilităţile vieţii. Nu permite numai cunoaşterea limitelor inerente fiinţei noastre, a frontierelor fizice, psihice şi sociale, ci şi, în plus, ne informează care sunt posibilităţile noastre. Inteligenţa spirituală deschide orizonturile de realizare a persoanei, dar nişte orizonturi reale, pornind de la o cunoaştere necesară a frontierelor propriei fiinţe.

Pe baza acestei puteri spirituale, fiinţa umană poate iubi, îşi concepe provocări, orizonturi de viitor, face din viaţa sa un proiect personal. Prin voinţa sa determină faptele sale şi orientează folosirea puterilor sale. Actul de voinţă în sine este o activitate de o specială intensitate, astfel că, prin însăşi natura sa, dispune pentru realizarea acesteia de o cantitate de energie mai mult sau mai puţin mare.

Actul voinţei nu este legat de acea cantitate de energie de care dispune fiinţa umană prin însăşi natura sa, ci o poate obţine din întreg organismul. Cu cât este mai mare frecvenţa cu care face acest lucru, cu atât va fi mai mare şi dezvoltarea pe care o va resimţi puterea de voinţă, adică, va dispune în mod obişnuit de mai multă energie pentru activităţile de voinţă şi fiecare faptă îi va fi mai uşor de realizat. Voinţa nu este legată nici măcar de limitele naturii. Dacă cineva îşi dirijează voinţa din perspectiva inteligenţei spirituale şi o cultivă în profunzime, îşi dezvoltă energia pe baza unui plan.

De asemenea, este posibilă şi utilizarea în activităţi trupeşti a puterii obţinute din lumea spirituală. Când constituţia trupească este fragilă, această utilizare are nevoie de un consum special de energie, dat fiind faptul că omul nu este orientat în mod firesc spre aceste activităţi şi că un trup fragil nu posedă în aceeaşi măsură ca unul robust posibilitatea de a se reface recurgând la lumea materială.

Fiinţa umană nu poate trăi într-o permanentă stare de nehotărâre, deoarece personalitatea sa ar rămâne descentrată, fără o axă fundamentală şi consistentă, în jurul căreia să-şi întregească toate acţiunile. Fără acel dinamism intern şi profund, ar fi o jucărie a circumstanţelor înconjurătoare şi imediate şi nu ar atinge un nivel de maturitate pe deplin format. I s-ar întâmpla ca acelora care, din cauză că nu renunţă la niciuna dintre posibilităţi, lasă deschis, pe termen nedefinit, procesul de luare a unei decizii şi menţin un comportament ce are o nuanţă parţială şi tulburătoare.

8. Transparenţă şi receptivitate

Dezvoltarea inteligenţei spirituale ne face mai receptivi la stimuli, mai capabili de a ne impregna cu ceea ce se întâmplă în afara eului nostru. Reprezintă beneficiul transparenţei, o mai mare capacitate de a ne bucura de prezent, de momentul de faţă. Un rod preţios al acestei cultivări constă în dirijarea atenţiei noastre spre prezent şi spre viitor într-o proporţie corectă, cu scopul de a evita ca unul să-l ducă de râpă pe celălalt.

Există mulţi oameni care trăiesc prea mult în prezent: cei nechibzuiţi; alţii, care trăiesc prea mult în viitor: cei fricoşi şi îngrijoraţi. Rareori se produce justa măsură. Cei care

prin aspiraţiile şi speranţele lor trăiesc doar în viitor privesc întotdeauna înainte şi aleargă cu nerăbdare la întâlnirea cu lucrurile viitoare, căci pentru ei numai acestea le pot aduce adevărata fericire; dar între timp lasă ca prezentul să treacă neobservat, fără a se bucura de el.

În loc să fim în mod constant şi exclusiv ocupaţi cu planurile şi preocupările pentru viitor, sau să ne consacrăm nostalgiei trecutului, nu ar trebui să uităm niciodată că prezentul este singura noastră certitudine şi realitate; în schimb, viitorul aproape întotdeauna se dovedeşte a fi diferit de ceea ce ne imaginăm noi şi chiar şi trecutul a fost, de asemenea, diferit: şi trecutul şi viitorul, în ansamblul lor, au mai puţină importanţă decât ni se pare nouă. Distanţarea, care este un exerciţiu specific inteligenţei spirituale, face ca cele mai mici obiecte pe care le vede ochiul să fie mai mari în mintea noastră. Doar prezentul este adevărat şi real: este timpul cu adevărat deplin şi doar în el se localizează existenţa noastră.

Persoana care cultivă inteligenţa spirituală se bucură în mod conştient de fiecare oră suportabilă şi lipsită de vicisitudini sau dureri. Nu se tulbură, supărându-se din cauza speranţelor eşuate din trecut sau din cauza neliniştilor viitoare. Nu refuză clipa prezentă, nici nu o strică intenţionat din cauza supărării trecutului sau a neliniştii pentru ceea ce o să urmeze.

Ziua de azi vine o singură dată şi nu se mai repetă niciodată. Ni se pare că ziua de azi se va întoarce mâine; totuşi, mâine este o altă zi, care vine tot o singură dată. Fiecare zi este o parte componentă şi de neînlocuit a vieţii, dar

considerăm mai degrabă că este cuprinsă în viaţă, aşa cum indivizii sunt cuprinşi în conceptul comun.

9. Echilibru interior

Printre beneficiile unei corecte şi asidue cultivări a inteligenţei spirituale se află echilibrul interior. Munca spirituală produce o transformare interioară, atât în ceea ce priveşte capacităţile şi nivelul de conştiinţă, cât şi comportamentele şi atitudinile.

După cum se exprimă Dyson, inteligenţa spirituală dezvoltă resursele interne ale unei persoane, bogăţia eului. Oferă conştiinţă internă, justifică, oferă capacitate, energie şi generează încredere şi speranţă şi, împreună cu toate astea, o mai mare capacitate de a înfrunta greutăţile vieţii. Are drept beneficiu întărirea interioară, ceea ce conduce la o mai accentuată bunăstare psihologică şi o bună sănătate mentală.

Echilibrul interior sau, potrivit stoicilor, liniştea sufletului (*tranquillitas animae*) nu este niciodată un fapt întâmplător, un efect neaşteptat. Necesită o muncă imensă, căci specificul vieţii este mişcarea şi schimbarea, iar a atinge echilibrul sufletesc şi pacea spiritului nu este o sarcină uşoară.

Inteligenţa spirituală ne face apţi pentru a ne distanţa de ceea ce se întâmplă, de ceea ce este frumos şi urât, rău şi bun, de tot ceea ce se întâmplă în mediul nostru înconjurător. Unii stoici care au exercitat în special indiferenţa faţă de lume (*indiferentia mundi*) au atins, după îndelungate

exerciţii spirituale, stăpânirea de sine pe care au înţeles-o ca pe fundamentul fericirii.

Echilibrul personal nu depinde numai de cultivarea inteligenţei emoţionale. Aceasta ne face apţi pentru a identifica fondul emoţional care există în fiinţa noastră şi pentru a ne exprima emoţiile şi pentru a le orienta în mod adecvat, chiar şi pentru a ni le stăpâni atunci când este nevoie, dar inteligenţa spirituală ne permite să ne distanţăm de ele şi să le transcendem.

10. Viaţa ca proiect

Fiinţa umană experimentează capacitatea de a se autodirija (autoconduce), în ciuda limitărilor şi a determinismelor sale parţiale, deoarece este conştientă de faptul că, mai presus de toate, îşi poate orienta existenţa înzestrând-o cu un stil propriu şi caracteristic.

Inteligenţa spirituală oferă puterea de a transforma viaţa într-un proiect, de a orienta celelalte forme de inteligenţă spre scopul ales în mod liber.

Realizarea personală a unui proiect de viaţă nu este o retragere narcisistă în propriul eu, ci posibilitatea de a se dărui unei sarcini care transcende eul. Sensul vieţii nu se centrează asupra propriei persoane, ci ne deschide spre ceilalţi. „A trăi omeneşte — scrie Pedro Laín Entralgo — este a plănui şi a întreba; cine plănuieşte, întreabă şi cine întreabă, plănuieşte. Întrebarea este expresia raţională a proiectului; proiectul este temelia vitală sau existenţială a întrebării."

În împrejurări normale, nicio ființă umană nu este dirijată, nu este legată de un impuls care să o oblige să se comporte într-un anumit fel, pe deplin în afara sorții pe care dorește să o dea voinței sale libere. Este o experiență care se ivește în momentul în care orice persoană se confruntă cu problema vieții sale.

Orice persoană este, la naștere, aruncată într-o lume neprimitoare, înconjurată de circumstanțe și de realități pe care nu le-a putut alege. Misterul îi apare din toate părțile și are nevoie să găsească, pentru învingerea acestei nedumeriri, un orizont care să-i lumineze existența. Este liberă și trebuie să dea acelei existențe o orientare de care să se simtă responsabilă, dar are nevoie să știe care este scopul spre care să-și orienteze efortul.

Libertatea nu este o spontaneitate oarbă, nici un comportament anarhic pentru a acționa în fiecare moment după placul fiecăruia sau în funcție de nevoile cele mai urgente. A fi liber necesită un proiect de viitor, care determină comportamentul în conformitate cu ținta pe care fiecare și-a trasat-o. Este o sarcină care ne îndeamnă a trăi pe baza unui anumit itinerar pentru a obține ceea ce pare demn și convenabil.

Așa cum muncitorul care ajută la construirea unei clădiri fie nu cunoaște planul de ansamblu, fie nu îl are întotdeauna în vedere, același lucru i se întâmplă și omului atunci când deșiră zilele și orele vieții sale, ținând cont de totalitatea desfășurării existenței sale și de caracterul acesteia.

Cu cât este mai demnă, mai relevantă, mai planificată și mai individuală viața, cu atât este mai necesar și benefic faptul ca omul să aibă la vedere conturarea restrânsă

a acesteia. Acest lucru este posibil doar dacă omul îşi cultivă inteligenţa spirituală, dacă se iniţiază în propria cunoaştere, în cunoaşterea a ceea ce îşi doreşte cu adevărat înainte de toate, ceea ce este, deci, esenţial pentru fericirea sa; apoi, în cunoaşterea a ceea ce ocupă locurile al doilea şi al treilea; de asemenea, se include şi faptul de a şti care este în ansamblu vocaţia sa, ce rol are şi care este relaţia lui cu lumea. Dacă toate acestea au un caracter relevant şi măreţ, viziunea planului său de viaţă pe scară mai mică îl va întări, îl va însufleţi şi îl va înălţa mai mult decât orice alt lucru, îl va stimula în activitate şi îl va împiedica să o apuce pe căi greşite.

La fel cum nici drumeţul nu zăreşte şi nu cunoaşte în ansamblu drumul parcurs cu toate întorsăturile sale până ce nu ajunge la un anumit punct, la fel nici fiinţa umană nu cunoaşte adevărata conexiune a faptelor, creaţiilor şi realizărilor, exacta consecinţă şi înlănţuire a vieţii şi chiar şi valoarea acesteia până ce nu ajunge la sfârşitul unei perioade a vieţii sau chiar la sfârşitul întregii sale vieţi.

În timp ce suntem adânciţi în faptele şi realizările noastre, acţionăm întotdeauna în conformitate cu calităţile stabile ale caracterului nostru, sub influenţa motivelor şi în măsura capacităţilor noastre; adică, întotdeauna cu necesitate, făcând în fiecare moment exact ceea ce ni se pare potrivit şi corect în acel moment. Doar rezultatul arată ceea ce a apărut de aici şi privirea retrospectivă a întregului ansamblu scoate în evidenţă modul în care şi mijlocul prin care s-a ajuns la acel rezultat. Tocmai de aceea, în timp ce realizăm fapte măreţe nu suntem conştienţi de ele. Doar pornind de la ansamblu în conexiunea lui se disting apoi şi vedem dacă am luat-o pe drumul cel bun.

11. Spirit de sacrificiu

Atribuim forță spirituală celui care este capabil de a se sacrifica, de a suporta o suferință enormă sau de a experimenta o mare bucurie fără să fie zguduit nici măcar în cel mai adânc strat al personalității sale.

A se sacrifica înseamnă a dărui ceva foarte drag. Foarte drag înseamnă nu doar că este considerat ceva valoros în sine, ci ceva ce dă valoare propriei ființe. Este vorba de ceva ce a fost primit în propriul interior și cu care suntem în intimă armonie.

Marile suferințe și bucurii experimentate în adâncurile ființei emoționează și fac să ne vibreze interiorul. Când o ființă umană își cultivă inteligența spirituală, ființa sa rămâne liniștită, fermă, nepăsătoare, dar nu pentru că ar fi insensibilă, ci pentru că trăiește acele stări în deplinătatea lor, ca de la distanță, căci intimitatea sa posedă ceva care îi permite să facă față la tot ceea ce îi rezervă viitorul. În asta constă ceea ce se numește forță spirituală.

Dacă cineva *găsește* un sens vieții, se simte fericit și este dispus să suporte orice fel de privațiuni și chiar să-și pună în pericol propria viață pentru a atinge acest țel. Și invers, dacă cineva nu atribuie *niciun* sens vieții, o blestemă pe aceasta, deși, în exterior, lucrurile îi merg bine. În ciuda bunăstării și a luxului care îi pot însoți existența, golul îl roade pe dinăuntru.

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a transforma viața personală într-un proiect, dar dezvoltarea oricărui proiect cere, în mod obligatoriu, renunțări și sacrificii. O persoană inteligentă din punct de vedere spiritual știe să

facă diferenţa, la fiecare răspântie, între ceea ce contribuie la dezvoltarea proiectului său personal şi ceea ce împiedică realizarea acestuia. Ştie să se distanţeze de ceea ce este seducător, dar irelevant, şi captează ceea ce este necesar pentru a-şi emite în mod creativ miza existenţială.

Personalităţile de referinţă din istoria umanităţii şi-au dus la capăt proiectele individuale cu tenacitate şi perseverenţă, cu o mare capacitate de sacrificiu şi cu un devotament autentic. Această capacitate este unul dintre marile beneficii ale cultivării inteligenţei spirituale pe care trebuie să-l recuperăm urgent, în epoca noastră, caracterizată prin căutarea imediată şi nedureroasă a beneficiului.

12. Trăirea din plin a clipei

Memoria o face pe fiinţa umană aptă de a-şi aminti trăiri, fapte care s-au întâmplat în trecut, în timp ce imaginaţia o face aptă de a proiecta viitorul şi de a identifica orizonturi posibile care pot sau nu să devină reale. Tocmai pentru că dispune de aceste capacităţi extraordinare ajunge să aibă conştiinţă istorică, să simtă trecerea timpului.

În procesul de construire a sensului vieţii memoria joacă un rol determinant; permite identificarea greşelilor şi a realizărilor şi acţionează ca ghid atunci când trebuie să se ia decizii în prezent. Şi imaginaţia este esenţială, deoarece permite să proiectăm idealuri, să ne fixăm orizonturi, să trasăm noi rute în viitor.

În afară de a-şi aminti şi de a anticipa, fiinţa umană are capacitatea de a trăi momentul prezent, de a se bucura de acesta cu intensitate maximă, de a savura tot ceea ce i se

oferă în fiecare moment. Totuşi, tendinţa de a proiecta şi de a-şi aduce aminte limitează capacitatea de a trăi *din plin* momentul actual. În mod frecvent, grija pentru ziua de mâine ascunde frumuseţea prezentului, dar şi amintirea unui trecut ce reapare periodic îngreunează această trăire.

Inteligenţa spirituală oferă capacitatea de a ne distanţa de lume, de ceilalţi, de mediul cultural, social şi politic în care suntem situaţi, dar, de asemenea, ne face apţi pentru a transcende memoria şi viitorul. Este posibil să trăim prezentul în fiecare clipă doar dacă ne stăpânim memoria şi imaginaţia.

Persoanele inteligente din punct de vedere spiritual trăiesc cu maximă intensitate clipa actuală, fiecare moment ce se oferă în viaţă, nefăcându-şi griji pentru trecut sau pentru viitor. Aceste persoane ştiu că totul este trecător, dar că fiecare clipă din această trecere este o poartă de acces spre eternitate. Savurează intens bucuria de a trăi, frumuseţea şi bunătatea care se manifestă în fiecare moment. Nu suferă din cauza trecerii timpului, din cauza îmbătrânirii sau a morţii. Se bucură intens de clipa prezentă şi acest lucru reprezintă sursa bucuriei lor. Bucuria lor nu este o stare de spirit provocată de un obiect de consum, de un succes precis sau de o recunoaştere publică. Aceasta provine din adâncuri, din faptul că există acum, că se bucură de frumuseţea care există în lucruri.

Persoanele profunde din punct de vedere spiritual, atât din mediul oriental, cât şi occidental, se caracterizează prin această bucurie şi prin acest echilibru sufletesc, prin această capacitate de a-şi domina obsesia pentru ziua de mâine şi amintirea vagă a trecutului. Trăiesc cu calm ziua actuală,

o concep ca pe un întreg, ca pe un dar plin de posibilităţi. Nu permit ca demonii trecutului, sau justificatele griji pentru ceea ce se presupune că se va întâmpla să otrăvească momentul actual.

„Bucuria — spune Søren Kierkegaard — înseamnă a fi cu adevărat prezent cu tine însuţi; dar a te vedea cu adevărat actual faţă de tine însuţi este echivalent cu acest *azi*, cu acest *a fi* la zi, *a fi* cu adevărat *la zi*. Şi în aceeaşi măsură în care este adevărat că tu eşti la zi, în aceeaşi măsură în care tu te simţi din ce în ce mai pe deplin actual faţă de tine însuţi în a fi la zi, în aceeaşi măsură va înceta să mai existe pentru tine ziua de mâine, ziua nenorocirii. Bucuria este timpul prezent, punând tot accentul pe structura *timpul prezent*. Din acest motiv Dumnezeu este fericit. Cel care întotdeauna spune: azi; cel care întotdeauna şi la infinit este actual faţă de el însuşi în acest a fi la zi."[1]

Această trăire deplină a clipei nu intră în contradicţie cu a face din viaţă un proiect personal. A da sens vieţii înseamnă a face din ea o îndatorire care să aibă ca obiectiv un scop nobil, ceva care să merite dăruirea şi sacrificiul; dar acest lucru nu înseamnă a transforma prezentul în simplu instrument sau pretext al viitorului.

Cine trăieşte cu entuziasm proiectul său de viaţă, cine-şi iubeşte meseria, misiunea, cine se dedică cu pasiune muncii pe care o desfăşoară în lume, simte bucuria de a trăi, fără a ţine seamă dacă proiectul său pe termen lung ajunge la apogeu. Când cineva este ocupat în prezent, absorbit de ceva care îl satisface cu adevărat, care îi umple orele până

---

[1] S. KIERKEGAARD, *Los lirios del campo y las aves del cielo*, Trotta, Madrid, 2007, p. 192.

într-acolo încât nu-și dă seama de trecerea timpului, trăiește prezentul la maximă intensitate, nu-și face griji pentru rezultate sau pentru beneficii, pentru că viața lui are sens deplin, chiar dacă nu ar exista ziua de mâine, chiar dacă totul ar fi șters de timp.

Când o persoană trăiește deplina prezență a clipei actuale, nu suferă din cauza scurgerii timpului, nici din cauza morții sigure; este conștientă de faptul că, atunci când va veni tragica zi, va putea să mărturisească faptul că a trăit, că s-a bucurat de viață, că și-a simțit ființa aici, pe pământ. Cine trece în mod automat de la o clipă la alta, așteptând un viitor care se presupune că ar fi fericit, trăiește neliniștit și temător. Nu are nicio garanție că va ajunge la un asemenea viitor și acest mod de a urmări cu încordare ziua de mâine îl transformă într-un sclav.

Inteligența spirituală oferă capacitatea de a simți bucuria de a trăi și transcende mania de a specula și obsesia de a-ți aduce aminte. Această bucurie este cea pe care Søren Kierkegaard o vede reflectată în crinii câmpului și în păsările cerului. Acestea nu trebuie să se exercite pentru a atinge o asemenea stare de desprindere, deoarece le lipsește conștiința istorică; nu resimt trecerea timpului, apropierea morții, nu cunosc trecutul, nici ziua de mâine. Ființa umană, pentru a atinge o asemenea stare de integrare deplină în clipa de față, trebuie să-și exercite din greu inteligența spirituală și să învingă tentațiile nostalgiei și grijile referitoare la viitor. Atunci este capabilă de a-și da seama că fiecare zi este o posibilitate; fiecare zi de azi este un dar unic și irepetabil.

Kierkegaard se întreabă: „Oare nu ar fi un motiv de bucurie faptul că te-ai născut, că exişti, că obţii «azi» strictul necesar pentru a supravieţui; că te-ai născut om; că vezi — gândeşte-te la asta! — că poţi să vezi, să auzi, să miroşi, să guşti, să atingi? Că soarele străluceşte pentru tine, şi că pentru tine, când soarele oboseşte, apare luna şi strălucesc stelele? Că vine iarna şi toată natura se ascunde şi se înstrăinează în mod jucăuş, amuzându-te? Că vine primăvara şi odată cu ea vin şi păsările în stoluri nenumărate, pentru a te înveseli; şi că iarba încolţeşte şi pădurea creşte şi se oficiază nunţi în interiorul ei, şi toate acestea pentru a te bucura pe tine? Că toamna şi păsările migrează, nu pentru a fi elogiate, în niciun caz, ci pentru ca tu să nu te plictiseşti de ele; şi că pădurea îşi ascunde toate podoabele pentru data viitoare, pentru a te putea bucura de ele data viitoare? Oare nu sunt toate acestea motive de bucurie?"[1]

[1] *Ibidem*, pp. 192-193.

VII
Atrofia inteligenței spirituale

TOATE FACULTĂȚILE FIINȚEI UMANE se pot afla într-o stare potențială sau actuală. Doar prin exercițiu este posibil ca facultățile potențiale să dobândească strălucire și să se dezvolte.

Ființa umană, prin simplul fapt că există, are capacitatea de a se exprima verbal, de a scrie și de a citi, dar nu poate realiza cu adevărat aceste funcții decât dacă se antrenează pentru ele. Același lucru se întâmplă și cu inteligența spirituală. Dacă nu este antrenată, se produce o atrofiere din care derivă consecințe grave.

Nu este posibil să dezvoltăm toate capacitățile în mod simultan și în aceeași măsură și nici nu se pot actualiza toate odată. Când capacitatea de înțelegere muncește în mod intens, ființa umană abia aude sau vede ceea ce se întâmplă în jurul ei. Când cineva este afectat din punct de vedere emoțional, nu se poate folosi de capacitatea sa de a înțelege. Dispunem de o cantitate concretă de forță care poate fi folosită în diferite direcții, dar întrebuințarea uneia dintre direcții le privează de forță pe cele rămase.

Fiinţa umană este o entitate dinamică, un organism complex, un întreg unitar plin de viaţă, aflat în continuu proces de creare şi de transformare. În fiecare moment concret se actualizează doar foarte puţin din ceea ce este ea. Nu toate capacităţile ajung să se transforme în obiceiuri, căci multe dintre capacităţi rămân nerealizate de-a lungul întregii vieţi.

Nu suntem niciodată desăvârşiţi; întotdeauna putem să stimulăm şi să dezvoltăm mai intens una dintre capacităţi. Acelaşi lucru se întâmplă cu mănunchiul de inteligenţe care configurează fiinţa noastră. O educaţie completă articulează potenţialul fără a aduce prejudicii vreuneia dintre inteligenţe.

Această stimulare depinde, în mare măsură, de circumstanţe externe, de mediul înconjurător, de atmosferă. Acelaşi lucru îl observăm şi la fiinţele vii. În dezvoltarea lor organică, condiţiile materiale sunt determinante, în mod logic, împreună cu factorul genetic.

În cazul vieţii animalelor, se dovedeşte decisivă relaţia stimul-răspuns. Câinii blânzi şi pisicile, de exemplu, care trăiesc închişi într-o casă şi primesc mâncare fără a fi nevoiţi să o caute, nu-şi pot pune în practică instinctele de animale de pradă. În acelaşi fel, capacităţile unei persoane, care nu găsesc ocazia de a se actualiza, rămân atrofiate, dar asta nu înseamnă că nu există.

Acest lucru se întâmplă cu toate formele de inteligenţă, dar în special cu cea muzicală, cea emoţională şi cea spirituală. Dacă cineva are norocul de a creşte într-un mediu inteligent, alcătuit din persoane deştepte, îndrăzneţe şi creative, acest mediu îi stimulează capacităţile înnăscute.

Într-un mediu bogat din punct de vedere spiritual, în care viața spirituală se desfășoară în mod creativ, se stimulează inteligența spirituală, în timp ce într-un mediu materialist și pragmatic, utilitarist și de consum, această inteligență rămâne pur și simplu atrofiată.

Orice individ, și, prin extensie, orice cultură, decade atunci când tensiunea sa spirituală se relaxează. Când se întâmplă acest lucru, nu există nicio motivație interioară, se încearcă să se facă un lucru sau altul, fără a se implica în profunzime. Indivizii se debilitează și, în consecință, societățile fac același lucru. Este nevoie de multă tensiune spirituală pentru a realiza o operă frumoasă, bună, unitară, unică și excepțională. De asemenea, este nevoie de multă tensiune spirituală și pentru a aborda un proiect politic, social sau cultural. Este necesară o permanentă luptă împotriva limitelor, o luptă consecventă împotriva mediocrității, o voință fermă de a se autotranscende.

Filozoful José Antonio Marina face deosebirea dintre inteligențele lezate și cele eșuate.[1] Inteligența nu reușește întotdeauna să-și desfășoare în mod corect funcția. Uneori, problema se află la început, ca în cazul bolilor mentale severe sau a deficiențelor profunde. Acestea sunt inteligențele lezate. Alteori, se află la sfârșit. Acesta este cazul celor eșuate. Au luat-o pe un drum greșit, au pierdut direcția ori s-au lăsat în voia sorții.

În această parte a cărții ne referim la atrofia inteligenței spirituale. Atrofia nu reprezintă eșecul. Este consecința proastei educații, a necultivării inteligenței spirituale,

---

[1] Cf. J.A. MARINA, *La inteligencia fracasada. Teoría y práctica de la estupidez*, Anagrama, Barcelona, 2004.

a delăsării. Când cineva eşuează, se datorează faptului că a încercat să realizeze un proiect, să aplice o ipoteză de lucru. Când cineva se atrofiază este datorită faptului că nu a dezvoltat un mecanism care exista în el. Ceea ce se întâmplă în prezent cu inteligenţa spirituală este faptul că aceasta este foarte rar cultivată în mediul educativ oficial; că rămâne într-o stare de probabilitate.

În continuare, vom identifica un ansamblu de deficienţe care provin din asemenea atrofie. Nu pretindem să oferim un tablou definitiv, dar ne dorim să prezentăm nenorocirile fundamentale care ne pândesc, ca o consecinţă a atrofiei.

Unii autori au identificat câteva dintre aceste nenorociri. Müller-Fahrenholz, de exemplu, distinge trei tipuri de nenorociri, ca o consecinţă directă a anemiei spirituale. Prima este cinismul, care constă în a te amăgi, căzând pradă distracţiei şi gratificării imediate. Reprezintă disperarea celor puternici. A doua este fundamentalismul, disperarea celor neputincioşi în faţa excesului de nevoi şi de complexităţi, care se traduce prin ura faţă de această lume. Iar a treia este violenţa, fascinaţia răului şi a morţii.[1]

Sărăcia spirituală este strâns legată de lipsa de sens şi de încredere care domneşte în societăţile noastre. Ca o consecinţă a acesteia, proliferează insensibilitatea, incapacitatea de a simţi şi de a-şi asuma suferinţa altuia într-un mod creativ.

După părerea lui Viktor Frankl, duşmanii sensului vieţii sunt: atitudinea provizorie referitoare la viaţă, ceea ce se

[1] Cf. G. MÜLLER-FAHRENHOLZ, *El Espíritu de Dios. Transformar un mundo en crisis*, Sal Terrae, Santander, 1996, pp. 87-112.

poate numi un prezentism care nu este același lucru cu a trăi prezentul, ci a-l trăi fără un proiect personal și social; fatalismul, care abandonează propria persoană în fața unor energii interne și externe străine de libertate; gândirea gregară sau răspândirea depersonalizatoare în masă, și fanatismul, introducere de modele culturale fără judecată proprie și critică sănătoasă, care împiedică ascultarea propriei conștiințe.[1]

Împotriva acestor lucruri, este esențial să cultivăm inteligența spirituală, căci aceasta oferă capacitatea de a răspunde în mod creativ și liber la întrebările pe care le concepe existența, precum și să ne asumăm consecințele alegerilor noastre.

1. Sectarismul

Cultivarea inteligenței spirituale este un antidot perfect împotriva sectarismului, viziunea ermetică și închisă a realității.

Sectarismul este o formă de cancer al vieții spirituale care constă în a ne închide în sânul unei comunități și a ne izola de restul ființelor umane și de lume, considerând că în acea comunitate sălășluiește adevărul și că în afara ei există doar nenorocirea. Nu trebuie să facem confuzie între sectarism și deplina identificare cu o credință religioasă sau politică, deoarece în sectarism lipsește conștiința critică și autocritică.

[1] Cf. A. NOBLEJAS, *Palabras para una vida con sentido*, Desclée de Brouwer, Bilbao, 2000.

Sectantul, tocmai pentru că nu cultivă inteligenţa spirituală, este incapabil de a se distanţa de propria comunitate, de a se vedea pe sine însuşi cu relativitate, de a râde de propriile convingeri, de a se transcende şi de a se simţi ca făcând parte din Întreg. Această viziune atât de îngustă a locului pe care îl ocupă în lume îl conduce spre a se confrunta cu ceilalţi din motive ideologice, politice sau religioase, în loc să înţeleagă perspectiva celuilalt şi adevărurile ascunse care există în aceasta.

Sectarismul este consecinţa atrofiei inteligenţei spirituale, deoarece spiritualităţii îi sunt caracteristice deschiderea şi căutarea, sentimentul de comuniune cu Întregul şi experienţa propriei relativităţi. Sectarismul, ca şi fanatismul, este o expresie de teamă, de frică în faţa lumii şi a pluralităţii. Această închistare, în loc să însufleţească şi să stimuleze viaţa spirituală, o distruge.

Inteligenţa spirituală trezeşte deschiderea, apartenenţa la Întreg.

2. Fanatismul

Fanatismul este o patologie a spiritului, o boală a sufletului, un fel de tumoare socială.[1] Este mai vechi decât islamismul, decât creştinismul şi decât iudaismul. Mai vechi chiar şi decât orice stat, guvern sau sistem politic. Mai vechi decât orice ideologie sau credinţă a lumii. După cum spune Amos Oz, „sămânţa fanatismului răsare întotdeauna atunci când adoptăm o atitudine de superioritate morală care împiedică ajungerea la o înţelegere".[2]

---

[1] Cf. A. OZ, *Contra el fanatismo*, Siruela, Madrid, 2003.

[2] *Ibidem*, p. 21.

Este o plagă foarte extinsă care se manifestă în diferite grade de intensitate și de virulență. Constituie o componentă ce poate fi prezentă în natura umană, ca un fel de genă a răului, dar fanatismul nu este o fatalitate, nici un destin imposibil de schimbat. Pe de o parte, poate fi prevenit printr-o educare adecvată a inteligenței, iar pe de altă parte, poate fi depășit prin adoptarea anumitor măsuri.

Esența fanatismului constă în dorința de a-i obliga pe ceilalți să se schimbe. Fanaticul nu suportă ideea că celălalt este altfel decât el și pretinde să îl salveze din ignoranța sa. Dăinuie un mesianism în modul său de viață, chiar și un altruism și un spirit de sacrificiu. Este acea tendință atât de comună de a-l face mai bun pe cel de lângă tine, de a îndrepta comportamentul soției, de a-ți face copilul inginer, de a-l transforma pe celălalt în ceva ce nu este, în obiectul dorințelor *tale*.

Fanaticul se zbate pentru cel de lângă el, îi este foarte clar spre ce cale dorește să îl ducă. Îi lipsește capacitatea de a se autocritica; nu se distanțează de el însuși, nici de lumea sa. Nu este capabil să se perceapă ca făcând parte din Întreg, și cu atât mai puțin, să depășească dualitatea care există între el și ceilalți. Se încăpățânează în a vedea diferențele, dar este incapabil de a capta fondul comun, substratul care unește toate ființele. Identifică adevărul *său* cu Adevărul, binele *său* cu Binele, ființa *sa* cu Întregul. Suferă de o gravă miopie spirituală.

Dezvoltarea inteligenței spirituale este esențială pentru a combate un asemenea fenomen. Într-o lume polarizată cu fanatisme de diverse feluri, întărită de forțe iraționale, atât de origine religioasă, cât și politică, educația referitoare la

sensul spiritual constituie o urgenţă, un mecanism de prevenire fundamental pentru umanitate.

În conştiinţa fanaticului iau naştere diverse trăsături nocive pentru propriul său echilibru şi pentru binele societăţii. O corectă educaţie a inteligenţei spirituale este determinantă pentru a combate această plagă care, atât în plan politic, cât şi religios, îmbracă forme cumplite.

José Antonio Marina afirmă: „Principiul fundamental al fanatismului este o propoziţie ce nu poate fi pusă la îndoială: *Adevărul merită un statut special în faţa tuturor doctrinelor false*. Rău e că acest statut nu este însoţit de o justificare universală a acestui adevăr."[1] Acest adevăr se identifică cu propria percepţie a adevărului. Fanaticul confundă sensul *său* cu sensul *suprem*, nu înţelege că şi ceilalţi îşi pot înzestra cu sens existenţa într-un mod foarte diferit de al său.

Unele dintre beneficiile cultivării inteligenţei spirituale sunt autotranscendenţa, distanţarea şi simţul umorului. Sunt trei antidoturi împotriva fanatismului. Umorul este tocmai ceea ce este incapabil să cultive fanaticul, deoarece implică abilitatea de a râde de propria persoană. Umorul constă în a şti să relativizezi, în a avea iscusinţa de a te vedea pe tine însuţi aşa cum te văd ceilalţi, de a-ţi da seama că, oricâtă dreptate ai crede că ai şi oricât de mult s-ar înşela ceilalţi în ceea ce priveşte o persoană, există un anumit aspect al chestiunii care are întotdeauna o nuanţă de glumă.

---

[1] Cf. J. A. MARINA, *La inteligencia fracasada. Teoría y práctica de la estupidez*, Anagrama, Barcelona, 2004.

De asemenea, ne ajută să depășim fanatismul faptul de a avea abilitatea de a ne afla în situații cu final deschis, chiar și de a învăța să ne bucurăm de acele situații, de a învăța să savurăm diversitatea.

Viața spirituală reprezintă deschidere, receptivitate și mișcare. Personalitățile de referință ale istoriei spirituale nu au căzut niciodată pradă fanatismului. Au fost îngăduitori, milostivi și receptivi. Au practicat dialogul cu toată lumea, fără vreun fel de discriminare. În schimb, au căzut pradă acestuia câțiva dintre adepții lor, atât din exces de zel, cât și din interese nereligioase sau, pur și simplu, din cauza atrofiei inteligenței spirituale.

Fanatismul are consecințe negative atât în plan intrapersonal, cât și în cel interpersonal. Perturbă substanțial fondul emoțional al persoanei și când aceasta este necumpătată, se manifestă într-un mod distructiv.

3. Gregarismul

Capacitatea de distanțare este baza autodeterminării, iar aceasta este cel mai bun antidot împotriva oricărei forme de gregarism. A se autodetermina înseamnă a trăi în conformitate cu propria persoană, în conformitate cu acea voce care domnește în străfundurile propriei ființe și pe care suntem capabili să o ascultăm.

Există cu adevărat libertatea individuală doar atunci când ne distanțăm, când ne ascultăm pe noi înșine și trăim în conformitate cu ceea ce suntem. Atunci facem din viața noastră un proiect unic, o operă de artă fără egal. Proiectul nu ne desparte de ceilalți, nici nu ne confundă cu ei. Prin

intermediul proiectului, contribuim la binele comun, ne simțim utili în ansamblul societății și ne exprimăm natura unică.

O persoană cultivată din punct de vedere spiritual experimentează un sentiment profund de coeziune cu tot ceea ce există dar, în același timp, înțelege că viața ei este îndemnată să fie un proiect individual, o înțelege ca pe o misiune pe care trebuie să o exercite și, prin intermediul căreia, dă un sens existenței sale. Simte că trebuie să ofere tot ce are mai bun în ea pentru ceva ce o transcende. Simte că trebuie să depășească *ego*-ul, pentru a lăsa o urmă de frumusețe și de bunătate în lume, pentru a contribui, în acest fel, la edificarea lumii.

Contrar dorinței de a ieși în evidență, există instinctul gregar care reprezintă tendința de a imita, de a copia, de a pătrunde în interiorul grupului, fără niciun criteriu, de a urma pașii mulțimii, de a depăși în mod activ ceea ce fac ceilalți. Este un produs al leneviei, dar și o expresie a golului existențial. Este consecința lipsei unui proiect individual, a unui sens individual. Gregarismului trebuie să i se opună creativitatea individuală, contribuția eului la istorie.

A fi gregar înseamnă a imita ceea ce fac ceilalți, a rămâne în interiorul grupului din pură comoditate, a se limita la a copia sistemul de viață al acestuia, fără a năzui să trăiești o viață proprie, cu o misiune și un proiect propriu pe care să îl dezvolți de-a lungul timpului. Frica de a se despărți, de a se distanța de ceilalți și de a experimenta propria singularitate îl conduce pe om la apropierea de ceilalți și la evitarea tăcerii și a singurătății.

Viaţa gregară este o viaţă fără sens, lipsită de interes şi de originalitate, o repetare mecanică de modele de comportament şi de modele care ne sunt impuse de marile mijloace de comunicare în masă. Când cineva se opreşte, se minunează de existenţa sa, îşi dă seama de valoarea pe care o are faptul că există şi pătrunde în propria fiinţă pentru a descoperi lumea acesteia, nu mai poate să trăiască conform gregarismului, deoarece înţelege că acesta este un mod de a-şi irosi unica viaţă, singura posibilitate de a exista.

Cultivarea inteligenţei spirituale, chiar în stare incipientă, este un antidot împotriva existenţei gregare.

4. Banalitatea

După cum scrie Arthur Schopenhauer, cu cât o fiinţă umană este mai rudimentară în sens spiritual, cu atât existenţa este mai puţin enigmatică pentru ea. Totul i se pare că este de la sine înţeles. Uimirea în faţa realităţii naturii, arta, cerul înstelat sau prezenţa unei fiinţe dragi străpung banalitatea şi activează întrebarea definitivă. Când cineva se minunează şi se uimeşte de tot ceea ce există, ceea ce era evident şi clar de la sine se transformă în ceva problematic.

Unul dintre simptomele evidente ale sărăciei spirituale îl constituie superficialitatea şi dependenţa. O fiinţă cultivată din punct de vedere spiritual îşi are nucleul vieţii în interior, în timp ce o persoană săracă din punct de vedere spiritual se îndreaptă, în ceea ce priveşte plăcerile vieţii, spre lucruri externe ei: spre avuţie, statut social, prieteni, distracţii, şuşoteli. De aceea se prăbuşeşte atunci când

pierde toate aceste lucruri sau când acestea o decepţionează. Centrul de gravitaţie al unei astfel de persoane se află în afara ei. Tocmai de aceea are mereu dorinţe şi capricii schimbătoare.

Dacă aşezăm lângă această fiinţă umană o persoană cu capacităţi spirituale, nu neapărat excelente, dar care să depăşească valoarea obişnuită, observăm că aceasta din urmă găseşte imediat într-o activitate neînsemnată o mare plăcere, recreându-se cu această muncă atunci când încetează a mai irupe acele surse externe. Centrul ei de gravitaţie se află în ea însăşi.

O persoană cu excelente capacităţi spirituale transformă în motivul ei motivul şi existenţa lucrurilor în totalitatea lor şi în mod absolut. Năzuieşte să-şi exprime profunda captare a acestora, în conformitate cu orientarea sa individuală cu ajutorul artei, al poeziei sau al filozofiei. O persoană cu aceste caracteristici simte o necesitate stringentă de a se ocupa de propria persoană, de gândurile şi de faptele sale. Singurătatea îi este bine-venită. Doar despre o astfel de persoană se poate spune că centrul de gravitaţie se află în întregime în ea.

Cine trăieşte predominant sau exclusiv la suprafaţă nu are acces la cele mai adânci niveluri. Acestea există, dar nu întotdeauna sunt vizitate. În cazul acesta, persoana nu-şi are viaţa în propriile mâini şi nu trăieşte o viaţă completă. Nu primeşte în mod adecvat ceea ce pătrunde în ea din afară: căci există lucruri care pot fi primite doar dintr-o anumită profunzime şi la care doar din această profunzime este posibil să le răspundă în mod corect. Atât timp cât nu coboară spre niveluri mai adânci, acea persoană

superficială nu se află în situaţia de a se confrunta cu ceea ce se dezvoltă în acele niveluri şi nu se implică în acţiuni concrete.

Banalitatea face parte din lumea în care trăim. Mediul înconjurător ne stimulează să trăim în superficialitate. Alergăm în mod nebunesc de la noutate la noutate, de la emoţie la emoţie, luaţi de val, fără a avea timp să ne dăm seama cine suntem. Fixaţi la suprafaţă, ne sperie cultivarea inteligenţei spirituale, deoarece nu putem controla ceea ce dezvăluie aceasta despre noi înşine. Ne temem să nu ne descoperim fragilitatea şi vulnerabilitatea. De teama riscului, rămânem la suprafaţă, nesăţioşi şi nesatisfăcuţi, trăim cu gândul aiurea.

Cultivarea inteligenţei spirituale presupune tenacitate şi efort, iar pentru asta, trebuie să ne dezbărăm de lene. Din lene — sau trândăvie, în versiunile mai vechi — provin puturoşenia, somnolenţa, nelinişţea şi curiozitatea bolnăvicioasă. Când o persoană se află într-o asemenea stare, se eschivează cu ajutorul vorbăriei exagerate, al agitaţiei şi al îngrijorării.

Alternativa pentru lene este un proiect care să dea sens existenţei. În opoziţie cu leneşul care se eschivează şi se sustrage, există cel care face din viaţa sa un proiect, cel care se concentrează cu toate cele cinci simţuri ale sale în ceea ce face. Concentrat în prezent, se află în armonie cu el însuşi, cu lucrurile pe care le observă, pe care le atinge, cu persoanele cu care vorbeşte. Într-un cuvânt: *trăieşte.*

A trăi în mod spiritual înseamnă a trăi condiţia umană dincolo de banalitatea existenţei care se reduce la o succesiune de activităţi fără semnificaţie fundamentală şi fără

determinare. Cultivarea inteligenţei spirituale este efortul continuu de a întregi în mod conştient viaţa, de a depăşi izolarea şi mulţumirea de sine, de a se autodepăşi tinzând spre valoarea fundamentală pe care omul este capabil să o perceapă înăuntrul său.

5. Consumismul

Lipsa vieţii spirituale, golul interior şi sărăcia fiinţei conduc în mod necesar la consumism, la setea de a avea, la obsesia de a umple acea lipsă. Totuşi, procesul este destinat, în mod inevitabil, alienării şi deziluziei, deoarece practicarea cultului avuţiei nu dezvoltă niciodată şi nici nu satisface aspiraţiile fiinţei umane.

Pasiunea pentru avuţie molipseşte atât de mult fiinţa umană încât produce, într-o fugă nebunească, o deteriorare importantă în felul ei de a exista. Pasiunea pentru avuţie îl transformă pe proprietar în prizonierul averii sale, în sclavul a ceea ce posedă. Erich Fromm, discipol eterodox al lui Sigmund Freud, afirmă că, neavând nimic, este foarte greu să exişti; dar având mult, este aproape imposibil să exişti. Avuţia se aseamănă cu consumul emoţional. Este o anxietate niciodată satisfăcută, un sac fără fund.

În practicarea cultului avuţiei întrebarea cea mai relevantă nu este *Cine eşti tu*, ci *Cât ai*. În acest cult se confundă numele cu persoana, veşmintele cu trupul, faţada cu interiorul construcţiei personale. Copleşită de povara avuţiei, persoana duce lipsă de spaţiu, de timp pentru a exista, pentru a-şi cultiva viaţa spirituală şi pentru a simţi bucuria de a trăi, pentru a intra în contact cu lucrurile mărunte.

Consumismul se extinde, în mod implacabil, spre zona privată, până la a invada cele mai intime zone şi relaţiile personale. Atunci viaţa se reduce la consumul de obiecte şi informaţii, iar realul se identifică cu ceea ce este obiectul unei posibile experienţe, cu utilul. Cultul avuţiei închide fiinţa umană în cercul îngust al lucrurilor pe care le are la îndemână, o face să-şi piardă simţul pentru lucrurile pe termen lung, pentru ceea ce nu se poate obţine, dar aceste lucruri sunt indispensabile pentru a se putea orienta şi a da sens vieţii. Acest cult, care îl face pe om să se mulţumească cu a trăi şi a supravieţui fără prea mari aspiraţii, îl face incapabil de a se bucura de viaţă şi de a simţi sensul care există în ea.

O persoană cultivată din punct de vedere spiritual se distanţează de cultul avuţiei şi de indolenţa consumistă. Ştie că esenţialul se află înăuntru şi trăieşte cu simplitate, cultivând cumpătarea, deoarece ştie că numai aşa se deschide drumul spre fericire. Toţi oamenii de referinţă inteligenţi din punct de vedere spiritual, care s-au evidenţiat de-a lungul istoriei umanităţii, au trăit în mod cumpătat.

De la ei învăţăm că înţelepciunea presupune libertatea de a te desprinde. Exact contrariul a ceea ce în mod frecvent se învaţă în toate părţile. Cultul austerităţii ne eliberează, ne face să ne simţim mai puţin vinovaţi şi să stimulăm un limbaj de întâlnire între toţi oamenii. Faţă de fatalişti, care nu întrevăd nicio scăpare în faţa consumismului, putem fi educaţi şi putem trăi în austeritate. Nu din motive spartane de educare a caracterului, ci pentru libertatea faţă de lucruri, pentru ecologia eliberării. Austeritatea nu necesită numai o anumită abnegaţie, ci şi o înţelepciune care să-l personalizeze pe cel care o practică şi care să ofere mai

multă calitate relaţiilor interpersonale. Eliberează omul de sclavie şi oferă libertate celuilalt, care în cultul monopolizării şi al avuţiei tinde să devină rahitic şi meschin.

Nu este uşor să vindeci dorinţa de a avea, pentru că nu suntem conştienţi că aceasta distruge şi pentru că este nevoie să privim pe deasupra frontierelor înguste ale *ego*-ului şi să observăm mediul nostru înconjurător. În ciuda acestui lucru, aceste puteri sunt inerente fiinţei umane, pentru că pe baza inteligenţei sale spirituale, se distanţează şi se transcende pe sine însăşi.

6. Golul existenţial

Una dintre neplăcutele consecinţe ale atrofiei vieţii spirituale este golul existenţial. Această boală adevărată, care afectează mii de oameni în lumea noastră, creează depresii şi nevroze.

Viktor Frankl a studiat simptomatologia şi tratamentul adecvat pentru vindecarea acestei stări de viaţă. El descrie această stare ca pe o frustrare existenţială, ca pe un sentiment de lipsă de sens a propriei existenţe. După părerea lui, societatea opulenţei, bazată pe avuţie, implică o supraabundenţă de timp liber care oferă ocazia pentru o configuraţie a vieţii plină de sens, dar care, în realitate, nu face altceva decât să contribuie la golul existenţial.[1]

O persoană care-şi cultivă în mod adecvat inteligenţa spirituală nu numai că îşi formulează întrebarea referitoare la sensul vieţii, ci şi, în plus, împinsă de această întrebare,

---

[1] Cf. V. FRANKL, *Ante el vacío existencial. Hacia una humanización de la psicoterapia*, Herder, Barcelona, 1997.

cercetează itinerare pentru a găsi o soluţie rezonabilă şi convingătoare pentru această întrebare. O fiinţă anemică din punct de vedere spiritual îşi umple existenţa cu lucruri şi cu capacităţi, dar asta nu face decât să sporească senzaţia sa de gol existenţial.

Viktor Frankl relaţionează golul existenţial nu numai cu frustrarea necesităţilor, ci şi cu satisfacerea acestora. Nimic nu pare să satisfacă dorinţa de autodepăşire a fiinţei umane, autotranscendenţa sa. Se poate realiza pe sine însăşi doar în măsura în care uită de ea însăşi. A experimenta sensul vieţii înseamnă, înainte de toate, că ceea ce trăim se scurge, creşte, se răspândeşte, îşi îndreaptă privirea într-o direcţie care merită osteneala.

Arthur Schopenhauer descrie profilul unei fiinţe umane stăpânite de golul existenţial: „Nicio dorinţă de cunoaştere şi înţelegere din proprie voinţă nu însufleţeşte existenţa, nici dorinţa de plăceri cu adevărat estetice, care este pe deplin asemănătoare acelei dorinţe de cunoaştere. Dacă cumva moda sau autoritatea îi impun fiinţei umane vreo plăcere de acest fel, aceasta va scăpa de ea cât mai repede cu putinţă, ca şi cum ar fi vorba de o muncă impusă. Singurele plăceri adevărate pentru fiinţa umană sunt cele sensibile: acestea o satisfac. În consecinţă, stridiile şi şampania sunt punctul culminant al existenţei sale, iar scopul vieţii sale este să obţină tot ceea ce contribuie la bunăstarea trupească. Ferice de fiinţa umană dacă acest scop îi dă mult de muncă! Căci dacă acele bunuri îi sunt impuse dinainte, pică, în mod inevitabil, într-o stare de plictiseală, împotriva căreia va încerca atunci să facă tot ceea ce se poate imagina: să danseze, să meargă la teatru, să aibă viaţă socială, să joace cărţi sau jocuri de noroc, să caute

compania femeilor, băutură, călătorii... Și totuși, nimic din toate astea nu e suficient împotriva plictiselii atunci când lipsa de nevoi intelectuale face ca plăcerile spiritului să fie imposibile."[1]

O persoană care simte golul existențial suferă de o seriozitate sobră și seacă. Nimic nu o bucură, nimic nu o stimulează, nimic nu-i trezește interesul. Plăcerile sensibile o epuizează repede; anturajul devine imediat plictisitor, jocul sfârșește prin a o obosi. Cel mult, îi rămân plăcerile vanității, care constau în a-i depăși pe ceilalți în ceea ce privește bogăția, rangul sau influența și puterea, ceea ce înseamnă că va fi respectat datorită acestora; sau îi depășește pe ceilalți măcar având de-a face cu cei care se remarcă prin bogăție, rang sau influență și, în acest fel, ia și ea parte la reflectarea măreției lor.

De asemenea, Søren Kierkegaard descrie detaliat golul existențial: „Ce goală și fără sens este viața! Înmormântăm un om; mergem după el până la groapă și groparul aruncă trei lopeți de pământ peste el. Oamenii au mers la cimitir și apoi se întorc la casele lor în mașini luxoase. Și cu toții se consolează cu ideea că încă mai au multă viață de trăit de acum înainte. Câți ani înseamnă de zece ori șapte? De ce nu se rezolvă o dată pentru totdeauna această ușoară problemă de matematică? De ce nu rămânem sub cerul liber, printre morminte, și nu tragem la sorți ca să vedem cine este nefericitul care va fi ultima ființă vie ce va trebui să arunce ultimele trei lopeți de pământ peste ultimul mort?"[2]

---

[1] A. SCHOPENHAUER, *Parerga y Paralipómena*, RBA, Barcelona, 2003, p. 342.

[2] S. KIERKEGAARD, *Estudios estéticos*, I, Guadarrama, Madrid, 1969, p. 78.

7. Plictiseala

Atrofia inteligenţei spirituale conduce la plictiseală, la lipsa obiectivelor, la absenţa sensului vieţii şi a planurilor.

Antidotul perfect împotriva plictiselii existenţei, a apatiei şi a dezinteresului vieţii este cultivarea inteligenţei spirituale. O fiinţă inteligentă din punct de vedere spiritual scapă de plictiseală, deoarece, oricare ar fi situaţia pe care o trăieşte, găseşte frumuseţea care există în ea şi îşi desfăşoară proiectul de viaţă în cele mai nefavorabile împrejurări. Istoria umanităţii este plină de creatori care şi-au elaborat operele în locurile cele mai nefavorabile şi ostile creaţiei.

Persoanele a căror inteligenţă spirituală este atrofiată se gândesc doar la cum să-şi petreacă timpul, dar cine o cultivă, fie că are sau nu talent, fie că este sau nu îndemânatic, se gândeşte să profite de acest lucru. O fiinţă limitată din punct de vedere spiritual are nevoie de motive externe pentru a da un sens vieţii sale, aşteaptă ca ordinul să vină din afara fiinţei sale. Este o fiinţă eteronomă, subordonată.

În schimb, cel care simte în mod conştient puterea inteligenţei sale spirituale găseşte în aceasta o sursă de plăceri în faţa cărora restul lucrurilor sunt nesemnificative. Din afară nu are nevoie decât de timp liber pentru a se bucura liniştit de propria persoană şi pentru a-şi şlefui diamantele. În acest regat nu domneşte nicio durere; totul este cunoaştere. Toate plăcerile intelectuale sunt accesibile cu ajutorul propriei sale inteligenţe spirituale.

Blaise Pascal, în *Cugetări*, se referă la strânsa legătură dintre atrofia spirituală şi practicarea divertismentului. Cu cât un

om este mai rudimentar din punct de vedere spiritual, cu atât are mai multă nevoie de companie, de atracţii exterioare, de stimuli pentru a-şi petrece timpul, pentru a scăpa de plictiseală, în timp ce o fiinţă cultivată din punct de vedere spiritual găseşte în ea însăşi suficiente resurse pentru a-şi umple timpul cu o activitate care să aibă sens. Este conştientă de condiţia sa muritoare şi pentru această fiinţă timpul nu este ceva ce trebuie omorât, ci trăit cu intensitate, dedicându-se unui scop mai important decât propria persoană.

Singurul bine al fiinţelor lipsite de viaţă spirituală constă în faptul că refuză să se gândească la condiţia lor, fie prin intermediul unei ocupaţii care să le îndepărteze de un asemenea gând, fie printr-un sentiment plăcut şi nou care să le ocupe timpul, precum un joc sau un spectacol pasionant.

„De aici — scrie Blaise Pascal — provine faptul că oamenilor le place atât de mult hărmălaia şi mişcarea. De aici provine faptul că închisoarea este un supliciu atât de oribil; de aici provine faptul că plăcerea singurătăţii este un lucru atât de neînţeles. Şi, la urma urmelor, o cauză importantă a fericirii în condiţia regilor este faptul că mereu se încearcă amuzarea şi preocuparea lor cu tot felul de plăceri. Regele este înconjurat de oameni care nu se gândesc decât la cum să-l distreze pe rege şi la cum să-l împiedice să se gândească la el însuşi. Fiindcă, oricât de rege ar fi el, va fi foarte nefericit dacă se va gândi la condiţia lui.“[1]

Oamenii — susţine Blaise Pascal — „au un instinct secret care îi determină să caute distracţia şi preocuparea în

[1] B. PASCAL, *Obras*, Alfaguara, Madrid, 1983.

exterior, un instinct ce provine din sesizarea nenorocirilor lor continue".[1] Fiinţa umană, nefericită din punct de vedere spiritual, este un cerşetor al agitaţiei.

„Omul — conchide autorul *Cugetărilor* — oricât ar fi de trist, dacă putem să reuşim să-l facem să se dedice unei distracţii, se otrăveşte fericit pe durata aceasta de timp; iar omul, oricât de fericit ar fi, dacă nu are mintea ocupată cu ceva care să îl pasioneze sau cu o distracţie oarecare, care să împiedice ca plictiseala să-l invadeze, nu va trece mult timp până se va simţi trist şi nefericit. Fără distracţie nu există bucurie; cu distracţie nu există tristeţe. Şi acest lucru creează fericirea persoanelor de condiţie elevată, care au la dispoziţia lor un număr mare de oameni care să îi amuze şi care au puterea de a se păstra în această stare de amuzament."[2]

8. Autoamăgirea

În lucrarea sa, *Eseu despre orbire*, José Saramago schiţează o parabolă în care descrie ororile unei societăţi orbite.[3] În această povestire, cei care-şi asumă orbirea descoperă valorile ascunse ale tandreţei, dragostea şi afecţiunea. Singura persoană care rămâne cu vederea intactă, o femeie, văzând ororile care se comit în jurul ei, suferă atât de mult încât preferă să fie şi ea oarbă. Totuşi, pentru că vede, acţionează, se pune în slujba celor care suferă din cauza orbirii generale. Îşi dedică viaţa pentru a-i ajuta pe cei care văzând

[1] *Ibidem.*

[2] *Ibidem.*

[3] Cf. J. SARAMAGO, *Ensayo sobre la ceguera*, Alfaguara, Madrid, 1996.

nu văd. Acesta este proiectul vieții sale, ceea ce dă sens existenței sale.

Orbire înseamnă autoamăgire. După cum remarcă Daniel Goleman[1], pentru a depăși orbirea este esențial să intrăm în pivnițele și podurile subconștientului, unde se adăpostesc rădăcinile multor umbre care ne mâhnesc și care pot să dispară încet-încet în lumina adevărului. Dar în asta constă una dintre marile dificultăți. Orbirea noastră obișnuită ne face să credem că realitatea se reduce la percepția noastră despre aceasta. Și din această perspectivă independentă, suntem capabili să justificăm orice.

În termeni generali, ființa umană nu are o imagine clară și acceptabilă despre ea însăși, deoarece o modifică în încercarea ei de a o face mai acceptabilă și, în acest fel, sfârșește prin a nega unele fațete specifice. Ființa umană își creează o imagine ireală, neadevărată în ceea ce privește propria persoană; sau, altfel spus, o mască, în așa fel încât toate aspectele inacceptabile ale ființei sale apar ca externe, străine față de ceea ce este ea cu adevărat. În acest fel, toate acele aspecte ale propriei ființe apar proiectate, eliminate din conștiință.

A recupera o proiectare înseamnă a dărâma o barieră, a pătrunde în noi lucruri pe care le credeam străine, a ne deschide spre înțelegerea și acceptarea diverselor noastre capacități, negative sau pozitive, capabile de dragoste sau de dispreț, și a ajunge, astfel, să avem o imagine aproape fidelă a tot ceea ce reprezintă organismul nostru psihofizic.

---

[1] Cf. D. GOLEMAN, *El punto ciego. Psicología del autoengaño*, Plaza & Janés, Barcelona, 1997.

A trăi în adevăr presupune a-ţi da seama de propria orbire sau, cel puţin, a bănui că aceasta poate să existe. Când ne distanţăm de noi înşine, dobândim capacitatea de a ne bănui pe noi înşine şi acest lucru ne menţine cu mintea limpede, iar când ne aflăm în stare de alertă ne dăm seama de capcanele şi de energiile creatoare ale răului care există în societatea noastră, de rădăcinile sale structurale.

Dezvoltarea inteligenţei spirituale oferă capacitatea de a progresa în cunoaşterea propriei persoane, sarcină ce nu-şi atinge niciodată deplinătatea, dar prin care se depăşesc, în mod progresiv, faze şi secvenţe. Ca o consecinţă a acestui fapt, o fiinţă deşteaptă din punct de vedere spiritual nu se amăgeşte pe sine însăşi atât de uşor şi nici nu este uşor să fie amăgită de alte persoane.

9. Plăcerea pentru lucrurile vulgare

Orice vulgaritate ţine de incapacitatea de a opune rezistenţă la un stimul. O persoană care cultivă inteligenţa spirituală se distanţează de orice stimul. A avea toate posibilităţile deschise, epuizarea în faţa oricărui fapt neînsemnat, a fi în orice moment gata să te năpusteşti asupra celorlalţi este o expresie a atrofiei spirituale.

Plăcerea pentru lucrurile vulgare, banale, pentru ceea ce este grosolan şi rudimentar reprezintă consecinţa directă a atrofiei inteligenţei spirituale. O fiinţă cultivată din punct de vedere spiritual este sensibilă în ceea ce priveşte muzica, arta, poezia, filozofia, orice manifestare culturală care include frumuseţe. O asemenea fiinţă îşi înţelege existenţa ca pe ceva valoros, se apără de prostie şi caută experienţele

frumoase şi locurile unde poate să-şi dezvolte înţelepciunea.

Vulgaritatea, plăcerea pentru lucrurile meschine şi grosolane sunt întotdeauna expresii ale atrofiei inteligenţei spirituale. Succesul zdrobitor al anumitor producţii audiovizuale de proastă calitate este o dovadă evidentă a sărăciei spirituale, a insensibilităţii, a incapacităţii de a ne bucura de ceea ce este sublim şi frumos în artă, muzică şi natură. Pentru o persoană cultivată din punct de vedere spiritual, vizionarea unor astfel de producţii este o pierdere indezirabilă de timp.

Amploarea fără precedent pe care o cunoaşte *kitsch*-ul la radio, în televiziune şi în reţelele de socializare este un simptom cert al anemiei spirituale. Nu este o problemă etică, ci educativă. O persoană educată din punct de vedere spiritual îşi doreşte frumuseţea şi bunătatea. Momentele de care dispune pentru relaxare le investeşte în a se bucura din tot sufletul de tot ceea ce este frumos în lumea naturală şi culturală.

Pentru cel care face din viaţa sa un proiect şi trăieşte bucurându-se de ceea ce face şi dedicându-se pe deplin acestui lucru, timpul liber are o valoare esenţială, deoarece reprezintă momentul refacerii şi al odihnei necesare. Atunci, caută muzica potrivită, peisajul frumos, conversaţia inteligentă, cartea care îi dă de gândit, liniştea, călătoria care îl instruieşte. Manifestă o intoleranţă paşnică faţă de tot ceea ce este vulgar, meschin, banal şi de prost-gust. Ştie că viaţa este mult prea valoroasă şi efemeră pentru a o irosi cu astfel de lucruri.

Tendința bolnăvicioasă de a invada viața altuia, de a se amesteca în problemele celorlalți sau de a face speculații în ceea ce privește necazurile și nenorocirile acestora este o exprimare a anemiei spirituale. Principala preocupare a unei ființe dezvoltate din punct de vedere spiritual este proiectul său de viață. Această persoană profită cu intensitate de clipele pe care i le oferă viața, deoarece cunoaște caracterul efemer al existenței și știe că timpul este un dar foarte valoros. Știe că moartea este prezentă în treburile sale zilnice și acest lucru îi permite să dea sens fiecărei activități pe care o desfășoară, fiecărei situații care se ivește. Știe să facă diferența între ceea ce este esențial și ceea ce este întâmplător, între ceea ce merită și ceea ce nu merită atenție.

O ființă inteligentă din punct de vedere spiritual nu se bucură de neînsemnatele neplăceri și nenorociri ale celorlalți. Are o atitudine mărinimoasă în ceea ce privește existența, năzuiește să trăiască experiențe mărețe, tinde spre idealuri, își concepe chestiuni importante și nu se interesează, în niciun fel, de ceea ce este infim, josnic și meschin.

10. Intoleranța

Intoleranța este o expresie a atrofiei spirituale care are consecințe grave în viața socială și în dezvoltarea popoarelor. Aceasta reprezintă incapacitatea de a-l accepta pe celălalt din cauza ideilor, convingerilor sau credințelor sale. Este un viciu grav care face imposibilă coeziunea și corecta interacțiune dintre persoane și grupurile umane.

Când cineva se transcende pe sine însuși, se distanțează de propria lume și de propriile idei și-și recunoaște slăbiciunile.

Este capabil să tolereze persoane care au convingeri și ideologii diferite de ale sale. Pentru toate acestea este nevoie de cultivarea inteligenței spirituale. Nicio persoană cultivată din punct de vedere spiritual nu este intolerantă.

Toleranța nu este relativismul; este capacitatea de a face diferența între idee și persoană și de a intui ceea ce unește mai mult decât ceea ce desparte. O persoană tolerantă nu acceptă orice, nici nu adoptă o atitudine îngăduitoare în ceea ce privește violența, terorismul, machismul, rasismul sau orice altă formă de exploatare umană. Distinge frumosul de urât, ceea ce este bun de ceea ce este rău, simțind uneori nedumerire; apreciază lucrurile prin prisma conștiinței sale, dar este capabilă de a distinge opinia ființei și nu confundă valoarea pe care o are o persoană cu ideile politice, sociale sau religioase ale acesteia.

Nimeni nu-și poate schimba adevărata individualitate, caracterul și capacitățile de cunoaștere, temperamentul și fizionomia. Dacă nu-și admite esența, nu-i rămâne altceva de făcut decât să se confrunte cu un dușman de moarte. Pentru a putea trăi în comunitate, trebuie să acceptăm pe fiecare cu individualitatea sa, așa cum este ființa respectivă, dar nu putem să ne așteptăm ca ea să se schimbe. Acesta este adevăratul sens al celebrului aforism: trăiește și lasă-l și pe cel de lângă tine să trăiască. Totuși, această sarcină nu este deloc ușoară.

Deseori, zelul religios, moral sau politic degenerează în forme de intoleranță. Istoria este arhiplină de episoade de intoleranță, de persecuții și de violență în numele religiilor. Aceste evenimente tragice pun în evidență consecințele nefaste pe care le implică atrofia educației spirituale,

deoarece predispune omul spre forme de manipulare şi de constrângere.

Împotriva acestora, este esenţială corecta educare a inteligenţei spirituale, ceva ce ar trebui să fie transversal, deschis spre toţi oamenii, dincolo de credinţele politice şi religioase ale fiecăruia.

11. Narcisismul

Viaţa spirituală este deschidere, dinamică creativă, mişcare spre ceva ce omul nu este, permeabilitate şi interacţiune. Este exact contrariul încăpăţânării şi al endogamiei. Reprezintă autotranscendenţă şi, în acest sens, eul este cel care se pune în mişcare spre ceva ce nu există.

Narcisismul este adorarea propriei persoane, dragostea neglijentă pentru propria persoană, cultul propriei persoane. O fiinţă umană sensibilă din punct de vedere spiritual merge pe drumul cel bun, încearcă să-şi transforme viaţa într-un proiect, iar pentru acest lucru este nevoie să iasă din ea însăşi şi să se dedice unei cauze superioare ei. Fericirea depinde de o astfel de dăruire. După cum afirmă John Stuart Mill în *Autobiografie*, „sunt fericiţi doar cei care îşi orientează interesul spre ceva diferit de propria lor fericire: spre îmbunătăţirea Umanităţii sau spre fericirea celorlalţi".

Narcisismul este consecinţa atrofiei inteligenţei spirituale. Christopher Lasch analizează în profunzime această problemă în cartea sa *La cultura del narcisismo* (1979).[1]

---

[1] Cf. Ch. LASCH, *La cultura del narcisismo*, Editorial Andrés Bello, Madrid, 1999.

Subtitlul — *El estilo de vida americano en una época de expectativas menguantes* — nu pare măgulitor pentru cititorul din ziua de azi. Deşi au trecut deja treizeci de ani de la publicarea acestei cărţi, narcisismul dăinuie în mediul nostru cultural.

Lasch nu vede în narcisism o formă de autoafirmare, ci o pierdere a identităţii erodată de golul spiritual. Este o nestăpânită dorinţă de a trăi într-o stare de euforie, liberă de dorinţe. În această stare, problemele personale se hiperatrofiază şi, totuşi, nu se rezolvă, deoarece lipseşte voinţa şi se încearcă doar evitarea tensiunii, deşi acest lucru presupune eliminarea dorinţei şi a acţiunii.

Narcisistul nu are putere de a exista, iar relaţiile personale sfârşesc prin a fi un câmp de luptă. Îi lipseşte entuziasmul, predomină în el compătimirea faţă de propria persoană şi faptul că se simte victima împrejurărilor. Nu ia nimic în serios şi ca o consecinţă a acestui lucru, idealurile rămân relativizate şi îi lipseşte puterea de a duce la bun sfârşit orice proiect. Pentru narcisist, viaţa nu-şi desface niciodată aripile. Narcisistul trăieşte la căldura siguranţei şi a confortului. Înlocuieşte idealul clasic al *vieţii bune* cu aspiraţia spre simplul *trai bun.*

Narcisismul nu este doar o atrofie a inteligenţei spirituale, ci şi o boală spirituală. Transformă persoana într-o fiinţă fricoasă care refuză, cu orice preţ, conflictul emoţional. Această temere şi lipsă de angajament îi sting pasiunea şi o fac să privească lumea în mod indiferent. Sfera privată şi singurătatea care ar putea să-i intensifice viaţa spirituală îi urzesc o existenţă apatică, în care tensiunile specifice

condiției umane se ascund în fața televizorului, prin practicarea *zapping*-ului sau a turismului virtual.

Doar dacă se depășește narcisismul este posibilă stabilirea relațiilor interpersonale adevărate, profunde și de durată. Trecerea de la narcisism la acceptarea realității nu este automată, ci este rodul unui lung proces de dezvoltare care implică renunțarea la narcisismul individual, care face din ființa umană un termen de referință unic și de neînlocuit.

12. Paralizia vieții

Paralizia vieții este dezinteresul de a trăi, expresia nihilismului practic. Este un fenomen legat de atrofia sensului vieții, a proiectului, a autotrascendenței.

Are loc atunci când toate valorile și idealurile au fost îndepărtate sau vulgarizate.

După cum afirmă filozoful francez Gilles Lipovetsky, această tendință este vizibilă în prezent, deoarece acum „nicio ideologie politică nu mai este capabilă de a face ca mulțimea să se entuziasmeze; societatea postmodernă nu are idoli, nici subiecte tabu, nici măcar o imagine glorioasă în ceea ce o privește, nici un proiect istoric mobilizator; suntem deja conduși de deșertăciune, o deșertăciune care nu admite, totuși, nici tragedie nici apocalipsă".[1]

Paralizia vieții este un sentiment de repetiție și de stagnare. Când cineva suferă această atrofie, încrederea și credința în viitor dispar. Gilles Lipovetsky descoperă această

[1] G. LIPOVETSKY, *La era del vacío. Ensayos sobre el individualismo contemporáneo*, Anagrama, Barcelona, 2000, pp. 9-10.

patologie în mediul nostru înconjurător atunci când afirmă: „Nimeni nu mai crede în viitorul luminos al revoluţiei şi al progresului, lumea vrea să trăiască clipa, aici şi acum, să se menţină tânără şi nu mai năzuieşte să creeze un om nou."[1] Această lipsă de orizonturi dincolo de propriul spaţiu se revarsă în apatia vieţii, în aşa fel încât prezentul se trăieşte ca un mod de „a se salva cine poate" de rutină şi de plictiseală.

Inteligenţa spirituală este energie, sursă de mişcare. Se traduce printr-o dorinţă constantă de depăşire, printr-o voinţă clară de realizare. Dinamismul este consecinţa directă a unei fiinţe inteligente din punct de vedere spiritual. O persoană vie din punct de vedere spiritual îşi preţuieşte timpul şi pe cel al celorlalţi, conferă semnificaţie existenţei sale şi existenţelor celorlalţi. Fiindcă a meditat asupra acestui lucru, ştie că nu se află în mod veşnic pe lumea asta şi, tocmai din acest motiv, este conştientă de faptul că viaţa sa este un dinamism al realizării, exact contrariul unui iaz liniştit.

Paralizia vieţii, a nu şti ce să faci, a nu şti spre ce să te îndrepţi, a nu şti cum să-ţi umpli timpul este consecinţa atrofiei inteligenţei spirituale. Este anemia sensului vieţii.

---

[1] *Ibidem*, p. 9.

VIII

Inteligență spirituală, fericire și pace

1. Inteligență spirituală și transformare socială

Inteligența spirituală, departe de a fi o capacitate care să izoleze ființa umană de mediul ei natural și social, este o putere care, folosită corect, obține efectul contrar: o face mai receptivă, mai sensibilă, cât mai deplin integrată în mediul ei înconjurător.

O persoană inteligentă din punct de vedere spiritual înțelege problemele în profunzime, se bucură în mod intens de frumusețea pe care o înfățișează încăpătoarea lume, suferă intens din cauza nenorocirilor, a nedreptăților, a suferințelor și a tuturor formelor de cruzime care se manifestă în această lume. Persoanele care au influențat cel mai mult istoria umanității au fost ființe inteligente din punct de vedere spiritual, care au încercat să contribuie cu puterea lor la transformarea lumii, la îmbunătățirea ei în mod semnificativ.

Transformarea lumii și construirea societății încep odată cu exercitarea inteligenței spirituale. Orice transformare

începe în adâncime și se deplasează spre suprafață până ce cuprinde întreaga lume. Aceasta este legea care reglementează lumea naturii.

Stejarul înalt, cu o coroană bogată, care dă umbră în dupăamiezile de vară, își începe viața fiind o mică ghindă depusă în pământ. După ce se pune sămânța în pământ, nimeni nu are deplina siguranță că o să trăiască. Dar transformarea secretă de sub suprafața terestră permite ghindei să-și facă loc în pământ ca un mugure gingaș.

2. Educația inteligenței spirituale

Modelul inteligențelor multiple al lui Howard Gardner a revoluționat educația. Permite transcenderea unei educații reducționiste care dezvoltă o parte a ființei umane, dar nu și ansamblul ființei umane. Practica educativă excelentă stimulează toate fațetele și dimensiunile ființei umane, precum și multiplele sale inteligențe. A educa o persoană înseamnă a-i dezvolta întreg potențialul, toate dimensiunile, dar inteligența nu este univocă, ci multiplă, ceea ce înseamnă că educația trebuie să stimuleze diversitatea formelor de inteligență.

Educația integrală necesită o atenție personalizată, deoarece fiecare ființă umană are capacitățile sale și în ea se distinge o formă sau alta de inteligență. Acest lucru presupune, mai întâi, dezvoltarea unui profil al fiecărui elev, observând comportamentul, pentru a vedea, în acest fel, care este forma sa predominantă de inteligență.

În ciuda acestui lucru, este verificat faptul că în sistemul nostru educativ continuă să predomine o stimulare a

inteligenței lingvistice și logico-matematice și că elevii pe care îi considerăm norocoși sunt aceia care au mai dezvoltate aceste tipuri de inteligență. Astfel, sunt lăsați deoparte aceia care s-ar remarca în alte domenii ale vieții, dacă le-am aprecia și le-am stimula inteligențele.

Dezvoltarea inteligenței spirituale este un element fundamental în procesul educativ al unei persoane și are consecințe directe în alte domenii ale învățăturii. Fără curiozitate, fără neliniște, fără exercițiul imaginației, al percepției și al intuiției, tinerii își pierd motivația de a învăța și completa lor dezvoltare este dezordonată. Lipsiți de înțelegerea propriei persoane și de capacitatea de a-i înțelege pe ceilalți, întâmpină dificultăți în a conviețui cu semenii lor, în detrimentul dezvoltării sociale a acestora. Nefiind în stare să acționeze impulsionați de un sentiment de uimire și de admirație față de frumusețea lumii, de geniul artiștilor, al muzicienilor și scriitorilor, trăiesc într-un deșert cultural și într-un gol spiritual.

Educația are un caracter evolutiv. Ființa umană nu se naște desăvârșită. Spre deosebire de animale, evoluția sa nu este dinainte hotărâtă. Are în fața sa multiple posibilități, precum și capacitatea de a decide în mod liber pe care să o aleagă. Astfel, devine posibilă și necesară autodeterminarea, dar și îndrumarea și supravegherea.

A descoperi care este posibilitatea maximă a fiecăruia și care sunt mijloacele optime de care dispune fiecare nu este o sarcină ușoară. De aceea, o educație adevărată ar trebui să întărească capacitatea de a gândi și de a judeca, dar, în același timp, ar trebui să protejeze ființa umană împotriva efectelor a ceea ce este exclusiv intelectual.

Educația inteligenței spirituale necesită efort și perseverență, la fel ca dezvoltarea oricărei capacități umane. Doar sârguința prinde rădăcini cu care se hrănește apoi viața spirituală care a rămas. Nu există o observație mai potrivită ca cea a lui Friedrich Nietzsche: „Fiecare efort serios pe care îl face inteligența pentru a pătrunde și a modela o materie, o întărește." În timp ce o persoană se străduiește să pătrundă în ceva greu de înțeles și să mențină șirul gândurilor sale, crește capacitatea sa de a cerceta, de a-și aminti și chiar de a gândi.

Este o mare greșeală să lăsăm deoparte dimensiunea spirituală în procesele educative oficiale, doar dacă nu cumva dorim să facem din societate o comunitate pur materialistă, risipită în proza bunăstării imediate, dând la o parte nobilele idealuri de împlinire colectivă.

Rob Riemen exprimă această idee în *Noblețea spiritului*: „Nu poate exista civilizație fără conștiința faptului că ființa umană are o dublă natură. Posedă o dimensiune fizică și terestră, dar se distinge de animale prin faptul că acumulează, în același timp, o latură spirituală: cunoaște lumea ideilor. Este o ființă care cunoaște adevărul, bunătatea și frumusețea, care cunoaște esența libertății și a dreptății, a iubirii și a compasiunii."

Dacă nu ne educăm în mod creativ inteligența spirituală, noile generații vor rămâne închise într-o lume pur materială, instrumentală, îngustă și limitată. Vom pierde în mod colectiv marea bogăție interioară care există în ele și, prin urmare, sursa de creativitate și de inovație.

Unul dintre obstacolele pe care trebuie să le învingem pentru a putea educa o asemenea inteligență este laicismul.

Apărarea atitudinii laiciste şi a libertăţii în ceea ce priveşte credinţele, gândurile şi exprimările nu trebuie să se confunde cu laicismul, care este o atitudine ostilă spiritualului şi, în special, oricărei forme de religiozitate şi de aderare confesională.

Din perspectiva laicismului se ignoră faptul că orice educaţie care pretinde a fi completă impune, în mod necesar, să se ia în considerare educaţia spirituală. Educaţia holistică nu se obţine prin simpla juxtapunere de capacităţi, ci prin intermediul unei autentice integrări şi o relaţie reciprocă a acestora din perspectiva unităţii persoanei.

Prejudecata care provine din laicism conduce la faptul că unele propuneri de educare evită subiectul dificil al spiritualităţii, deşi este esenţial pentru dezvoltarea deplină a persoanei şi, prin urmare, rămân doar la nivel de propunere de integrare a aspectelor intelectuale, sociale şi emoţionale.

Mulţi gânditori neconfesionali au solicitat să se acorde mai multă atenţie acestei dimensiuni. După părerea lui Kessler, în spatele problematicii ample a tinerilor din ziua de azi există o lipsă de atenţie în ceea ce priveşte nevoile lor spirituale. Golul spiritual este un factor rareori evidenţiat în comportamentul autodistructiv şi violent al multor tineri şi adolescenţi.

După cum menţionează Miller şi Drake, educatorii tind să evite cuvântul *spiritual.* Îi face să se simtă stingheriţi. Educaţia se orientează spre rezultate, dar nu se adânceşte în experienţă. Anumite întrebări de bază nu-şi au rostul. Totuşi, procesul educativ nu ar trebui să treacă niciodată

cu vederea chestiunea referitoare la sensul vieții, chiar dacă nu i se poate da un răspuns în mod științific.

În practica educativă, trebuie să se respecte răspunsul individual pe care fiecare persoană îl elaborează la o asemenea întrebare, dar ar fi nechibzuit ca niciodată să nu se ia în calcul o astfel de chestiune. Nu dispunem de răspunsuri concludente, dar putem să cercetăm căi, itinerare pornind de la marile tradiții spirituale și religioase ale umanității, pornind de la exemplul și mărturia persoanelor care dau sens existenței lor.

A educa inteligența spirituală înseamnă a depăși ceea ce este pur empiric și a miza pe valori precum starea de contemplație în comparație cu spiritul activ, ceea ce este important în comparație cu ceea ce este urgent, înțelepciunea în comparație cu tehnicismul, ierarhia în comparație cu nivelarea, etica responsabilității în comparație cu etica eliberatoare, tensiunea dintre ceea ce am chef să fac și ceea ce trebuie să fac, nivelul și calitatea vieții în comparație cu egocentrismul, sensibilitatea estetică în comparație cu grosolănia *kitsch*-ului. De timpuriu, apar în inteligența copilului întrebările despre misterele vieții. „De ce"-ul nu se sfârșește până ce copilul nu este condus spre sursa oricărei ființe și a întregului adevăr, unde orice întrebare își găsește pacea.

Suntem pe deplin de acord cu afirmația lui Viktor Frankl: „Educația ar trebui să stimuleze în tineri un proces de descoperire a sensului vieții. Educația nu poate să dea sens vieții. Sensul nu poate fi dat, deoarece sensul trebuie descoperit; noi nu putem să «prescriem» niciun sens. Dar nici

nu se pune problema de așa ceva; ar fi bine să renunțăm la a bloca procesul de descoperire a sensului vieții."[1]

„Educația — subliniază Frankl — trebuie să fie în ziua de azi mai mult ca niciodată o educație pentru responsabilitate. Iar a fi responsabil înseamnă a fi selectiv, a fi capabil de a alege. Trăim în *affluent society*, primim avalanșe de stimuli din partea mediilor de comunicare socială și trăim în era pilulei. Dacă nu vrem să ne înecăm în valurile succesive ale acestor stimuli, într-o totală promiscuitate, trebuie să învățăm să distingem ceea ce este esențial de ceea ce nu este, ceea ce are sens de ceea ce nu are sens, ceea ce ne cere cu insistență responsabilitatea noastră și ceea ce nu merită osteneala."[2]

O persoană cu viață spirituală rezistă la atacul stimulilor și gândește singură ce trebuie să aleagă în fiecare situație. Acest lucru este posibil numai dacă practică distanțarea critică și dacă știe să se izoleze. În societatea hiperstimulării audiovizuale și informative este greu pentru un om să facă aceste lucruri, dar acesta este singurul mod de a-și putea păstra autonomia și de a fi consecvent cu propriul proiect existențial.

Libertatea este strâns legată de educația inteligenței spirituale. Fiind un dinamism fundamental, se actualizează în diferite moduri. A fi liber înseamnă, printre altele, a gândi singur, a lua deciziile cele mai bune în conformitate cu propria viziune asupra lumii și a valorilor, a lua frâiele propriei vieți și a-și asuma propria identitate. A fi liber înseamnă a putea crea ceva nou pornind de la ceea ce

---

[1] V. FRANKL, *El hombre doliente*, Herder, Barcelona, 2003, p. 20.
[2] *Ibidem.*

cunoști, a îndrăzni să realizezi comportamente noi. Trebuie să ai capacitatea de a face ca propriul mod de a acționa să se confrunte cu mediul social, juridic și cultural.

Educația pentru libertate nu se dezvoltă într-un mod liniar; necesită un proces îndelungat de încercări și greșeli, o reflectare asupra sensului vieții. Pentru asta, trebuie să se favorizeze un timp de reflectare, de liniște, pentru ca elevul să se poată interioriza. Aptitudinea pentru a se interioriza presupune dezvoltarea capacității de a discerne, pentru a se înțelege mai bine pe sine însuși și pentru a-și construi viziunea despre lume. Această capacitate permite recitirea subiectului istoriei personale și identificarea ițelor care leagă o persoană de celelalte.

Pentru a fi cu adevărat liber, trebuie să se potențeze curajul de a exista. Curajul de a exista este această aptitudine de a persevera în ciuda greutăților și îndoielilor. Asta înseamnă să nu cedezi când apar greutățile: acele „mărunte dispariții" care ne fac să conștientizăm caracterul vremelnic al condiției umane. Această învățătură mobilizează capacitatea de rezistență și permite elevului să creadă în capacitatea sa de a atinge anumite obiective.

Capacitatea omului de a se descentra și de a ajunge să îl simtă pe celălalt în el însuși este strâns legată de educația inteligenței spirituale. Acest proces necesită timp. La începutul vieții, elevul este încă intens marcat de dorința de a fi centrul universului. Pentru a deveni o ființă umană trebuie să învețe treptat să le facă un loc și celorlalți, să le înțeleagă punctul de vedere, să le ofere celorlalți propriul spațiu.

Această experiență fundamentală, această deschidere spre alteritate constituie, în sens nuclear, piatra de temelie a progresului spiritual, conduce la a ne implica în reîntâlnirea cu ceilalți prin intermediul dialogului și al dezbaterii și la a stabili încredere, cu luciditate și discernământ. Elevul învață, în acest fel, să se simtă treptat un membru al comunității și să interacționeze cu ceilalți pentru a-și construi proiecte de viață care să aibă un sens.

Datorită educației simțului spiritual, omul renunță la a mai trăi *cu* ceilalți și învață să trăiască *pentru* ceilalți. *A exista pentru ceilalți* înseamnă a fi disponibil să răspunzi la chemările și la nevoile lor; constă în a dezvolta conștiința socială. *A exista pentru ceilalți* înseamnă a fi capabil de indignare etică, a fi sensibil la suferința celorlalți. Conștiința socială devine mai puternică pe măsură ce se trezește într-o persoană simțul de a trăi *pentru* ceilalți, iar viața ei spirituală începe să se hrănească.

Fără a avea pretenția de a fi exhaustivi, merită osteneala să cităm câteva inițiative precursoare, bazate pe experiență, ale educației inteligenței spirituale în mediul educativ public și laic.

- Guvernul din Quebec a publicat, în anul 2004, documentele de la un congres al cărui motto a fost *Le développement spirituel en éducation*. Ulterior, același guvern a publicat, în anul 2007, *Le cheminement spirituel des élèves. Un défi pour l'école laïque*, în care se puneau bazele unei educații a dimensiunii spirituale în școala publică și laică. În acest material se cercetează căile viabile pentru a trezi și pentru a forma inteligența spirituală a elevilor.

• În anul 2008, profesorii M.D. Holder, B. Coleman şi J. Wallace de la Universitatea din Columbia au publicat în *Journal of Happiness Studies* un studiu foarte exhaustiv despre relaţia dintre spiritualitate şi fericire la copii. Au ajuns la concluzia conform căreia cultivarea dimensiunii spirituale a minorilor este un factor decisiv în ceea ce priveşte fericirea lor.

• Pe baza unui eşantion foarte extins (760 de copii) de şcoli religioase şi publice, au demonstrat modul în care spiritualitatea înţeleasă ca un sistem intern de credinţe şi de valori creează în copii un sentiment de trăire cu sens, le stimulează speranţa, întăreşte normele sociale pozitive şi oferă o reţea socială de sprijin.

Analiza datelor dovedeşte că acei copii care au afirmat că sunt mai spirituali, erau mai fericiţi. În mod concret, îşi preţuiau viaţa şi simţeau că aceasta are sens şi, în plus, preţuiau foarte mult calitatea relaţiilor interpersonale. Aceste rezultate coincid cu studiile similare realizate la adulţi şi la adolescenţi.

Diferite investigaţii au demonstrat că există o legătură directă între cultivarea inteligenţei spirituale şi bunăstarea interioară. După cum explică unul dintre cercetători, Holder, factorul *bogăţie* contribuie însă foarte puţin la fericire. De fapt, după cum menţionează profesorul, banii justifică numai unu la sută dintre sentimentele de fericire ale copiilor, atât în cazul celor care învaţă în şcoli private, cât şi al celor care învaţă în şcoli publice.

Din studiul menţionat se deduce faptul că spiritualitatea generează sentimentul de a trăi o viaţă cu sens, face să crească speranţa, permite captarea valorilor şi intuirea frumuseţii şi a profunzimii relaţiilor.

• În anul 2008 s-a publicat *Reflexiones en torno a la competencia espiritual. La dimensión espiritual y religiosa en el contexto de las Competencias básicas educativas*, lucrare publicată de şcolile catolice din Madrid. În această lucrare se abordează, pentru prima dată, conceptul de *competenţă spirituală* şi se sugerează stimularea şi dezvoltarea acestei dimensiuni cu ajutorul educaţiei oficiale.

O persoană educată din punct de vedere spiritual ar trebui să poată:

a) Experimenta, să ştie să identifice şi să dezvolte experienţe de uimire, de mister şi de îndoială. Împotriva celor care consideră că asemenea experienţe sunt irelevante şi ineficiente în viaţă, trebuie să se sublinieze faptul că acestea, în special cea a uimirii, reprezintă punctul de plecare al ştiinţelor, artelor şi al filozofiei.

b) Formula întrebări despre semnificaţia şi sensul vieţii. Inteligenţa spirituală nu oferă doar capacitatea de a ne formula întrebări referitoare la sensul vieţii, ci ne stimulează şi să căutăm răspunsuri consistente pornind de la experienţa personală şi de la apropierea de marile tradiţii spirituale, filozofice şi religioase ale istoriei umanităţii.

c) Dezvolta o autocunoaştere pozitivă şi dinamică, precum şi să poată învăţa a manipula sentimentele ca un mijloc pentru dezvoltarea personală. O persoană inteligentă din punct de vedere spiritual nu-şi anulează viaţa emoţională, nici fondul pasional. Este capabilă să-l dirijeze şi să-l orienteze, să-l îndrepte şi să profite de acest fond pentru proiectul vieţii sale.

d) Promova dezvoltarea personală şi pe cea a comunităţii.

e) Practica și descoperi sentimente de admirație, răspundere comună și grijă în ceea ce privește natura și lumea, precum și sentimente de contemplare și liniște.

f) Dezvolta și orienta legături empatice cu alte persoane, în situații de nedreptate, vulnerabilitate, învingere și cooperare.

g) Exprima senzații, gânduri și reflecții prin intermediul creativității în artă.

h) (Să poată) fi capabilă de a identifica, cerceta și alege valori proprii și să le poată înțelege pe cele ale celorlalte persoane.

i) Să se cunoască și să prețuiască răspunsuri, interpretări și experiențe referitoare la chestiunile anterioare despre diferitele religii și filozofii din istoria umanității.

j) Lua, în mod autonom și conștient, o decizie radicală de viață, învățând din greșeli și profitând de reușite, în armonie cu mediul înconjurător apropiat și îndepărtat.

Lăsând deoparte aceste și alte inițiative foarte interesante, merită osteneala să amintim că nu trebuie să se confunde educația inteligenței spirituale cu inițierea în credință. Inițierea în credință, în a face parte dintr-o comunitate religioasă și în practicarea riturilor și ceremoniilor acesteia, necesită o educație a inteligenței spirituale, deoarece, fără aceasta, ființa umană este indiferentă la orice gest, mesaj sau stimul religios. Viața spirituală este condiția de posibilitate a experienței religioase, estetice și etice, dar inițierea în credință nu trebuie să se confunde cu dezvoltarea inteligenței spirituale.

Cercetarea referitoare la educația inteligenței spirituale a pus stăpânire și pe câteva minți din țara vecină. În 2007, Philippe Filliot și-a susținut teza de doctorat la Universitatea din Paris VIII cu tema *L'éducation spirituelle ou l'autre de la pédagogie. Essai d'approche laïque de la relation maître-élève-savoir dans les spiritualités de l'Orient et de l'Occident.* În această teză, identifică metodologia necesară pentru a educa inteligența spirituală.

Pornind de la lucrările lui Pierre Hadot despre filozofie ca exercițiu spiritual, Philippe Filliot consideră că educația spiritualului nu trebuie să fie comparată cu transmiterea unei învățături, a unei tehnici sau a unei limbi, ci că trebuie concepută ca un ansamblu de activități care stârnesc și trezesc simțul spiritual.

Această educație ar trebui să cuprindă următoarele elemente:

1. Tăcerea joacă un rol foarte relevant în educația inteligenței spirituale. Departe de a o considera ca un eșec al practicii educative, tăcerea reprezintă un mijloc de a stimula întrebarea referitoare la sensul vieții, autotranscendența și cercetarea în ceea ce privește scopul propriei vieți. Tăcerea, foarte absentă în mediile educative oficiale, este o circumstanță de primă categorie pentru cultivarea atât a inteligenței intrapersonale (descoperirea propriei identități personale), cât și a inteligenței spirituale. Face posibilă relația cu propria persoană, duce la punerea între paranteze a conținuturilor vitale și a relațiilor, la o neștiință radicală, la o profundă legătură cu necunoscutul.

2. O educație corectă a inteligenței spirituale scoate în evidență valori precum simplitatea, austeritatea și naturalețea. O persoană bogată din punct de vedere spiritual are nevoie de mult mai puține lucruri decât oricare alta pentru a cultiva odihna și pentru a-și umple timpul liber. Trăiește eliberată de consumism și de nevoia de a acumula bunuri materiale, iese în evidență valoarea ființei în detrimentul avuției.
   Educația inteligenței spirituale este o îndemnare spre descentralizarea *ego*-ului. Scopul nu este ca elevul să trăiască la fel ca profesorul, ci să-și asculte vocea interioară.

3. Pentru cultivarea inteligenței spirituale este nevoie de repetarea anumitor procedee. *Repetitio mater studiorum est*, spuneau clasicii latini. Doar maestrul care repetă de nenumărate ori mesajul reușește să-l transmită. Repetiția ne permite, până la urmă, să învățăm; mesajul pătrunde în ființa umană, se încadrează în structura persoanei. Foarte des a fost criticată repetiția și s-a scos în evidență valoarea inovației, a creativității, a originalității. Repetiția, folosită ca o metodă pedagogică, permite să ne concentrăm asupra unui anumit punct, în loc să ne răspândim atenția în mai multe direcții.
   Exercițiul fizic cum ar fi repetiția muzicală dă roade. Nimic frumos nu are loc din întâmplare. Recordul atletului este rezultatul unei repetiții mecanice și conștiincioase de mișcare, așa cum măiestria pianistului este rodul unei serii de repetiții.
   Același lucru se întâmplă cu exercițiul spiritual. Repetiția unei mantre, a unei rugăciuni, a unui aforism stoic sau a unei sentințe mistice permite adâncirea în acestea, în sensul lor. La urma urmelor, o asemenea cunoaștere

prinde rădăcini în ființa și în identitatea personală. Când repetăm, se întâmplă ceea ce spune filozoful Louis Lavelle: „Este mereu același lucru, dar mereu ceva nou." În toate tradițiile spirituale și religioase ale umanității se practică repetiția, iar acest lucru nu se realizează în mod întâmplător. Doar repetiția garantează excelența. Diversele tradiții se deosebesc între ele atât în privința conținutului material, cât și în privința formei rugăciunilor, a meditațiilor și a mantrelor, dar în toate tradițiile se produce repetiția.

4. Educația inteligenței spirituale necesită efort. Nu se obține nimic fără devotament, tenacitate și perseverență. După cum spune O. Reboul, filozof al educației, a educa constă în a-l face pe elev să vadă că, fără efort, fără risc și sacrificiu, nu se obține nimic.
Acest lucru poate fi evident pentru multe persoane, dar nu este prezent în imaginarul colectiv. Virtutea efortului nu este tocmai la modă. O acțiune perfectă este o acțiune realizată cu deplină conștiință (cum poate fi a merge, a respira sau a citi). Efortul nu este o acțiune momentană de exces, ci se desfășoară în mod continuu pe durata unui interval de timp. Când ceva se realizează în mod obișnuit, nu se simte suferință în momentul realizării, deoarece se încadrează pe deplin în ritmul cotidian.

3. Inteligență spirituală și etică globală

În 1993 s-a semnat *Declarația pentru o etică globală* în al II-lea Parlament al Religiilor Lumii cu sediul în Chicago. Aceasta reprezintă activitatea colectivă a sute de delegați religioși timp de o săptămână. Au ajuns la un acord cu

privire la felul în care trebuiau să fie abordate marile probleme care există în lume.

Declarația este o exprimare a vitalității și a creativității inteligenței spirituale. Fără a nega originalitatea fiecărei tradiții, cei întruniți au fost în stare să identifice o serie de condiții și de principii pentru a crea o etică globală, capabilă de a integra și de a aduna pe toată lumea.

Este o concretizare pentru a găsi soluții problemelor colective. Inspirându-se din respectivele lor tradiții, membrii celui de-al II-lea Parlament al Religiilor Lumii au ajuns la niște concluzii pe care le redăm în continuare, pe scurt:

> Lumea este în agonie. Agonia este atât de pătrunzătoare și de urgentă încât suntem obligați să-i pomenim manifestările pentru ca profunzimea acestei dureri să poată fi văzută în mod clar.
> Pacea ne ocolește... planeta este distrusă încet-încet... popoarele trăiesc cu frică unele de altele... femeile și bărbații sunt înstrăinați... copiii mor...
> *Asta este ceva detestabil!*
> Condamnăm abuzurile ecosistemelor Pământului.
> Condamnăm sărăcia care sufocă potențialul vieții; foamea care ia din forță corpului uman; diferențele economice care amenință atâtea familii cu ruinarea.
> Condamnăm dezordinea socială a națiunilor; indiferența față de justiție care oprimă popoarele; anarhia care pune stăpânire pe comunitățile noastre; și nebunia care omoară în mod violent

copiii. În special condamnăm agresiunea şi ura în numele religiei.

Dar această agonie nu are niciun motiv să existe.

Nu trebuie să fie aşa, deoarece baza pentru o etică globală există deja. Această etică oferă posibilitatea unei mai bune ordini individuale şi mondiale, care îi dirijează pe oameni să iasă din disperare şi eliberează societăţile de haos.

Suntem femei şi bărbaţi care avem principiile şi obiceiurile religiilor lumii.

Afirmăm că învăţăturile religiilor lumii oferă un ansamblu comun de principii, care constituie baza unei etici globale.

Afirmăm că adevărul este deja cunoscut, dar că încă ne lipseşte să îl trăim din toată inima şi cu toată puterea noastră.

Afirmăm că există o normă irevocabilă şi necondiţionată pentru toate sferele vieţii — pentru familii şi comunităţi, pentru rasele umane, pentru naţiunile şi religiile existente. Există deja norme străvechi în ceea ce priveşte comportamentul uman: se găsesc în învăţăturile religioase ale lumii şi asigură condiţiile necesare pentru o ordine mondială echilibrată.

Declarăm că:

Suntem interdependenţi. Fiecare dintre noi depinde de bunăstarea întregului şi, prin urmare, purtăm respect comunităţilor de fiinţe vii, fiinţelor umane, animalelor şi plantelor şi respectăm păstrarea planetei, a aerului, a apei şi a Pământului.

Ne asumăm răspunderea personală pentru tot ceea ce facem. Toate deciziile și acțiunile noastre, precum și dezinteresul nostru de a acționa au consecințe.

Trebuie să ne purtăm cu ceilalți la fel cum dorim ca aceștia să se poarte cu noi. Promitem să respectăm viața și demnitatea, individualitatea și diversitatea, pentru ca fiecare persoană să fie tratată cu omenie, fără nicio excepție. Trebuie să avem răbdare și compasiune. Trebuie să iertăm, învățând din greșelile din trecut, fără a ne permite să fim subjugați de amintirile dominate de ură. Deschizându-ne inimile, trebuie să îngropăm diferențele și intoleranțele noastre în favoarea comunității mondiale, practicând un cult al solidarității și al cooperării.

Considerăm că întreaga umanitate este familia noastră. Trebuie să ne străduim să fim amabili și generoși. Nu trebuie să trăim numai pentru noi înșine, ci trebuie să fim de folos și celorlalți, nu trebuie să uităm niciodată de copii, de bătrâni, de oamenii săraci, de cei care suferă, de cei care sunt handicapați, sinistrați sau izolați. Nimeni nu trebuie să fie considerat sau tratat ca un cetățean de mâna a doua sau să fie exploatat în vreun fel. Trebuie să existe egalitate între bărbați și femei. Nu trebuie să săvârșim niciun fel de imoralitate sexuală. Trebuie să eliminăm orice formă de stăpânire și de abuz.

Ne luăm angajamentul că vom crea o cultură fără violenţă, bazată pe respect, dreptate şi pace. Nu vom asupri, nu vom răni, nu vom tortura sau omorî alte fiinţe umane, vom renunţa la violenţă ca mijloc de a ne rezolva divergenţele.

Trebuie să luptăm pentru a obţine o ordine socială şi economică care să fie corectă, în care toţi oamenii să aibă oportunităţi egale de a-şi dezvolta deplinele puteri ca fiinţe umane. Trebuie să vorbim şi să acţionăm cu onestitate şi compasiune, să ne purtăm cu toată lumea în mod just şi să evităm prejudecata şi ura. Nu trebuie să furăm. Trebuie să ne îndepărtăm de dominaţia lăcomiei în ceea ce priveşte puterea, prestigiul, banii şi consumul, pentru a crea o lume justă şi paşnică.

Pentru a făuri o lume mai bună, trebuie în primul rând să schimbăm conştiinţa fiinţelor umane. Promitem să ne dezvoltăm conştiinţa prin intermediul disciplinei mentale, meditaţiei, rugăciunii sau a gândurilor pozitive. Nu pot exista schimbări fundamentale în viaţa noastră dacă nu ne asumăm riscul şi nu avem de gând să facem sacrificiile necesare. Prin urmare, ne luăm angajamentul, în ceea ce priveşte această etică globală, de a ne înţelege unii cu alţii şi de a trăi într-un mod care să fie binefăcător pentru societate, care să promoveze pacea şi care să fie favorabil naturii.

Îi îndemnăm pe toţi oamenii, fie ei religioşi sau nu, să facă acelaşi lucru.

4. Pacificarea lumii

Cultivarea inteligenței spirituale implică angajamentul față de comunitate. Există un echilibru foarte greu de atins între pacea interioară pe care numai înțelepciunea o poate oferi și acele pasiuni care nu fac altceva decât să ne ducă pe calea nedreptății, a suferinței și a sărăciei. Munca inteligenței spirituale face posibilă pacea interioară, indispensabilă în cazul în care se încearcă pacificarea lumii.

Pacea este, mai presus de orice alt argument, un principiu esențial pentru a construi viitorul. Nu poate fi definită pur și simplu ca absența războiului; este un principiu pozitiv care are nevoie de efort personal și colectiv. Este ordinea care provine din *corectitudine* și din recunoașterea fraternității existențiale a tuturor ființelor.

Există o ordine aparentă care poate fi distrusă cu ușurință. Este ordinea impusă pe baza forței și a constrângerii, dar există și o ordine durabilă, care se naște din conștiința faptului că existăm. Nedreptatea creează dezordine în mediul social, confruntare și, în cele din urmă, război. Folosirea corectă a distribuției este, contrar a ceea ce se poate crede, generatoare de ordine, ceea ce înseamnă că pacea nu este rodul hazardului, ci al efortului. Într-o atmosferă de nedreptate și de dezechilibru, cu greu poate exista pace, deoarece aceasta este intim legată de armonie și de recunoașterea fiecărei persoane.

Există diferite tipuri de pace cu o legătură reciprocă între ele, care avansează din mediul microcosmic spre cel macrocosmic. Există o pace intrapersonală care se referă la propria ființă. Pentru a o dobândi, este necesar ca omul să se

accepte aşa cum este, cu propriile defecte, să-şi recunoască propria fragilitate, să aibă virtutea umilinţei.

Condiţia de posibilitate a păcii este pacea intimă, acea pace care se produce în sfera strict personală. Când o persoană este împăcată cu ea însăşi, transmite pace şi celor din jur, în timp ce atunci când cineva se luptă cu sine însuşi, se află în conflict şi transmite resentimente.

Există pacea interpersonală care se referă la planul comunităţii şi al relaţiilor umane. Spunem că într-o comunitate există pace atunci când relaţia care se stabileşte între persoanele membre este corectă, armonioasă şi echilibrată. Pacea interpersonală necesită respect în ceea ce priveşte singularitatea fiecărei persoane. Astfel, a înfăptui pacea nu înseamnă a uniformiza persoanele, ci a le respecta aşa cum sunt în intimitatea lor.

Pacea interpersonală necesită o minimă înţelegere în ceea ce priveşte unele reguli împărtăşite, referinţa exactă la o ordine morală. Într-un context lipsit de legi (fără norme), lipsit de înţelegere, nu poate exista această referinţă. Totuşi, acest pact al fricoşilor nu trebuie să nege singularitatea fiecărei identităţi; trebuie să o folosească drept garanţie pentru ca fiecare singularitate să se poată exprima în mod liber.

De asemenea, există şi pacea dintre om şi natură. Observăm că există diferite moduri de a intra în legătură cu natura şi că nu toate sunt justificate, deoarece unele dintre ele deteriorează în mod grav mediul natural. A trăi în armonie cu natura nu înseamnă a înceta de a mai interveni în ea sau a practica un fel de inactivitate ecologică. Înseamnă a evita excesele, a respecta fiecare singularitate,

a veghea asupra regenerării sale și a evita ca economismul să sfârșească prin a înghiți planeta.

Recunoașterea unității este un element-cheie în vederea instaurării principiului păcii. Este evident faptul că între ființele umane există mari diferențe, dar și mari asemănări. Pacea nu se clădește pe diferențe, ci pe recunoașterea a ceea ce unește.

Una dintre cele mai relevante personalități din câte a oferit umanitatea este Mahatma Gandhi. Pornind de la adânca sa viață spirituală, Gandhi a exersat și a sistematizat teoria *nonviolenței*, transformând-o într-o puternică mișcare spirituală și socială, într-un instrument eficient pentru a atinge obiective, inclusiv obiective politice. El însuși spunea: „Nu am nimic nou să învăț lumea. Adevărul și nonviolența datează din vremuri îndepărtate." Fundamentul acestei doctrine este bunăvoința universală, dragostea pentru tot ceea ce există, idee ce apare deja în hinduism și, în mod special, în jainismul secolului al VI-lea î.H.

„Lumea nu este întemeiată pe forța armelor, ci pe forța adevărului și a dragostei. Așa cum există o forță de uniune cu materia, la fel există o forță și între ființele vii, iar această forță este dragostea. Armele adevărului și ale dragostei sunt de neînvins." Cu această fermă certitudine, Gandhi a transformat realitatea.

Pentru adepții pacifismului promovat de Mahatma Gandhi, bunăvoința în ceea ce privește tot ce există și ferma aderare la adevăr trebuie să îmbibe până și cele mai nesemnificative și cotidiene fapte. După el, oameni cu o profundă viață spirituală i-au urmat calea: Lanza del Vasto, Rosa

Parks, Martin Luther King, Dorothy Day, Adolfo Pérez Esquivel, Desmond Tutu, Helder Câmara printre mulţi alţii.

În marile personalităţi ale pacifismului zvâcneşte viaţă spirituală.

5. Inteligenţă spirituală şi conştiinţă ecologică

Cultivarea inteligenţei spirituale este determinantă pentru a instaura o adevărată cultură a păcii în lume. Respectul pentru orice mod de viaţă, oricât de simplu ar fi acesta, este o poruncă ce provine din sensibilitatea ecologică. În aparenţă, se poate dovedi artificial faptul de a lega inteligenţa spirituală de această sensibilitate ecologică şi, totuşi, cine dezvoltă puterile inteligenţei spirituale are o viziune unitară în ceea ce priveşte natura şi o atitudine de respect pentru orice formă de viaţă.

Sentimentul de apartenenţă la Întreg este una dintre puterile inteligenţei spirituale pe care deja le-am prezentat. Acest sentiment trezeşte conştiinţa ecologică şi atitudinea de respect activ pentru orice formă de viaţă; de la cele mai simple până la cele mai complexe. Această recunoaştere nu înseamnă a concepe viaţa umană ca o manifestare în plus a vieţii biologice, deoarece în ea există o serie de proprietăţi şi de caractere care o fac să fie singulară în ansamblul cosmosului.

O persoană sensibilă din punct de vedere spiritual percepe valoarea fiecărei fiinţe naturale dincolo de posibila sa întrebuinţare, frumuseţea, bunătatea şi unitatea lumii şi simte apartenenţa la Întreg. Nu este ciudat faptul că cele

mai semnificative personalităţi, din punct de vedere spiritual, ale istoriei au avut o deosebită grijă şi un deosebit respect pentru toate fiinţele vii, pretinzând respectul activ şi dragostea universală.

Materialismul şi antropocentrismul sunt concepţiile filozofice care au dus la o exploatare instrumentală a tuturor fiinţelor naturale până când acestea au atins situaţii-limită. Dezvoltarea inteligenţei spirituale adaugă limite în relaţia cu natura, limite necesare pentru a putea păstra frumuseţea şi armonia Întregului.

Spiritualitatea de provenienţă orientală este sensibilă îndeosebi în ceea ce priveşte natura. Conştiinţa ecologică se naşte în ea ca ceva natural şi spontan, ca o consecinţă logică a înţelegerii unitare a cosmosului, ca o manifestare a unui Spirit universal care transcende şi însufleţeşte toate fiinţele. În mentalitatea occidentală, conştiinţa ecologică a izbucnit ca reacţie la distrugerea Naturii, săvârşită de-a lungul ultimelor trei secole în timpul procesului de industrializare şi de colonizare tehnologică a lumii. Cu toate acestea, şi în mentalitatea occidentală găsim personalităţi ca, de exemplu, Sfântul Francisc din Assisi, deosebit de sensibile, care exprimă pe propria piele fraternitatea cosmică a tuturor fiinţelor.

Inteligenţa spirituală oferă capacitatea de a ne distanţa de lume, iar acest lucru reprezintă o sursă de libertate şi de înţelepciune. Acest lucru oferă persoanei o responsabilitate superioară oricărei alte fiinţe, deoarece numai fiinţa umană poate avea o viziune globală asupra lumii. Această capacitate o face aptă pentru a lua decizii adecvate în ceea

ce priveşte întreţinerea biodiversităţii şi a frumuseţii cosmosului.

Lumea, din perspectiva conştiinţei ecologice, este concepută ca o imensă structură a tuturor lucrurilor. Din această înţelegere rezultă holismul, care înseamnă captarea totalităţii în părţi şi a părţilor în totalitate. Din perspectiva conştiinţei ecologice, Întregul nu este pur şi simplu ceea ce rezultă din suma părţilor, transcende relaţiile şi orice fel de interdependenţe.

6. Proiectul unei vieţi fericite

Mult prea des se afirmă că cine ştie *mai mult*, este *mai puţin fericit*. De asemenea, se spune că o fiinţă umană cu cât este mai inteligentă, cu atât are mai puţine posibilităţi de a fi fericită. De aici se poate trage concluzia că numai prostul sau neştiutorul pot tinde spre o existenţă fericită.

În aparenţă se poate identifica o contradicţie între fericire şi inteligenţă, dar nu este aşa, deoarece inteligenţa oferă capacitatea de a anticipa probleme, de a rezolva situaţii, de a crea alternative şi de a planifica proiectul vieţii.

Inteligenţa spirituală, în măsura în care ne deschide spre chestiunea sensului vieţii şi permite să ne distanţăm de propria fiinţă şi de propria viaţă, oferă capacitatea de a descoperi ceea ce nu merge bine în viaţa noastră, neajunsurile şi slăbiciunile care există în ea, precum şi rezistenţele şi capacităţile sale ascunse. Acest lucru este esenţial pentru a trasa în mod inteligent viitorul.

Doar fiinţa umană poate proiecta, clădi viitorul, îşi poate făuri viaţa pornind de la principiile şi idealurile care

provin din ființa sa, dar pentru a proiecta, a organiza şi a tinde spre o existență reuşită, este absolut necesară cultivarea tuturor formelor de inteligență, dar în special a celei sociale, emoționale şi spirituale.

În societatea noastră se confundă foarte des plăcerea cu fericirea. Plăcerea este percepția subiectivă a unui bun material, o impresie plăcută, o senzație care creează bunăstare. Plăcerea are legătură cu senzualitatea. Depinde de receptorii externi şi interni.

Fericirea nu se identifică cu plăcerea, deşi nici nu se opune ei. Nu se obține cu ajutorul stimulării unui organ, a unei glande sau a unui tendon. Nici nu depinde de simțurile interne. Nu se obține consumând mica porție de *pâine* de care personajele din romanul *Minunata lume nouă* al lui Aldous Huxley au nevoie pentru a se simți bine.

Confortul sau bunăstarea materială nu se poate compara cu acea stare bună de spirit, de plenitudine interioară care se numeşte *fericire*. Fericirea are legătură cu realizarea propriilor valori şi idealuri, cu experiența de a îndeplini propria îndatorire, cu senzația interioară de a trăi o viață cu sens.

Cultivarea inteligenței ne face să avansăm atât în cucerirea propriei fericiri, cât şi în cea străină nouă. Persoanele cele mai fericite nu sunt, în mod necesar, cele mai inteligente din punct de vedere clasic. Sunt cele care au mai multe abilități emoționale şi sociale pentru a-şi dirija viața. Cele care-şi cultivă inteligența emoțională au mai multă bunăstare, dar fericirea are nevoie de dezvoltarea armonioasă şi suplimentară a patru forme de inteligență: cea emoțională, cea interpersonală, cea intrapersonală şi cea spirituală.

Secretul constă în a adapta necesitățile și posibilitățile, iar acest lucru este posibil numai dacă o persoană se cunoaște pe sine însăși, dacă cultivă inteligența intrapersonală și nu-și propune obiective exagerate sau proiecte de viață pe care nu le va putea realiza și care, prin urmare, îi vor provoca frustrare.

Grijile, necesitățile și superficialitatea vieții cotidiene ne împiedică accesul la existență, fiind conștienți de toate posibilitățile noastre. După cum spune Baruch Spinoza la sfârșitul lucrării sale, *Etica*: „Tot ceea ce este excepțional este dificil și ciudat", dar datorită dezvoltării inteligenței spirituale în toate fațetele sale, i se arată ființei umane multiplele minuni ale cosmosului și ale pământului, văzându-se înzestrată cu o percepție mai fină, cu o inepuizabilă bogăție, ca urmare a relației sale cu celelalte ființe.

Unele dintre simptomele pe care le găsim la persoanele inteligente din punct de vedere spiritual, indiferent de apartenența lor politică sau religioasă, reprezintă o formă specială de a fi, de a exista și de a percepe realitatea cu uimire și compasiune; o capacitate a ființei umane de a se emoționa în sinea ei în fața a tot ceea ce există, în fața unei mici viețuitoare sau în fața unor valori precum bunătatea sau frumusețea; o intuiție care nu provine din capacitatea de cugetare; o convingere conform căreia forța inteligenței spirituale are puteri miraculoase; o grijă mai mare pentru devotamentul față de vocea interioară decât pentru o eficacitate măsurabilă și imediată; o capacitate de acceptare generoasă a situațiilor-limită, cum ar fi eșecul și moartea; o speranță și un curaj susținute de-a lungul timpului și o bunăvoință universală.

În final, după cum menționează filozoful francez Marcel Légaut, ființei umane i se va lua treptat totul, până și ultima suflare, până și ultima privire reținută cu ciudata aviditate pe care o manifestă fixitatea cadavrului[1], dar dacă a fost devotată chemării interioare, chiar dacă a fost privată de posesia oricărui lucru pe care l-ar fi simțit ca ceva sigur în trecut, îi va rămâne esențialul, fără văl și fără umbră.

Încheiem această carte cu un frumos citat al lui Kandinsky: „Puținele suflete care nu se pierd în somn, ci rămân într-o întunecată dorință de viață spirituală, de știință și de progres, se lamentează în toiul imnului rudimentar al materialismului. Noaptea spirituală se așterne din ce în ce mai mult. Obscuritatea cenușie coboară asupra sufletelor speriate, iar cele superioare, prigonite și slăbite de îndoială și frică, aleg uneori întunecarea lentă în detrimentul căderii imediate și violente a beznei totale."[2]

---

[1] Cf. G. MARCEL, *Trabajo de la fe*, Asociación Marcel Légaut, Valencia, 1996.

[2] W. KANDINSKY, *De lo espiritual en el arte*, Premia, México, 1989.

IX
Bibliografie

1. Surse bibliografice

BERGERON, R., *Renaître à la spiritualité*, Fides, Montréal, 2002.

BEST, R. *et alii*, *Education, Spirituality, and the Whole Child*, Ron Best, Londra, 1996.

BRETON, J.C., *La vie spirituelle en questions*, Bellarmin, Montréal, 2006.

CADRIN-PELLETIER, C., *Le cheminement spirituel des élèves. Un défi pour l'école laïque*, Gouvernement du Québec, Ministère de L'Éducation, du Loisir et du Sport, 2007.

COMTE-SPONVILLE, A., *El alma del ateísmo. Introducción a una espiritualidad sin Dios*, Paidós, Barcelona, 2006.

COSTA-LASCOUX, J., I. LEVAÏ, P. LOMBARD, *Existe-t-il une spiritualité sans Dieu?*, Éditions de l'Atelier, Paris, 2006.

ECCLES, J., *La psique humana*, Tecnos, Madrid, 1986.

EINSTEIN, A., *Física i realitat i altres escrits filosòfics*, Edèndum, Santa Coloma de Queralt, 2005.

FRANKL, V., *La presencia ignorada de Dios. Psicoterapia y religión*, Herder, Barcelona, 1985.

— *El hombre doliente. Fundamentos antropológicos de la psicoterapia*, Herder, Barcelona, 1989.

— *Logoterapia y análisis existencial*, Herder, Barcelona, 1994.

— *La voluntad de sentido*, Herder, Barcelona, 1994.

— *Ante el vacío existencial. Hacia una humanización de la psicoterapia*, Herder, Barcelona, 2001.

— *El hombre en busca del sentido. El análisis existencial y la conciencia espiritual del ser humano*, Paidós, Barcelona, 2001 [*Omul în căutarea sensului vieţii*, Meteor Press, Bucureşti, 2009].

GAZZANIGA, M., *Cuestiones de la mente: cómo interaccionan la mente y el cerebro para crear nuestra vida consciente*, Herder, Barcelona, 1998.

HAY, D.; R. NYE, *The Spirit of the Child*, HarperCollins, Londra, 1998.

HÉTU, J.L., *L'humain en devenir. Une approche profane de la spiritualité*, Fides, Québec, 2001.

JASPERS, K., *El ambiente espiritual de nuestro tiempo*, Labor, Barcelona, 1953.

KANDINSKY, W., *De lo espiritual en el arte*, Premia, México, 1989 [*Spiritualul în artă*, Meridiane, Bucureşti, 1994].

KOESTLER, M., *Gott ohne Religion oder Religion ohne Gott*, Moser, Lausanne, 1988.

KRÄMER-BADORI, R., *Leben, lieben, sterben ohne Gott*, Fischer Tagenbuch, Frankfurt am Main, 1993.

KÜHN, R., *Geburt in Gott. Religion, Metaphysik, Mystik und Phänomenologie*, Karl Alber, Freiburg, 2003.

LENOIR, F., *Las metamorfosis de Dios. La nueva espiritualidad*, Alianza Editorial, Madrid, 2005.

LEVINAS, E., *El tiempo y el Otro*, Paidós, Barcelona, 1993.

LUKAS, E., *Viktor Frankl. El sentido de la vida*, Plataforma Editorial, Barcelona, 2008.

MONTBOURQUETTE, J., *De l'estime de soi à l'estime du Soi. De la psychologie à la spiritualité*, Novalis et Bayard, Montréal, 2002.

OZ, A., *Contra el fanatismo*, Siruela, Barcelona, 2005 [*Cum să lecuiești un fanatic*, Humanitas, București, 2012].

PAUCHANT, T.C. *et alii*, *Pour un management éthique et spirituel. Défis, cas, outils et questions*, Fides, Montréal, 2000.

PERNA, G., *Las emociones de la mente: biología del cerebro emotivo*, Tutor, Madrid, 2005.

POPPER, K.; J. ECCLES, *El yo y su cerebro*, Labor, Madrid, 1977.

RIEMEN, R., *Nobleza de espíritu. Tres ensayos sobre una idea olvidada*, Arcadia, Barcelona, 2006 [*Noblețea spiritului*, Curtea Veche Publishing, București, 2008].

ROUVIÈRE, M. de la, *Spirituality without God*, Paperback, Londra, 2005.

SCHELER, M., *El puesto del hombre en el cosmos*, Alba, Barcelona, 2000 [*Poziția omului în cosmos*, Paralela 45, Pitești, 2003].

— *Los ídolos del conocimiento*, Sígueme, Salamanca, 2003.

SCHOPENHAUER, A., *Parerga y Paralipómena*, I, Trotta, Madrid, 2007.

STEIN, E., *Obras completas*, IV, Monte Carmelo, Burgos, 2003.

VV. AA., *Le développement spirituel en éducation. Actes du colloque tenu à Québec*, Gouvernement du Québec, Québec, 2004.

— *Reflexiones en torno a la competencia espiritual. La dimensión espiritual y religiosa en el contexto de las competencias básicas educativas*, Paidós, Madrid, 2008.

WILLIGIS, J., *En busca del sentido de la vida: el camino hacia la profundidad de nuestro ser*, Narcea Ediciones, Madrid, 2002.

WITTGENSTEIN, L., *Lecciones y conversaciones sobre estética, psicología y creencia religiosa*, Paidós, Barcelona, 1992.

— *Diario filosófico*, Ariel, Barcelona, 1982.

ZUBIRI, X., *Inteligencia sentiente*, Alianza Editorial, Madrid, 1982.

2. Bibliografie specializată

BEAUREGARD, M.; D. O'LEARY, *L'intelligence spirituelle*, La Maisnie-Tredaniel, Paris, 2008.

BENITO, E.; J. BARBERO, A. PAYÁS, *El acompañamiento espiritual en cuidados paliativos*, Arán, Madrid, 2008.

BUZAN, T., *The Power of Spiritual Intelligence*, HarperCollins, New York, 2001.

CARR, D., "Rival conceptions of spiritual education", în *Journal of Philosophy of Education*, 30 / 2 (1996), pp. 159-180.

DORIA, J.M., *Inteligencia del alma: 144 avenidas neuronales hacia el yo profundo*, Gaia Ediciones, 2009.

ERRICKER, J., *Reconstructing Religious, Spiritual, and Moral Education*, Routledge Falmer, Londra, 2000.

GARDNER, H., *La teoría de las inteligencias múltiples*, Fondo de Cultura Económica, México, 1987.

— *Inteligencias múltiples: la teoría en la práctica*, Paidós, Barcelona, 1999.

— *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century*, Basic Books, 1999.

GOLEMAN, D., *La inteligencia emocional*, Kairós, Barcelona, 1996 [*Inteligența emoțională*, Curtea Veche Publishing, București, 2001].

HADOT, P., *Ejercicios espirituales y filosofía antigua*, Siruela, Madrid, 2006.

HARDY, A., *The Spiritual Nature of Man*, At the Clarendon Press, Oxford, 1979.

HOLDER, M.D.; B. COLEMAN, J. WALLACE, "Spirituality, religiousness, and happiness in children aged 8-12 years", în *Journal of Happiness Studies* (2008).

HOFFMAN, D.D., *Inteligencia visual. Cómo creamos lo que vemos*, Paidós, Barcelona, 2000.

KHALFA, J. (ed.), *¿Qué es la inteligencia?*, Alianza Editorial, Madrid, 1995.

KIERKEGAARD, S., *Los lirios del campo y las aves del cielo*, Trotta, Madrid, 2007.

LÓPEZ QUINTÁS, A., *Inteligencia creativa. El descubrimiento personal de los valores*, Madrid, 2002.

MACKINTOSH, N.J., *IQ and Human Intelligence*, Oxford University, Oxford, 2004.

MARINA, J.A., *La inteligencia fracasada: teoría y práctica de la estupidez*, Anagrama, Barcelona, 2004 [*Inteligența eșuată. Teoria și practica prostiei*, Ed. Polirom, Iași, 2006].

— *Teoría de la inteligencia creadora*, Anagrama, Barcelona, 2006.

MILLER, J.P.; S. DRAKE, "Toward a spiritual curriculum", în *Curriculum Inquiry*, 46 / 4 (1997), pp. 239-245.

MILLMAN, D., *Inteligencia espiritual*, Swami, Barcelona, 2000.

MUSIL, R., *Diarios*, Mondadori, Barcelona, 2004.

PRIESTLEY, J., "Spirituality, curriculum, and education", în *International Journal of Children's Spirituality*, 2 (1997).

ROSSITER, A., *Developing Spiritual Intelligence: The Power of You*, O Books, New York, 2006.

SMITH, J., *La cara oculta de la inteligencia*, Alianza Editorial, Madrid, 2003.

STERNBERG, R.J., *Beyond IQ: A Triarchic Theory of Human Intelligence*, Cambridge University, Cambridge, 1993.

STERNBERG, R.J.; D. K. DETTERMAN, *¿Qué es la inteligencia?: enfoque actual de su naturaleza y definición*, Pirámide, Madrid, 1992.

THATCHER, A., *Spirituality and the Curriculum*, Casell, Londra, 1999.

WRIGHT, A., *Spirituality and Education*, Routledge Falmer, Londra, 2000.

ZOHAR, D.; I. MARSHALL, *Spiritual Intelligence. The Ultimate Intelligence*, Bloomsbury, London, 2000.

CUPRINS